תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר נשים

בן יהוידע על גיטין

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על גיטין

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-גיטין/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ו. 4
דף ו: 4
דף ז. 7
דף ז: 14
דף ט. 15
דף יב: 15
דף יד. 16
דף יד: 17
דף טז. 18
דף יז. 18
דף לא: 21
דף לה. 23
דף לו: 24
דף לח: 24
דף מה. 26
דף מז. 28
דף נב. 28
דף נה. 29
דף נה: 30
דף נו. 31
דף נו: 36
דף נז. 41
דף נז: 46
דף נח. 52
דף נט. 56
דף נט: 56
דף ס. 57
דף ס: 57
דף סב. 57
דף סז. 58
דף סז: 59
דף סח. 60
דף סח: 62
דף ע. 63
דף פה. 64
דף פח. 64
דף צ. 65
דף צ: 66

דף ו.

וְכָתַב לֵיהּ בְּלָא שְׁרָטוּט. שמעתי אומרים דרבינו שמחה נסתפק אם צריך השרטוט בברזל שיהיה מתקיים אחרי זה או סגי בעופרת שעובר והולך אחר הכתיבה? ואומרים כי הספק הנזכר נפשט מהא דהכא דאי סגי בעופרת מהיכן נודע שלא שרטט דדלמא שרטט בעופרת והלך השרטוט אחר הכתיבה על ידי משמוש ידים, עד כאן שמעתי בשם המפרשים ז"ל. ואנא עבדא אמרתי דאין זו הוכחה כלל דאפשר שנודע להם שלא שרטט משום דראו הכתב מעוקם ואינו כתוב ביושר ואם שרטט בעופרת היה צריך להיות הכתב ביושר.

דף ו:

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: שָׁלֹשׁ כּוֹתְבִין, אַרְבַּע, אֵין כּוֹתְבִין. קשה דאם נאמר דרבי אביתר כתב כל הפסוק כולו אם כן למה מקשי לו מן רבי יצחק יקשה לו מן הברייתא? על כן מוכרח לומר דרבי אביתר לא כתב אלא שלשה תיבות אלו דוקא (יואל ד, ג) וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה (כי מה שכתוב בתלמוד 'את' טעות הדפוס) ולכן אין על רבי אביתר קושיא מן הברייתא אלא אדרבה ברייתא סייעתא לרבי אביתר ורק מקשי מן רבי יצחק ולמה הביא הברייתא בקושיתו דאדרבה היא מסייע לרבי אביתר?

ונראה לי בס"ד דבאמת יש לומר איך רבי יצחק פליג על הברייתא דאמרה שָׁלֹשׁ כּוֹתְבִין? אך ודאי רבי יצחק סבירא ליה ברייתא זו שבשתא וצריך לגרוס בברייתא כך **שְׁנַיִם כּוֹתְבִין וּשְׁלֹשָׁה אֵין כּוֹתְבִין** יען כי בזה איכא טעמא לחלק בין שנים לשלשה יען כי מצינו פסוק שלם בשלשה תיבות כגון יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ (במדבר ו, כד) וכן וּבְנֵי דָן חֻשִׁים (בראשית מו, כג) וכן יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבְנְיָמִן (שמות א, ג) וכיוצא בזה ולכן יש טעם לאסור בשלשה תיבות שהוא שיעור פסוק אבל שנים אין בהם שיעור פסוק לכך כותבין אבל להתיר בשלשה ולאסור רק בארבעה ליכא טעמא בזה ולכן מוכרח להגיה הברייתא כך 'שְׁנַיִם כּוֹתְבִין שְׁלֹשָׁה אֵין כּוֹתְבִין' וכדנקיט רבי יצחק ולכן רב יוסף דמקשי לרבי אביתר מן רבי יצחק הביא הברייתא גם כן ללמדינו דהברייתא מוכרח להשוותה עם רבי יצחק לשנותה כמו שאמר רבי יצחק ולא תביא לרבי אביתר סייעתא מן הברייתא דמוכרח לומר לפי דברי רבי יצחק ברייתא זו שבשתא היא וליכא לסיועי מינה לרבי אביתר.

הָא רַבִּי אֲבִיתָר הוּא, דְּאַסְכִּים מָרִיהּ עַל יָדֵיהּ. מקשים לפי דברי אליהו זכור לטוב אדרבא הסכים לדברי רבי יונתן דהא אמר זְבוּב מָצָא וְלֹא הִקְפִּיד נִימָא מָצָא וְהִקְפִּיד ולפי זה מה שנאמר וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ (שופטים יט, ב) היינו על הנימא ולא על הזבוב?

ונראה לי בס"ד על פי האיכא דאמרי דאמרו אִידִי וְאִידִי בַּקְּעָרָה, זְבוּב אוֹנְסָא וְנִימָא פְּשִׁיעוּתָא, וקשא לו יהא דנימא פשיעותא למה הקפיד מאחר דליכא בזה מיאוס ואיך יאמר על זה 'וַתִּזְנֶה עָלָיו' דמה בכך אם נמצא נימא בקערה?

אך יובן הכונה כך דמקודם בראותו הזבוב שראוי לכעוס בו משום מיאוס לא כעס עליה יען דיש ללמד זכות עליה ולומר אחר שהגישה הקערה לפניו נפל הזבוב ומה חטאה בזה דלעולם כשהגישה הקערה ראתה שלא היה שם זבוב אמנם כשראה אחר כך שנמצא נימא גם כן בקערה נהי דבנימא ליכא מיאוס מכל מקום נודע לו שהיא אינה עוסקת בנקיות ואינה בודקת היטב כי הנימא ודאי היתה מעיקרא ולא הרגישה בה שאם הרגישה היתה מסרה אותה ואם כן למפרע גם בשביל הזבוב אין ללמד עליה זכות לומר אחר שהגישה הקערה נפל הזבוב אלא יש לומר שגם הזבוב הוה מעיקרא ולא בדקה ולא עיינה היטב ומאחר דאיכא בזבוב מיאוס לכך כעס עליה השתא בעבור הזבוב.

ולפי זה נמצא מה שכעס עליה ומה שנאמר 'וַתִּזְנֶה עָלָיו' הוא בעבור הזבוב שהוא מאוס אך לא כעס עליה בעבור הזבוב אלא עד שמצא הנימא כי קודם שמצא הנימא לימד עליה זכות דחזקה בודקת ורואה ועוסקת בנקיות והזבוב נפל אחר שהגישה הקערה ורק על ידי הנימא אתרע חזקתה ודין שהזבוב גם כן הוה מעיקרא ולפי זה פסוק 'וַתִּזְנֶה עָלָיו' הוא בעבור הזבוב כמו שאמר רבי אביתר.

ותירוץ זה אני אומר לפי האיכא דאמרי דסבירא ליה אידי ואידי בקערה נתרץ קושיא הנזכר באופן אחר ושוב ראיתי במהר"ם שיף ז"ל שכתב ואולי אחר שמצא נימא קפיד גם על הזבוב ותלאו בפשיעה גם כן עד כאן לשונו עיין שם.

ועדיין הקושיא במקומה דגם בהכי נמצא דרחמנא הסכים עם רבי יונתן טפי דלפי דבריו מוכרח לומר פסוק וַתִּזְנֶה קאי על נימא שבה היתה עיקר ההקפדה אך בזה שכתבתי בס"ד נתיישבה הקושיא שפיר דלעולם על הנימא עצמה לא קפיד כלל כי אין בה מאיסות כדי שתחול ההקפדה עליה ומה שאמר נִימָא מָצָא וְהִקְפִּיד היינו דהקפיד על הזבוב כי על ידי שמצא נימא בטלה התנצלות שעשה לה מתחלה על הזבוב ולפי זה פסוק וַתִּזְנֶה לא קאי אלא על הזבוב כדאמר רבי אביתר. ודע דיש רמז לדבר רבי אביתר בכתוב כי סופי תיבות וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ [17] עולה מספר זְבוּב [17].

מַאי קָעָבִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? אָמַר לֵיהּ: **עָסִיק בְּפִילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה**. נראה ודאי לאו בפשוטן של הדברים הוה עסיק אלא ידוע הוא דכל הדברים והמעשים האמורים בתנ"ך יש בהם רמז בסודות עליונים וכאשר תמצא בפרשת וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם (בראשית לו, לא) שכל הדברים ההם אמורים על עולמות עליונים וכולם סודות

עמוקים כאשר פירש מקצתם באדרא רבא וזוטא ושאר מקומות וכן הענין כאן כל הדברים האמורים בפרשת פלגש בגבעה כולם מדברים בסודות עליונים ובאותם הסודות הוה עסיק קודשא בריך הוא במתיבתא דרקיעא ובכלל הזכיר דברי רבי אביתר ורבי יונתן שגם דבריהם אלו יש להם שייכות ומגע באותם הסודות.

זְבוּב בַּקְּעָרָה, וְנִימָא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. אפשר דהיה דרכם שכל אותם שאין להם בעל יניחו סממנים בשער בית הערוה עד שיהיו השערות מכח הסמנים קשים כמחטים קטנים כדי שאם יבא אדם לאנוס אותם יהיה נזוק שיהיה כְּרוּת שֶׁפְכָה והיא כשפרש בעלה ממנה הניחה הסממנים הנזכר ונעשו שערות בית הערוה כמו מחטים קטנים וקודם שבא לשכב עמה הסירה והעבירה אותם השערות אך שכחה נימא אחת וזה הבעל הרגיש בה ולא נזוק והקפיד משום דהואיל וזה הוא דבר סכנה היתה צריכה לדקדק היטב ואיך שכחה נימא אחת!

כָּל הַמַּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, סוֹף הוּא בָּא לִידֵי שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת. פירוש מן האימה נולד אחר כך מכשול שלשה עבירות. ועון **גִּלּוּי עֲרָיוֹת** פרש רש"י משמשתו נדה והוא דוחק דיש אומרים נדה אינו בכלל עריות.

ונראה לי בס"ד הכונה כיון דמטיל אימה יתירה אפשר שיכנס אצלה נואף ויבקש לשכב עמה מפני שמפחידה אם לא תרצה ילך אצל בעלה ויגיד לו ששכב עמה ומאחר דרואה טבע בעלה שהוא מטיל אימה יתירה חוששת פן יאמין לו ואז יסכים לגרשה אף על פי דמן הדין אין זה נאמן בכך ועל ידי כך תתרצה לשכב עם זה הנואף שהוא מפחידה בכך! וכבר הובאו מעשים כאלה בספרי שאלות ותשובות ונמצא פעם אחת שבא הנואף לחדר האשה שהיתה ישינה שם לבדה ואנס אותה והיא נתפחדה לצעוק ולסרב כי בעלה היה טבעו מר וקשה וחששה פן יאמר לה אם לא היה מקודם דברים מכוערים בינו לביניך לא היה בא פתאום לשכב עמך.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שמא ישבר או יגנב חפץ מן הבית ומחמת מוראו תפקיר עצמה לנאף כדי שתקח אתנן ותקנה תמורתו והרי זה נסתבב מחמת אימת בעלה נמצא נולד מן אימה יתירה עון גילוי עריות עד כאן דבריו נר"ו.

ומה שאמר **בָּא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים** על פי מעשה שהיה באחד שהיה קשה ומר לאשתו והיה מטיל אימה יתירה בתוך ביתו יותר מדאי פעם אחת היה כלי מלא חלב בשבילו לסעודתו והיה הכלי מגולה ובא נחש והטיל בו ארס והאשה ראתה את הנחש אצל הכלי ותכף ומיד בא בעלה לבית ולקח הכלי לשתות החלב ומחמת אימה גדולה שהיה מטיל עליה נתפחדה לומר לו אל תשתהו כי ראיתי הנחש היה אצל הכלי והוא היה מגולה פן

יכעוס עליה ויכה אותה באומרו למה הנחת את הכלי מגולה ואחר ששתה מת כי היה בו ארס נחש וכן כיוצא בזה תהיה האימה יתירה סיבה לשפיכות דמים בר מינן.
עִשַּׁרְתָּן?! **עֲרַבְתֶּם**?! **הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר**. נראה לי בס"ד הגוף נקרא בית כנזכר בקהלת (קהלת יב, ג) וצריכין בני אדם '**בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה**' רוצה לומר בימי הזקנה שאז קרוב הוא ללכת לעולם הבא הנקראת שבת לדבר עם עצמן עם האיברים העקרים שבגופן שמהם יוצאים כל הפעולות הן לטוב הן להפך **עִשַּׁרְתֶּם** כלומר השלמתם את המלכות בעשר ספירות כי היא יצאה בסוד נקודה אחת מחמת העונות שלא יפגעו בה ולכן חייבין בני אדם להשלים אותה בעשר ספירות על ידי מצות ומעשים טובים ותורה ערבתם החסדים דגבורות בסוד המיתוק או **עֲרַבְתֶּם** רמז לשילוב שם הוי־ה ושם אדנ־י שצריך לשלב בכונות המיוחדים לכך ואם עשיתם כן אז **הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר** הוא סוד יחוד העליון של הוי־ה אהי־ה והוי־ה אלקים והוי־ה אדנ־י [250] שעולים מספר נר [250] שתהיה הארה זו בתמידות. ועיין מה שכתבתי במאמר זה לעיל במסכת שבת בס"ד [בֶּן יְהוֹיָדָע מַסֶּכֶת שַׁבָּת דַּף לד.] וראשי תיבות ג' דברים אלו **נ**ירות **ע**ירוב **מ**עשר 'נעם' רמז שצריך לומר בניחותא שידבר בנעימה ולא בקושי.

דף ז.

אֶלָּא בְּקֹשׁוּ לְהַאֲכִילוֹ דָּבָר גָּדוֹל, וּמַאי נִיהוּ? אֲבָר מִן הַחַי. נראה לי בס"ד קרי ליה 'דָּבָר גָּדוֹל' כי הרב חק"ל [חקרי לב] ז"ל ביורה דעה (חלק א' סימן א') העלה לדעת גדולי הפוסקים שאם אכל אדם אבר מן החי יש בידו איסור לאו דאבר מן החי ואיסור עשה דאינו זבוח דעבר אעשה דשחיטה דכתיב וְזָבַחְתָּ וְאָכַלְתָּ (דברים יב, כא) עיין שם ולכן מאחר שיש בו עשה ולא תעשה להכי קרי ליה דבר גדול.
בְּנֵי אָדָם הָעוֹמְדִים עָלַי, וּבְיָדִי לְמָסְרָם לַמַּלְכוּת, מַהוּ. פירוש אל תאמר טוב לאדם שיעביר על מדותיו וראוי שתמחול להם, הנה אלו עומדים עלי רוצה לומר על גופי שעושים לי צערא דגופא שלא ניתן לימחל! והשיב לו עם כל זה איכא מדת חסידות אם תשתוק ולא תעשה להם כלום. וחזר ושלח לו דְּקָא מְצַעֲרֵי לִי טוּבָא, וְלָא מָצֵינָא דְּאִיקוּם בְּהוּ כי חושש אני אם לא אקדים למוסרם למלכות יקדימו הם למסור ולהלשין ואז אחר כך לא מצינא להציל עצמי.
וְהוּא יַפִּילֵם לְפָנֶיךָ חֲלָלִים חֲלָלִים (**תהלים לז, ז**). נראה לי בס"ד כפל הלשון על פי מה שנאמר בס"ד בפסוק מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל אֲשֶׁר לָךְ (בראשית כ, ז) כפל לו המיתה אחת שיעני דחשוב כמת (נדרים סד:) ואחת שימות ממש וכאן חללים מצד עניות בממון וחללים

בנפשות שיהיה להם שתי מיתות ממון ונפשות.
או יובן מיתה לגוף שתסתלק נפשם מתוכו וישאר הגוף חלל כי בעוד האדם חי היתה הנשמה ממלאת כל הגוף ועוד חללים מצד הנשמות כי כל ניצוצי קדושה של תורה ומצות הם עומדים תוך הנשמה וכמו שאמרו רז"ל (ברכות נז:) על ישראל מלאים מצות כרמון ואלו התורה ומצות שלהם יהיו למר עוקבא ונמצא נפשותם נשארו חלולים וריקנים.
ואמר לו **יַפִּילֵם לְפָנֶיךָ** כלומר שתראה בעיניך מפלתם דכל העושים לו נס בזכותו זוכה ורואה בנס שלו שנאמר הֲ' לִי בְּעֹזְרִי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי (תהלים קיח, ז). ולכן סיים הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב כדי שתהיה מפלתם בזכות התורה שלך ואז תזכה לראות בעיניך את מפלתם.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כל אדם יש לו מזל למעלה להמליץ עליו ולכך כפל 'חֲלָלִים חֲלָלִים' דהיינו שונאים התחתונים ושונאים העליונים שהם מזלות שלהם את כולם יפיל לפניך עד כאן דבריו נר"ו.
הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב עֲלֵיהֶם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהֵם כָּלִים מֵאֲלֵיהֶן. נראה לי בס"ד מה שתלה הדבר בהשכם והערב דשכר תורה ומצות בהאי עלמא ליכא משום דאשה מעשה ידיה לבעלה ואין לאדם שכר מן הדין אך מה שעושה מתוך דחק יש שכר בהאי עלמא כדין אשה שדחקה עצמה זוכה לעצמה וכל שזוכה בו בדין יש לו קבלת שכר גם בהאי עלמא משום בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ (דברים כד, טו) ולכן אמר לו **הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב** שתדחוק עצמך אתה אב בית דין ומוטל עליך צרכי צבור וקשה עליך אם תשכים ותעריב ולכך נחשב זה עושה מתוך הדחק דיש שכר גם בהאי עלמא ואז בשכר זה יהיו כלים ואמר **אֲלֵיהֶם** רוצה לומר שתשכים קודם מהם ותעריב יותר מהם כדי שלא יגין עליהם זכות תורה שלא לשמה שיש בידם אפילו לפי שעה כי גניבא היה חכם ובא לבית המדרש.
או יובן אומרו **הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב** לבית המדרש רוצה לומר שתתפלל שחרית וערבית בבית המדרש במקום שאתה גורס ואז פועלת התפלה יותר לזמר עריצים ועל תפלה שייך לשון משכים ומעריב וכמו שאמרו בריש ברכות (ברכות ח.) כיון דאמרי לרב דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו. ומה שאמר **כָּלִים מֵאֲלֵיהֶם** הכונה שיהיה איזה סיבה שהם יפלו ברעה שסבבו לעצמם מידם כדי שלא תהיה אתה בסוג כל שחבירו נענש על ידו דאין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא (שבת קמט:) אלא הם יפלו ברעה אשר יסבבו הם מעצמן להם.
הַדָּבָר יָצָא מִפִּי רַבִּי אֶלְעָזָר, וְנָתְנוּהוּ לְגַנִּיבָא בְּקוֹלָר. נראה לי בס"ד דברים הראשונים ששלח מור עוקבא לרבי אלעזר לומר בְּנֵי אָדָם הָעוֹמְדִים עָלַי וּבְיָדִי לְמָסְרָם לַמַּלְכוּת מַהוּ

שלחם במכתב ולא על ידי שליח בעל פה מפני שאמר לו ובידי למסרם למלכות ולא האמין למסור דברים אלו בידי שליח ולכן שלח לו כל הדברים כתובים במכתב סגור ומאחר דמור עוקבא שלח לו הדברים במכתב אז גם רבי אלעזר החזיר לו תשובה במכתב ולכך שִׁרְטֵט וְכָתַב לֵיהּ אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי (תהלים לט, ב), אַף עַל פִּי שֶׁהָרָשָׁע לְנֶגְדִּי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם.

אבל שילוח השני שאין בו ענין מסירה למלכות ואין בו סוד אלא רק שלח לו קָא מְצַעֲרֵי לִי טוּבָא לא כתב זה במכתב אלא שלח דברים אלו בעל פה על ידי שליח דאין השליח מבין על מי הוא מדבר ומה רוצה בכך ולכן גם רבי אלעזר החזיר לו תשובה בעל פה על ידי השליח ולהכי לא אמר הש"ס 'שִׁרְטֵט וְכָתַב לֵיהּ' אלא אמר שלח דּוֹם לַהֲ' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ (תהלים לז, ז), ומאת ה' היתה זאת הסיבה לשלוח מור עוקבה שילוח השני בעל פה כדי שגם רבי אלעזר ישלח הדברים בעל פה יצאו הדברים מפיו של רבי אלעזר ויעשו פרי מה שאין כן אם היה כותבם במכתב לא היה מוציאם בפיו ולזה אמר הדבר יָצָא 'מִפִּי' רַבִּי אֶלְעָזָר וּנְתָנוּהוּ לְגֶנֵיבָא בְּקוֹלָר רוצה לומר פועל זה נעשה לגניבא בשביל שהדבר יצא מפי רבי אלעזר ולא כשלוח הראשון דכתב במכתב דוקא.

ועוד נראה לי בס"ד דרך אחרת במאמר זה ובזה נתרץ בס"ד דקדוק אחר למה בשלוח הראשון אמר פסוק מזמור ט"ל (תהלים לט, ב) ולא אמר פסוק זה דמזמור כ"ז (תהלים לז, ז) דקדים דכתיב ביה דּוֹם לַהֲ' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ? והוא דמאמר מור עוקבא בשלוח הראשון שאמר וּבְיָדִי לְמָסְרָם לַמַּלְכוּת סובל זה שני פירושים האחד הוא למסרם למלכותא דארעא והשני למלכותא דרקיעא והיא ספירת המלכות שהיא ספירה העשירית דכל העונשים נעשים על ידה בסוד דינא דמלכותא דינא כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל והנה בזה יש כונות שראוי לכוין אותם בעת שמענשין את האדם על ידי המלכות העליונה ולכך אמר לו וּבְיָדִי לְמָסְרָם לַמַּלְכוּת שאני יודע הכונות שצריך לכוין בזה וכיון דדבריו סובלים שני פירושים ולא נודע איך הוא שואל לכך.

שלח לו רבי אלעזר פסוק בסימן ט"ל דקאמר אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי והכתוב לשונו כפול אלא שהוא מדבר בשתי מסירות אלו והוא אֶשְׁמְרָה דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי קאי על מסירה ומלשינות אצל מלכותא דארעא וְאֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם קאי על מסירת דין בפה למלכותא דרקיעא שהיא ספירת המלכות שבעשר ספירות דקדושה ולכן לא הביא לו פסוק דּוֹם לַהֲ' שאין בו רמז על שתי מסירות הנזכר.

וכשראה מור עוקבא שמנעו רבי אלעזר משתיהן בכח פסוק זה חזר ושלח לו דברים בעל

פה על ידי שליח כדי שרבי אלעזר גם כן ישיב תשובה בעל פה ואולי יאמר לו רבי אלעזר איזה פסוק שיש בו קללה על שונאיו ומאחר דאומר אותו בפיו ודאי פועל בו פועל שאז תתקיים הקללה בשונאיו מחמת דבורו של רבי אלעזר וכאשר חשב כן עלה בידו שרבי אלעזר גם כן שלח לו תשובה בעל פה ואז דבריו עשו פירות וכאשר היה.

כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִנְאָה עַל חֲבֵרוֹ וְדוֹמֵם, שׁוֹכֵן עֲדֵי־עַד, עוֹשֶׂה לוֹ דִּין (**יהושע טו, כב**). נראה לי בס"ד כל החרדה אשר חרד רב הונא בר נתן לפני רב אשי על דרשה דרב גביהה לאו על פשוטן של דברים כי אם על הסוד הרמוז בהם. ונראה לי בס"ד הכונה שׁוֹכֵן עֲדֵי עַד רמז לשם אכדט־ם [74] שעולה מספר עַד והוא שם אשר בו תלוי הבטחון בסוד בְּטְחוּ בַהֹ' עֲדֵי עַד (**ישעיה כו, ד**) והוא בבינה עלאה וכנזכר בשער הכונות בדברי רבינו האר"י ז"ל בדרוש ל"ג לעומר עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד מאמר החכם שהוא מאמר מופלא הפלא ופלא וזה לשונו **בני אל תבטח באדם אך תבטח בתשעה ועשרים אדם** עד כאן לשונו והוא פלא. ובזה מובן שפיר בס"ד כי שם הבטחון הוא שם **אכדט־ם** והוא אותיות **כ"ט** ואותיות **אדם** וזהו שאמר אל תבטח באדם האנושי אלא תבטח בשם הבטחון שיש בו תשעה ועשרים דהיינו אותיות כ"ט ויש בו אותיות אדם והוא כפתור ופרח.

והנה מאחר שהוא דומם הרי שם בטחונו בהשם יתברך לכן יתעורר שם הקדוש שבו תלוי הבטחון אשר מספרו ע"ד בסוד בְּטְחוּ בַהֹ' עֲדֵי עַד לעשות לו דין שזהו כבודו דשכינה עלאה תהיה פטרון שלו.

ומה שדרש רב אחא מבי חוזאה שׁוֹכֵן בַּסְּנֶה עוֹשֶׂה לוֹ דִּין נראה לי בס"ד דאותיות סְנֶה במילואם כזה **סמ"ך נו"ן** ה"י הנה אותיות המלוי לבדם עולין מספר קכ"ו כמנין ג' פעמים מ"ב [42×3=126] שהוא סוד ג' ידים שהנקמה תלויה בו כנודע ולזה אמר **שׁוֹכֵן בַּסְּנֶה** רוצה לומר ג' פעמים מ"ב שהם בתוך אותיות 'סְנֶה' **עוֹשֶׂה לוֹ דִּין**.

ועוד נראה לי בס"ד כונת רב אחא בפסוק זה לרמוז על סוד הפסוק וַיֵּרָא מַלְאַךְ הֹ' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה (**שמות ג, ב**) דכתב רבינו ז"ל בשער הפסוקים בפרשת שמות דסוד המלאך הזה אינו מלאך ממש אמנם הוא שם אלקים [86] עם חמשה אותיות בגימטריא מלאך [91] ולכן נראה בבחינת דין הקשה שהוא לַבַּת אֵשׁ והנה שם אלקים מצטרף במאה ועשרים צרופים כנודע והם מספר הַסְּנֶה [91] ולכן אמר וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וכו' (**שמות ג, ד**) יעוין שם.

והנה ידוע מה שאמר רבינו האר"י זצ"ל בדרוש ב' דפסח בשער הכונות ששם אכדט־ם הנה הוא חילוף שם אלקים באבג"ד כנודע והוא מתחלף באותיות שלפניו ואמנם אות

אל"ף אין אות לפניה ולכן אינה יכולה להתחלף ולבחינת השם הזה של אכדט־ם נקרא הבינה אלקים חיים ובכל מקום שנזכר שם אלקים חיים רומז אל שם אכדט־ם כי הוא יותר רחמים ויותר פנימי ויותר עליון משם אלקים סתם וכנזכר כל זה בשער הכונות בדברי רבינו האר"י ז"ל יעוין שם.

והשתא בא וראה חכמתו של רב אחא מבי חוזאי שהתחכם לעשות הדרש שלו בנטרקון הנזכר על דרך הדרש של רב גביהה אלא דרב גביהה עשה הרמז בשם אכדט־ם שהוא חילוף שם אלקים ורב אחא עשה הרמז בשם אלקים עצמו שהוא יותר דין ושניהם דבריהם אמת וצדק ונכונים בטוב טעם ודעת דודאי אינו דומה קנאה שהיא בעבור צער בעלמא לצעקת לגימה שגוזל ממנו ויורד עד לחייו לשערי מזונותיו ועל כן אותו הדין של צער בעלמא נעשה על ידי שם אכדט־ם שהוא שם החילוף של אלקים שהוא רחמים אבל הדין של צעקת לגימה יהיה על ידי שם אלקים עצמו שהוא דין קשה יותר ונעשה בו דין גמור.

וזהו שנאמר **שׁוֹכֵן בַּסְּנֶה** הוא שם אלקים עצמו שנאמר בו וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהֹוָה בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וכן וַיִּקְרָא אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וכאשר ביאר רבינו האר"י ז"ל וכנזכר לעיל הוא **עוֹשֶׂה לוֹ דִּין** ונוקם נקמתו השם יתברך יעזרינו על דבר כבוד שמו ויפן אלינו בחן בחסד וברחמים רבים וגדולים אמן כן יהי רצון!

הֲוָה אֲמִינָא: **הַנֵּי מִילֵּי זִמְרָא דְּמָנָא, אֲבָל דְּפוּמָא שָׁרֵי, קָא מַשְׁמַע לָן**. נראה הכונה דפסוק בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן (ישעיהו כד, ט) יש לפרשו מסתמא על זמרא דמנא דחמיר טפי אבל פסוק אַל תִּשְׂמַח אֶל גִּיל כָּעַמִּים (הושע ט, א) מוכרח לפרשו בכל גוונא דהא קאמר כָּעַמִּים רוצה לומר כמו העמים שהם עוסקים בשתיהם ששמחים בכל מיני שיר הן דמנא הן דפומא.

ועוד נראה לי בס"ד דפסוק בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן משמע בשיר דמנא דדרך המשורר בפיו אינו יכול לשתות יין בעת שהוא משורר דאי אפשר לעשות שתיה ושירה בפה בבת אחת אלא פוסק מן השיר בעת ששותה מה שאין כן המשורר במנא אפשר לעשות תרווייהו כחדא שהוא עוסק בידיו לנגן ויבא זה המשקה וישפוך היין מן הכוס לתוך פיו בעודו משורר בידיו וכאשר עושין עתה להמנגנין אשר מנגנין בידים דהמשקה שופך השכר לתוך פיהם בעוד ידם עוסקין בניגון המנא ועל זה קאמר בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן אבל בפסוק אַל תִּשְׂמַח אֶל גִּיל לא נזכר שם יין ויש לפרש אל גיל בכל גוונא הן גיל דמנא הן גיל דפומא.

וְכִי מָה עִנְיַן מִצְנָפָּת אֵצֶל עֲטָרָה. הקשה מהרש"א ז"ל והלא מצנפת כתיב קודם עטרה) [הָסֵר הַמִּצְנָפָּת וְהָרִים הָעֲטָרָה (יחזקאל כא, לא] והוה ליה למימר מה ענין עטרה אצל מצנפת עיין שם.

ונראה לי בס"ד דפשטיה דקרא איירי במצנפת כהן גדול ועטרה של מלך ולכן הוקשה לו שתי קושיות אחת מה צורך להזכיר את המצנפת כיון דאמר וְהָרִים הָעֲטָרָה דאין שם מלך אם כן שמע מינה בית המקדש חרב וממילא אין שם כהן גדול? ועוד קשיא ליה דהוה ליה להקדים העטרה למצנפת והכי הוה ליה למימר וְהָרִים הָעֲטָרָה וְהָסֵר הַמִּצְנָפָּת דהא מלך קודם לכהן גדול (במדבר רבה ו, א) ומינוי כהן גדול יהיה על פי המלך? ולזה אמר מָה עִנְיַן מִצְנָפָּת אֵצֶל עֲטָרָה דכל קושיתו היא על המצנפת שאין צריך להזכירה כיון דמזכיר העטרה ועוד קשיא ליה על המצנפת שהקדימה לעטרה, ומתרץ דעטרה קאי על עטרת חתנים שהיא קטנה במעלה לגבי המצנפת של כהן גדול ולכך הקדים המצנפת על העטרה וגם הוצרך לזכור את שניהם לומר כל זמן שהמצנפת בראש כהן גדול אז עטרה בראש כל אדם.

חֲסָדָאֶה אַתְּ וְחִיסְדָּאִין מִילָּךְ (**יחזקאל כא, לא**). נראה לי בס"ד כי לולא זה הטעם של רב חסדא דסמיך לה אקרא היה מן הדין לאסור הכלילא גם לנשים דמאי שנא לחלק בין גברי לנשי בהא, ורק לפי טעמו של רב חסדא מצינו טעם לחלק בין גברי לנשי והיינו כדאמר מר בריה דרבינא 'דּוּמְיָא דְּכוֹהֲן גָּדוֹל בְּגַבְרֵי' מפני דסמיך לה אקרא שתלה העטרה במצנפת דכהן גדול ולהכי אית לן למימר הכי נמצא מדברי רב חסדא יצא קולא ורווחא לעלמא לעשות כלילא לנשי ולא נאסור להם ולזה אמר חסדאה ששמך חסדא ובדיק בשמא דאת מסטרא דחסד ולכן חסדאין מילך כי דבריך הם בסוג חסד לנשים דמקילנן להתיר להם העטרות.

ועוד נראה לי בס"ד טעם שנותנין עטרה בראש החתן ביום חתונתו מפני כי בחתונתו נשלם אצלו הארת שם י־ה שהוא סוד חכמה ובינה שמאירים בהשפעת הכתר הרמוז בקוצו של יוד ולכן הארה זו נקראת בשם עטרה על שם הארת הכתר העומדת עליה ולזכר זה נותנין עטרה בראש החתן.

וידוע כי הגאוה פוגמת בשם י־ה שהוא כמנין גאוה [15] והמצנפת של כהן גדול מתקנת פגם הגאוה שפוגם בשם י־ה נמצא במצנפת יש תיקון לשם י־ה. ואמרתי על זה רמז נכון תחלק קריאת הַמִּצְנָפָּת לשני חלקים וקרי בה 'מץ נפת' דהיינו '**מץ**' בא"ת ב"ש 'י־ה' תעשה בו המצנפת '**נפת**' כלומר תיקון. ולזה אמר כל זמן שמצנפת בראש כהן גדול שבה נתקן שם י־ה אז עטרה שרומזת להארת שם י־ה היא בראש כל אדם.

וידוע כי ד' חלקים פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] הם כנגד ד' מילואים וחלק הסוד הוא כנגד ע"ב שהוא מספר חסד [72] לכן חלק הסוד נקרא 'תורת חסד' כדכתיב וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ (משלי לא, כו) והנה רב הונא הבין בעומק דברי רב חסדא שאמר כל זמן שמצנפת בראש כהן גדול וכו' שיש בהם סוד ומלין לצד עלאה ימלל ולכן אמר חסדא את וחסדאין מילך רוצה לומר בדבריך יש סוד עמוק שהוא נקרא תורת חסד.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּימוּ לְפָנֶיךָ בְּסִינַי 'נַעֲשֶׂה' לְ'נִשְׁמַע'? (יחזקאל **כא, לא**). יש להקשות למה תלו הדבר הזה בזכות הקדימה נעשה לנשמע ולא תלו הדבר בזכות קבלת התורה כולה בסתם שקבלו עליהם?

ונראה לי בס"ד דידוע דעל קדימת נעשה לנשמע יש להעיר איך יאמרו נעשה קודם שישמעו?! וכתבנו במקום אחר כונתם הוא כי להיותם נשמתם מעולם המחשבה יש כח במחשבה שלהם שתהיה המחשבה כמעשה ולכן כיון שאמר לו משה רבינו ע"ה שהקדוש ברוך הוא נותן להם התורה שיש בה תרי"ג מצות נתאוו לה בלבבם ואמרו מתי יאמר לנו אלו התרי"ג מצות ונקיים אותם! ולכך אף על פי שעדיין לא ידעו מה הם חשיב כאלו קיימו אותם במעשה ועל כן אמרו נעשה ונשמע כי על פי כונתם ומחשבתם שהתאוו לכל תרי"ג חשיב כאלו קיימו אותם במעשה ואחר כך שמעו מה הם.

נמצא מן הקדימה שהקדימו נעשה קודם נשמע מוכח שיש לישראל זכות מן המחשבה שבראש כאלו הם מקיימים בה את כל תרי"ג מצות בפועל ועל כן בדין הוא שתהיה המחשבה טובה שבראש תגין עליהם להצילם מן הגזרה הזאת של הסרת העדיים של הראש שהם המצנפת והעטרה וזו היא טענה של מלאכי השרת!

והשיב להם הקדוש ברוך הוא ראויה גזרה זו של הסרת שתי עדיים שבראשם שהם מצנפת ועטרה שתתקיים בהם בעבור מה שפגמו פגם גדול בראשם שחשבו לעבוד עבודה זרה שהוא ככופר בכל התורה כולה דהיינו כל תרי"ג מצות שבה ולזה אמר 'שֶׁהִשְׁפִּילוּ אֶת הַגָּבֹהַּ' הוא אות ד' של אחד להשפילו לעשותו רי"ש 'וְהִגְבִּיהוּ אֶת הַשָּׁפָל' הוא אות רי"ש ד'אֶל אַחֵר' לעשותו דל"ת חס ושלום ועון זה נתפסים בו מצד המחשבה לבדה.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י פרשת במדבר כי המלכות דאצילות צריך שיהיה בה עשר ספירות אך לא נאצלה מתחלתה שלימה בעשר ספירות אלא נאצלה בספירה העשירית שבה דוקא דהיינו במלכות שבה בלבד ובעת היחוד באים לה תשעה הספירות מן הבחינה שעומדת למעלה ממנה ואז תהיה שלימה בעשר ספירות ובזמן החרבן נתמעטה המלכות דאצילות הנזכר ובכל ימי

החול שלא בשעת התפלה לא נשאר בה אלא רק הספירה העשירית שבה שהיא המלכות שבה כאשר היתה בתחלת אצילותה ואותם התשעה ספירות העליונות שבאו לה מן הבחינה שלמטה ממנה ירדו למטה בתוך הקליפות בסוד אִמְלְאָה הָחֳרָבָה (יחזקאל כו, ב) לא נתמלאת צור אלא מחורבנה של ירושלים ונמצא כי התשעה ספירות העליונות שבה הנקראים רישא דילה ירדו למטה ושכיבת לעפרא תוך הקליפות בסוד עפר המשכן וזנבא דילה שהיא מלכות שבה התחתונה נשארה זקופה למעלה באצילות והיא השולטת עתה בזמן הזה ולכן ישראל הנאחזים ברישא דילה כיון דהרישא שכיב לעפרא גם הם עומדים בגלות המר הזה אבל אומות העולם שהם זנבא נאחזין ונשפעין מצד דילה שהוא קיים וזקוף למעלה ושולט בגלות ולכן יש לה עתה שררה ומלכות, עד כאן דבריו עיין שם.

ובזה יובן המאמר שאמרו זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּימוּ 'נַעֲשֶׂה' לְ'נִשְׁמַע' יהיו נענשים בעדיים של הראש שהם המצנפת והעטרה! ואמר להם הקדוש ברוך הוא לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל, כלומר הם חטאו וקלקלו ופגמו בראש שהם תשעה ספירות העליונות של מלכות דאצילות שהם רישא דילה שהורידום לקליפות וזהו 'הִשְׁפִּילוּ אֶת הַגָּבֹהַּ' ועל ידי כך 'הִגְבִּיהוּ אֶת הַשָּׁפָל' שנמצא הזנב שהוא ספירה האחרונה שבה היא השולטת בעולם וממילא אומות העולם שהם זנבא נשפעין מצד זנבא דילה ולכך יש להם שררה בעולם הזה ונמצא שהוגבה השפל וכל זה היה בעונם הגדול שֶׁהֶעֱמִידוּ צֶלֶם בַּהֵיכָל וכיון שהם חטאו ופגמו בראש לכן לקו בעדיים של הראש שהם המצנפת והעטרה.

דף ז:

שׁוּב אַיִן מַרְאִין לוֹ סִימָנֵי עֲנִיּוּת. יש להבין מהיכא משמע זה? ונראה כי יש עני מלגאו שהוא באמת עני ואין לו פ"ק [פרוטה קטנה] אך הוא עשיר מלבר כי בעיני העולם הוא מוחזק לעשיר כי חסרונותיו לא נודעו ולא נתפרסמו וזה חצי נחמה שיוכל ללות לפי שעה לצרכו ויוכל לקנות סחורה בהקפה כדי שירויח בה ויתפרנס חיי שעה, אך יש עני כפול שהוא עני מלגאו שאין לו כלום אפילו פ"ק והוא עני מלבר שנודע לעולם שהוא עני מפני שרואין בו סימנים המעידים ומודיעים על עניותו דחסרונו ניכר לכל.

וכאן אמר 'לֹא אֲעַנֶּךָּ עוֹד' (נחום א, יב) הנה תיבת עוֹד לשון יתר אך נרמז בה עניות כפולה שיש בו סימני עניות שבזה נמצא הוא עני מלגאו ועני מלבר והיינו אות ע' של עוֹד הוא עני ונשאר דּוּ רוצה לומר שתים נמצא עוֹד הוא 'דּוּ עָנִי' והיינו שאין לו סימני עניות כי מי שיש לו סימני עניות הוא עני מלגאו ועני מלבר.

דף ט.

כְּשֶׁנֶּאֱמְרוּ דְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יוֹסֵי, קָרָא עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה: שִׂפְתַיִם יְשָׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים (משלי כד, כו). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דמשה רבינו ע"ה היה בסוד הבל שיונק מן אורות הפה ולכך היה כוחו בפיו וידוע דרשב"י היה נצוץ משה רבינו ע"ה ולכן קרא עליו המקרא הזה **שִׂפְתַיִם יְשָׁק** לשון הזנה כמו עַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי (בראשית מא, מ) רוצה לומר יונק ונזון מן אורות הפה ולכן הוא **מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים**.
והנה בזוהר פרשת משפטים (זהר חלק ב' ק:) אמר רבי ייבא סבא בר יוחאי ידע לאסתמרא ארחוי [בנו של יוחאי ידע לשמור דרכיו] ופירש רבינו האר"י ז"ל כל מי שיש לו נשמה מצד אור מקיף יש בו כח לדבר בסודות עליונים שיוכל להלביש הדברים ולדורשן באופן שאף אם ידרשם לרבים לא יבינום אלא מי שראוי להבינם ולכן ניתן לרשב"י רשות לכתוב ספר הזוהר ולא ניתן רשות לרבותיו או לראשונים שקדמו לו והטעם שלא היה בהם כח להלביש הדברים כמוהו כי הוא היה לו נשמה מאור מקיף ויש לו כח בזה ולזה אמר בריה דיוחאי ידע לאסתמרא ארחוי עיין שם.
וידוע כי אורות הפה הם סוד אור מקיף וזהו שנאמר **שִׂפְתַיִם יְשָׁק** כיון שהוא מסוד אור מקיף לכן הוא **מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים** דידע לאסתמרא ארחוי שילביש הדברים באופן יפה וסתום.
ומה שאמר רש"י 'ראוי לנשק' פירש בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו כי הנשיקה לדבור עצמו אי אפשר אך צריך לנשק השפתים שהם כלי של הדיבור ומשום רוק אין נושקין לכך אמר ראוי לנשק עד כאן דבריו נר"ו.

דף יב:

רְפוּאָתוֹ דִּידֵיהּ הִיא דְּבָעֵי לְאִתַּסּוּיֵי בָּהּ. התוספות בדבור המתחיל רפואתו הקשו מן פרק החובל ותירצו דיש לחלק וכו' אי נמי דאי עביד ליה סמא חריפא דפטור מן המותר כדאמרינן הכא עיין שם.
וכד הוינא טליא קרוב לי"ח שנים היינו לומדים מסכת גיטין והקשה מורי הרב ז"ל משמע דהתוספות מקשים מפרק החובל על המקשן דהכא דאמאי קשיא על רבי יוחנן ולא קשיא ליה על המשנה בפרק החובל דבהדיא קתני פטור מכולן? ולפי זה מה תירצו על זו הקושיא בתירוץ שני דאי עביד ליה סמא חריפא דאי ידע לה לזאת הסברה אם כן מאי מקשי על רבי יוחנן? ובעל כרחו צריך לומר דלא ידע לזה התירוץ, ואם כן הדרא קושיא לדוכתא דאמאי מקשי על רבי יוחנן יקשה על המשנה דפרק החובל? עד כאן

דבריו ונתעצם הרבה בקושיא זו.
ואנא עבדא תרצתי לו דלעולם המקשן ידע להאי תירוצא דאי עביד ליה סמא חריפא ולהכי לא קשיא על מתניתין אך על לשון רבי יוחנן לא ניחא ליה לתרץ כן דלשון רפואתו לרבו משמע כל רפואתו וכלל גדול יש בידינו אמורא דרכו לפרש מה שאין כן תנא אין דרכו לפרש כל כך ולכן דברי התנא ניחא ליה לפרש בהכי אבל רבי יוחנן דהוה אמורא שדרכו לפרש לא ניחא לפרש בהכי דהא סתמא קאמר, והמתרץ תירץ דגם דברי רבי יוחנן נדחוק לפרשם בהכי והוטב בעיניו תירוץ זה ונחה דעתו בו.
עוד נמי בתוספות בדבור המתחיל שביק ליה וערק הקשו ליחוש שמא מכרו לישראל וכו'. הקשה הגאון מהריב"ל ז"ל דאמאי לא הקשו הכי על הברייתא דקתני עבד כהן שברח וכו' אוכלין בתרומה, ואמאי אוכל בתרומה ליחוש שמא מכרו לישראל? עד כאן דבריו ולא תירץ על זה כלום.
ונראה לי בס"ד דאברייתא לא קשא להו משום כיון דרואין העולם שהוא ברח מרבו מחמת השעבוד ודאי לא יקנו אותו דחוששין שגם מהם יברח ולכן מסתמא לא ימצא לו קונים אבל על הגמרא שפיר מקשו דהא אדרבא הוא ברח כדי שלא ישחררנו אם כן שפיר ימצא לו קונים כיון דבזו הבריחה לא עשה עון לרבו אלא אדרבה רבו רצה לשחררו להפסידו מאכילת תרומה והוא לא רצה ומשום הכי חיישינן דילמא מכרו לישראל.
ובאופן אחר נראה לי בס"ד דאין להקשות על הברייתא משום דעדיין לא ידענו פירוש הברייתא מפני מה ברח ואם כן הוי כמו ספק ספיקא דהיינו ספק מוכרו ספק אינו מוכרו ואם תמצא לומר מוכרו דלמא ימכרנו לכהן ולא ימכרנו לישראל ויותר קרוב לומר דימכרנו לכהן שלא יפסידו מאכילת תרומה דאיכא מצוה באכילתה ולכן משום הכי יאכל בתרומה אבל על הגמרא שפיר קשיא להו דליכא אלא חד ספק והוא ספק מוכרו ספק אינו מוכרו שבודאי אם ימכרנו לא ימכרנו אלא לישראל דהא חזינן שהוא רוצה לשחררו כדי להפסידו מן אכילת תרומה.

דף יד.

אָמַר לֵיהּ הוֹנָא מַר בְּרֵיהּ דְּרַב נָחֳמְיָה לְרַב אַשֵׁי אֶלָּא מֵעַתָּה כְּגוֹן הַנִּי דְּבֵי בַּר אֶלָּיְשִׁיב דְּכָפְתֵי וְשַׁקְלֵי לְאַלְתָּר הָכֵי נָמֵי דְּלָא קָנוּ וְכִי תֵּימָא הָכֵי נָמֵי אִם כֵּן נָתַתָּ דְּבָרֶיךָ לְשִׁעוּרִין.
מקשים הא רב אשי עצמו הקשה לעיל על אמימר אלא מעתה הקנה לנולדים וכו' משמע דסבירא ליה דרב איירי בכל גונא, ואם כן תיקשי לדידיה אלא מעתה כגון הני דבי בר אלישיב? ועיין במהר"ם שיף ז"ל.

ונראה לי בס"ד דלעולם רב אשי סבירא ליה דקני בכל גוונא אפילו בהני דבר אלישיב יען דסבירא ליה לרב אשי דחכמים תיקנו כן מטעם דרוב העולם ניחא להו בזה משום דהוי מלוה חדשה ואינשי אלימי בעלי זרוע לא שכיחי כל כך ואף על גב דימצא גברי אלמי בטלי במעוטיה ולא פלוג רבנן אבל לסברת אמימר שפיר מקשי משום דנולדים שכיחי הרבה.

דף יד:

אָמַר לֵיהּ: אַמַּאי תַּעֲבִיד הָכִי. פירש רש"י שנתרצית להחזיר מיד. וקשה אמאי לא פירש על מה שאמר טב רמו ליה?

ונראה לי בס"ד דאי משום הא הוה ליה למימר 'אמאי עבדת הכי' לשון עבר אך 'תיעבד' משמע לשון הווה ורגיל יען כי מוכיחו על סברתו בעיקר הדין דמשמע דהוא רגיל בכל האי גוונא לפסוק הדין דרשאי להחזיר ולית ליה האי הלכתא דאם בא לחזור אינו חוזר. והא דלא הוכיחו רבי יוסי לרבי דוסתאי אחר שפירש מהם יש לומר דהיה בכעס עמו על הדבר הזה ולא רצה לדבר עמו עד שבאו אצל רבי אחאי וקבל עליו לפניו.

אוֹתָם בְּנֵי אָדָם, הֵם אַמָּה וְכוֹבָעָן אַמָּה וּמַדְבְּרִים מֵחָצְיָיהֶם, וּשְׁמוֹתֵיהֶם מְבֹהָלִים. עיין מהרש"א מה שאמר הפך פירוש רש"י והלשון מוכח יותר כפירוש מהרש"א ואמאי פירש רש"י שהיו גבוהי קומה יותר? נראה לי כי הוא אומר שנתבהל ממראיהם וקצר הקומה ביותר אין נבהלים ויראים ממנו אלא אדרבה הוא יהיה ללעג וקלס ונבזה בעיני רואיו ולכך הוצרך רש"י לפרש שהיו גבוהי הקומה ביותר.

אָמַר לֵיהּ: בְּנֵי אָדָם הַלָּלוּ קְרוֹבִים לַמַּלְכוּת הֵם. קשה כיון דאמר לו 'אוֹמְרִים הֲרֹגוּ הוֹרְגִין' מה צורך לידע אם קרובין למלכות? ונראה לי אף על גב דאמר הכי לא הוה ניחא ליה לרב אחאי בחששה זו דרבי דוסתאי דאמר לא חשידי בהכי ואחר ששאל לו שאלות אלו אז אמר יפה עשית דחששת בכך ושפיר עבדתה.

ועוד נראה לי בס"ד כי מה שאמר לו רבי אחאי בתחלה אַמַּאי תַּעֲבִיד הָכִי ודאי אין לפרש הכונה על מה שאמר טַב רָמוּ לֵיהּ כי דבר זה מובן מאיליו דמה שאמר כן הוא מחמת יראה ועל זה אין צריך לשאול, ורק הכונה הוא כמו שכתב רש"י למה נתרצית מיד להחזיר דהיה ראוי שתאמר להם תחלה כפי הדין איני רשאי להחזיר ואם לא היו מרוצים בדבריך אז יש לך להחזיר מחמת מורא? ולכן דקדק רש"י לכתוב 'מיד' והוא השיב אלו הם אמה וכו' אומרים כפותו כופתין וכו' פירוש מחמת שהיו תקיפים ואלמים ואנשי מידות וגבוהים בקומה יש להם גאוה גדולה ואם יאמרו לאדם לעשות כך ולא

יעשה תכף, הורגים אותו! ואם כן אפילו על דבור הראשון בלבד היו כועסין והורגין לכך פחדתי להשיב להם דבר הפך רצונם.
ורב אחאי אמר מן שינויים אלו שיש בהם אינו מוכח שהם בעלי גאוה לכעוס על המשיב דבר הפך דבריהם בדבור הראשון ורק ניכר שהם אלמים ותקיפים אך הגד לי אם קרובים למלכות ואם יש להם סוסים וכו'? ואמר לו הן! אז אמר לו זה סימן שהם בעלי גאוה גדולה ולכן יפה עשית שחששת אפילו על דבור אחד הראשון שלא להשיב הפך דבריהם.
ודע כי מן השאלות אלו ששאלו רבי אחאי מוכח דרבי אחאי לא ראה אותם ולא הפקיד הכלי אצלם הוא בעצמו אלא יתכן אביו הפקידו אצלם והוא ירש אותו מאביו.
ומה שאמר **שְׁמוֹתֵיהֶן מְבֹהָלִין** יתכן אותם השמות היו משונים באותו זמן שלא היה נמצא כמותם וכדמותן אצל שאר בני אדם ויתכן אלו היו אחים ושותפין אחד שמו אדרא ואחד ארטא ואחד פילי ויתכן שמות אלו היו של עצים חזקים וגדולים באותו זמן.

דף טז.

רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה חָלַשׁ, עוּל לְגַבֵּיהּ רַב יְהוּדָה וְרָבָה לְשִׁיּוּלֵי בֵּיהּ, בָּעוּ מִינֵּיהּ: שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ גֵּט מִמְּדִינַת הַיָּם וְכוּ'. הוצרך לפרש מסדר התלמוד שנכנסו לבקרו ללמדך שבחן אף על פי שנכנסו לבקר החולה לא היו מדברים אלא בדברי תורה, וגם הוא אף על פי שהיה חולה שם לבו להשיב כהלכה.
ונראה כי מן השמים נתגלגלה שאלה זו באותה שעה כדי שישיב עליה תשובה מעין קל וחומר דידוע אמירת קל וחומר מסוגל לרפואה וכמו שכתב הרב בני יששכר ז"ל על פסוק אֵ־ל נָא רְפָא נָא לָהּ (במדבר יב, יג) והשיב לו השם יתברך וְאָבִיהָ וכו' שאמר לו קל וחומר וכיון דאמר נטל שרגא משמע דהאי עובדא היתה בלילה וידוע דאין לבקר חולה בלילה ונראה דהיו מוכרחים לבא בלילה מפני ביטול בית המדרש שביום עסוקים עם התלמידים בבית המדרש.

דף יז.

רַחֲמָנָא, אוֹ בְּטוּלָא דְּבַר עֲשָׂו. אף על גב דגזרות הרומיים קשות מאד וכמו שאמרו יוֹדֵעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל גְּזֵרַת רוֹמִיִּים, נראה לי בס"ד אצל החכמים חברי שהם פרסיים קשים יותר משום דשר של פרס בקש מהקדוש ברוך הוא שיכתוב לו רבנן בכרגא ונכתב לו (יומא עז.) אך יש אומרים שלא נחתמה ויש אומרים דנחתמה ואחר כך נמחקה, ולכן שליטת פרס מגעת על תלמידי חכמים ורק רופפת היא

בידם מה שאין כן שליטת עשו על חכמים יש לה ביטול כי כלל גדול בידינו כש'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב' אין 'הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' (בראשית כז, כב) ולכן מאחר שהם חכמים חוששים מן החברים שהם פרס יותר מן הרומיים מה שאין כן ישראל אותם המון העם שאין עוסקים בתורה המבטלת שליטת עשו חוששים מן הרומיים יותר.

מִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ זְמַן בְּגִטִּין. כתבו התוספות ואם תאמר גט שחרור למה תקנו בו זמן דאי משום מעשי ידיו בלא זמן נמי יכול לבא לבית דין ויכתבו לו שמאותו היום נשתחרר וכו' עיין שם.

כד הוינא טליא היינו לומדים מסכת גיטין ונתקשה בזה מורי הרב ז"ל האי מעשי ידיו היכי דמי אי מעשי ידיו דקודם שחרור הם לאדון ואם מעשי ידיו דלאחר שחרור היאך יכול האדון ליקח אותם ממנו והלא העבד מוחזק בהם והמוציא מחבירו עליו הראיה וכל זמן שלא הביא האדון ראיה אינו יכול ליקחם ממנו?

ואין לומר דחיישינן שמא יתפוס דמשום הכי לא היה להם לתקן זמן דעבד הוא דאפסיד אנפשיה שהיה לו ליזהר שלא יתפוס האדון דבשלמא גבי נכסי מלוג תקנו זמן בשביל פירות מפני דמעיקרא היתה ברשות הבעל וחיישינן דעד שלא תשיג יד האשה ליקח את נכסי מלוג שלה אחר גירושין שמיט ואכיל פירותיהן ומשום הכי תקנו זמן בגיטין אבל גבי עבד ליכא למימר הכי דהא מעשי ידיו בעת שנשתחרר לא היו עדיין בעולם ואחר שחרור היה לו לחוש לעצמו להזהר.

דהא מצינו דאפילו על פירות נכסי מלוג פליג הרמב"ן ז"ל בחדושיו שכתב על רש"י וזה לשונו ואין פירוש זה מחוור דמשעת גירושין ואילך אין לחוש דהאשה היא מפסדת עצמה אם לא הוציאה נכסי מלוג מידו בשעת גירושין עד כאן לשונו, הרי דסלקא דעתו דאין לתקן זמן בשביל דאחר גירושין משום דאיהי הפסידה עצמה, ואף על גב דהתוספות כתבו שתביא גיטה לבית דין ויכתבו לה שטר משום פירות דאחר נתינה מכל מקום ודאי גבי עבד יודו לסברת הרמב"ן ז"ל משום דגבי עבד ליכא טעמא למתלי ביה מה שאין כן בנכסי מלוג דאשה איכא טעמא כמו שכתבנו.

ואמר דקושיא זו היא חזקה אצלו ולא מצא מי שנרגש בזה וטרח ולא מצא לה תירוץ. ואמרתי לו דגם גבי עבד משכחת לה טעמא דלא היה אפשר לו להזהר כגון שהעבד היה מושכר שכיר חודש או שכיר שנה קודם השחרור ואף על גב דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף אין משתלמת אלא לבסוף וכמו כתבו התוספות בקדושין (קידושין מח.) בדבור המתחיל דכולי עלמא עיין שם, ואחר שחרור כמה ימים ילך אצל בעל הבית ויגבה לו מעט מן הדמים ויקח אותם ממנו במזומן ויעשה קנוניה עמו כדי להפסיד העבד או ילך

האדון לבית דין קודם תשלום הזמן ביום אחד ויעשה דמי השכירות עיכוב ביד בעל הבית שיטעון היום שחררתי והשכירות של ימים שעברו שלי הם וכיון דהעבד לא היה מוחזק בידו במעות הרי המעות כדבר המונח ביד שליש דדינו כדין ממון המוטל בספק דיחלוקו ונמצא לקה העבד שלא כדת ומה בידו לעשות להזהר בזה מאחר שהיה מושכר מקודם השחרור ואין השכירות משתלמת אלא לבסוף, ומשום הכי כתבו התוספות דאכתי יוכל העבד להביא גיטו לבית דין ויכתבו לו דמאותו יום נשתחרר והרי אם יזדמן לו דבר כזה בידו לתקן לעצמו ולהזהר שלא יפסיד.

ואחר שתרצתי לו בס"ד תירוץ זה והוטב בעיניו אמר דנתקשה לו קושיא אחרת בדברי התוספות ז"ל ביבמות (יבמות לא:) בדבור המתחיל והא עבדא, דכתבו ונראה דאשטר שחרור קאי דתקון זמן לידע מתי נאסר בשפחה והותר בבת ישראל וכו' יעוין שם, ודבריהם אינם מובנים דאיך כתבו דהזמן בא להתירו בבת ישראל והלא גט השחרור בידו ואפילו בלא זמן יתנו לו בת ישראל על ידי הגט שבידו והכי משכחת לה שבגט בלא זמן לא היה מותר בבת ישראל ועל ידי הזמן הותר? ואמר שחיפש במפרשים על מסכת יבמות ולא ראה שפירשו בזה כלום ודבריהם נפלאים בעיניו מאד עד כאן דבריו. ואנא עבדא תרצתי לו בס"ד דשפיר משכחת לה דהוצרך הזמן להתירו בבת ישראל והוא כגון שזה העבד היה רבו במדינה רחוקה ולא היה הוא עמו ורבו רוצה לשחררו ואי אפשר לבא אצלו לכן רבו כתב במקומו גט שחרור וזיכה אותו לעבד על ידי אחר דקיימא לן בסימן רס"ז (שולחן ערוך יורה דעה רסז, עו) האומר לאחר זכה בגט זה לעבדי יצא לחירות מיד שזכה בו השליח אף על פי שלא הגיע הגט ליד העבד דגט שחרור זכות הוא לעבד דמתירו בבת חורין וזכין לאדם שלא בפניו וכמו שכתוב בשולחן ערוך ובלבוש סימן רס"ז סעיף ע"ו יעוין שם.

והעבד ידע שרבו רוצה לכתוב לו גט שחרור ולזכותו לו על ידי אחר במדינת רבו ונזדמן דרבו שחררו על ידי גט באחד באייר ונזדמן דאותו העבד נתן קדושין לבת ישראל בשנים לחודש אייר דאז הוא בן חורין והרי היא אשתו ובא ישראל אחד ונתן לאותה אשה קדושין בשלשה באייר דמן הדין אין תופסין בה קדושיו והאשה לא נשאת לא לזה ולא לזה ואחר חודש או שני חודשים הגיע הגט ליד העבד והביאו לבית דין כדי להתיר לו לישא אותה שקידש ואם יש בו זמן מתירים לו אותה אשה דהשחרור היה באחד לחודש והוא קידש בשנים לחודש וקדושי שני אינם כלום אבל אם אין זמן בגט ואנחנו מסופקים דלא ידעינן דהשחרור היה קודם קידושין או אחר קדושין אין מתירין לו לישא אותה וגם לשני אין מתירין נמצא הזמן מתירו בבת ישראל בכהן גדול או כיוצא בה

ולכן כתבו בתחלת דבריהם לידע מתי נאסר בשפחה והותר בבת ישראל והוכשר הדבר בעיניו ונחה דעתו.

דף לא:

מְקַמֵּי פַּלְגָּאָה נָקוּם. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רז"ל (סנהדרין ז.) כל המלמד לתלמיד שאינו הגון כאלו נוטע אשרה, ופרשתי בס"ד מה טעם דקרו לתלמיד שאינו הגון בשם אֲשֵׁרָה? והוא דתלמיד חכם הגון נקרא שׁוֹר כפי מה שכתב רד"ק ז"ל בפסוק בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים לג, יז) שכל אדם חשוב נקרא שור עיין שם, ובזה פרשנו מאמר סנהדרין (סנהדרין מב.) קרי רב יוסף אנפשיה ורב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר (משלי יד, ד) וכתבו התוספות משום דיוסף אקרי בכור שור דכתיב בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ עיין שם, ולכן זה התלמיד שאינו הגון נחלק אצלו אות וא"ו של שׁוֹר לשני אותיות א"ה ונעשה אצלו אותיות אֲשֵׁרָה ולכן זה התלמיד חכם שאינו הגון קרו ליה בשם פלגאה וחלק התיבה לשתים וקרי בה 'פלג א"ה' כי אצלו חלוק אות וא"ו של שׁוֹר לאותיות א"ה שבזה יהיה לו צירוף אֲשֵׁרָה.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו רז"ל (ברכות סד.) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ (ישעיה נד, יג) וזה שהוא תלמיד חכם ובעל מחלוקת נחלק אצלו אות וא"ו של שלום לאותיות א"ה ויהיה אצלו 'השלום' צרוף 'לאשמה' על דרך מה שאמר הכתוב עַל אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָּהּ (ויקרא ה, כו) ולכן קראוהו פלגאה 'פלג אה' דאצלו וא"ו דשלום חלוק לאותיות א"ה.

בְּמַאי עַסְקִיתוּ? **אָמְרוּ לֵיהּ: בְּרוּחוֹת**. הנה ודאי לא הוציאו רבנן שקר חס ושלום מפיהם דאפשר היו מדברים ברוחות אותה שעה. מיהו נראה לי בס"ד דכוונו בזה על אותם הדברים שהיו מדברים בענייננו שאמרו עליו שהוא פלגאה ואין ראוי לקום מפניו וחטא בעל המחלוקת הוא ברוח דחטאו בדבור שהוא רוח כמו שתירגם אנקלוס רוחא ממללא (בראשית ב, ז) ולכן במחלוקת קרח צעק משה רבינו ע"ה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר אֵ־ל אֱלֹקֵי הָרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצֹף (במדבר טז, כב).

אַרְבַּע רוּחוֹת מְנַשְּׁבוֹת בְּכָל יוֹם. נראה לי בס"ד רמז לארבע כיתות שהם כת שקרנים וכת ליצים וכת חנפים וכת מספרי לשון הרע (סוטה מב.) דכולם חטאם בדיבור שהוא רוחא ממללא ועונות אלו מצויים בכל יום אצל האדם דהם עונות שדש אדם בעקביו ולזה אמר מְנַשְּׁבוֹת בְּכָל יוֹם.

וְרוּחַ מַעֲרָבִית רמז לליצנות דערבים לשומעין ומשחקים בהם ורוח דרומית רמז ללשון הרע כי דרומית הוא אותיות 'דר מות' דלשון הרע קטיל תלתא כנזכר בגמרא (ערכין טו:)

ורוח צפונית רמז לשקר שהוא צפון שאינו ניכר תכף שהוא שקר מה שאין כן לשון הרע ניכר תכף יען דזה מספר לשון הרע דעושה עון בודאי אף על פי שמדבר אמת וכן החניפות ניכר תכף **וְרוּחַ מְזָרָחִית** רמז לחניפות שהוא מזריח אור הכבוד על זה האדם שמחניף לו ומדבר בשבחו.

ואמר עוד **רוּחַ צְפוֹנִית** שהוא השקר מנשב עם כולם שהמחנף והליצן והמספר לשון הרע כולם מלאים שקרים דמלאכתם תצליח בידם על ידי השקר יותר ואלמלא כן אין העולם מתקיים שאם לא היו יודעים העולם שזה המספר לשון הרע הוא שקרן ומדבר שקר היה יוצא מן לשון הרע נזק גדול שזה השומע שהוא בעל דבר יחרה אפו והורג את זה שספרו עליו וכמו המעשה דקטיל תלתא שאמרו על לשון הרע אך כיון שיודעים שדרכן של בעלי לשון הרע לדבר שקר לא יעלה אש חמתן להשחית תכף ולכלות. ואמר עוד **רוּחַ דְּרוֹמִית** זה עון לשון הרע קשה מכולם שאמרו רז"ל (ערכין טו:) שקול כנגד ג' עבירות חמורות עבודה זרה ו גילוי עריות ושפיכות דמים ולפעמים הורג נפשות ממש. **וְאִלְמָלֵא בֶּן נֵץ מַעֲמִידָהּ נֶחֱרָב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִפָּנֶיהָ** פירוש בן נץ זה הצדיק שיש לו רמז באותיות אלפא ביתא באות נו"ן ובאות צד"י כדאיתא בגמרא דשבת (שבת קד.) נו"ן כפופה נו"ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט צד"י כפופה צד"י פשוטה צדיק נאמן צדיק פשוט היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו, פירוש שהוא כפוף בעולם הזה ויהיה פשוט בעולם הבא עיין שם.

נמצא אותיות נ"ץ שהם נו"ן וצד"י רומזים לצדיק ולכן נקרא **בֶּן נֵץ** ולולי זכות תורה דצדיק היה נחרב העולם מכח הפגם והעון של רוח דרומית שהוא לשון הרע אך התורה של הצדיק היא המקיימת העולם ודוחה החרבן שראוי להיות מן לשון הרע דכתיב מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים (משלי טו, ד) זו התורה דכתיב בה עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח). **וְרוּחַ דְּרוֹמִית קָשָׁה מִכֻּלָּן**. הנה ארבע רוחות נקראים בלשון ערבי כך רוח מערבית הוו"א גרב"י והוא רוח קר ומשובח ורוח מזרחית נקרא הוו"א שרק"י והוא רוח קשה וחם ורוח דרומית נקרא הוו"א אל קיבל"א וגם זה הוא רוח קשה וחם ונכלל בכלל רוח מזרחית כי הוא שני לו בקושי ורוח צפונית נקרא הוו"א שימא"ל והוא גם כן רוח טוב ומשובח שני לרוח מערבית וכאן אמר 'רוּחַ דְּרוֹמִית קָשָׁה מִכֻּלָּן' יתכן שהקושי והטוב של הרוחות ההם אינו שוה בכל הארצות אלא ישתנה כפי גובה המעלות של המקומות.

רָבָא וְרַב נַחְמָן חֲוו יָתְבֵי, חֲוָה חָלִיף וְאָזֵיל רַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, דְּיָתֵיב בְּגוּהַרְקָא דְּדַהֲבָא, וּפָרִיס עֲלֵיהּ סַרְבָּלָא דְּכַרְתֵּי. קשא למאי הוצרך תלמודא לפרש דבר זה דפריס עליה סרבלא דכרתי?

ונראה לי בס"ד דקשא כיון דלא ידעו מי הוא היושב שמע מינה דהיה הגוהרקא מכוסה ואיך אזיל רבא לגבי, ודילמא אשה מבי ריש גלותא יושבת בו? לכך אמר פריס עליה סרבלא דכרתי כי היו עושין סימן לגוהרקא לידע אם יושבין בו אנשים אז פורסין עליו סרבלא דכרתי ואם יושבין נשים פורסין עליו סרבלא של גוון אדום כדי שידעו הרואין אם יושבין בו נשים או אנשים.

והא דהלך רבא לאו משום חנופה חס ושלום, אלא צריך להו בשביל טובת הכלל של ישראל ומה שלא הלך רב נחמן בר יעקב לאו משום גאוה חס ושלום אלא משום דאין לו עסק עמהם לטובת הכלל.

דף לה.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד, בִּשְׁנֵי בַּצֹּרֶת, שֶׁהִפְקִיד דִּינָר זָהָב אֵצֶל אַלְמָנָה וכו'. הא דהוצרך להודיענו שהיה זמן המעשה בשני בצורת נראה לי בס"ד ללמדינו בזה תוקף וחומר איסור השבועה דאף על פי שזו נתנה אותו ככר צדקה לעני והיה זה בשני בצורת שיש בזה פקוח נפש והדינר ההוא החייה נפשות באותו זמן שהעולם מתים ברעב עם כל זה לא הועיל זכות המצוה ההיא להציל מעונש השבועה ונענשה בבניה כאשר פצה פיה.

ועוד נראה לי בס"ד הודיענו בזה שאם לא היה שני בצורת לא היה מקום הדינר הזה חשוב לכלום ולא חשיב הנאה כלל כדי שתענש בעבור שנשבעה אם נהנית דאין זו הנאה ורק מחמת שהיה שנת בצורת דהקמח ביוקר גדול לכן דבר מועט כזה חשיב הנאה דשוה פרוטה.

ומה שאמרו **כְּמִי שֶׁנִּשְׁבְּעָה בֶּאֱמֶת** היינו אף על גב דאחר כך ידעה שהדינר נעשה באותו ככר ונמצא שהרויחה מקום הדינר עם כל זה היתה שוגגת בשבועה זו דחשבה כיון שלא נתנה הדינר בככר בכונה והיא עצמה לא נהנית מן הדינר ולא עלה על לבה הרווחה זו דמקום הדינר לכך נשבעה שלא נהנית.

אָמְרָה לֵיהּ: הָפְכוּהָ לְכוּרְסֵיהּ. נראה הכונה כי תואר דיין הוא תואר הכסא של שררתו שנקרא דיין לרמוז שצריך שיהיה שלם בארבע חלקי התורה שהם פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] או שצריך להיות שלם בארבעה חלקים של התורה שהם ללמוד וללמד לשמור ולעשות וכל חלק מחלקי התורה נקרא בשם יין כי יין הוא כינוי לתורה כמו שאמרו רז"ל על פסוק הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה (שיר השירים ב, ד) ולכך נקרא דיין שהוא ד' יין שיהיה שלם בארבעה יין שהם ארבעה חלקים של התורה ואם יעוות משפט אז

יתקיימו בו אותיות דיין למפרע שיהיה נקרא להפך נייד רוצה לומר נייד משררה זו של הדיינות ולכן קללתו בדבר זה שאמרה הָפְכוּהָ לְכוּרְסֵיהּ הוא שם הדיין שיש לו שהוא כסא שררתו הפכוה שיתקיים בו אותיות דיין להפך שיהיו אותיות נייד.

דף לו:

עֲלוּבָה כַּלָּה שֶׁזְּנָתָה בְּתוֹךְ חֻפָּתָהּ (**שיר השירים א, יב**). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י שבעשיית העגל שאמרו אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ (שמות לב, ד) פגמו באותיות אלה דשם אלקים וזה עיקר הפגם שלהם שהיה על ידי המעשה אך בעבור שהיו נושקין את העגל ששם הוא סוד הכל פגמו גם באותיות 'מי' דשם אלקים עיין שם. נמצא פגמו בשם אלקים כולו שעולה מספר פ"ו וזהו שאמר עֲלוּבָה כַּלָּה שֶׁזְּנָתָה תּוֹךְ חֻפָּתָהּ רוצה לומר שפגמה בשם אלקים שעולה פ"ו שהוא רמוז תוך אותיות חופה כי בתוך חופה יש אותיות פו.

הַנֶּעֱלָבִים וְאֵינָן עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם וְאֵין מְשִׁיבִים וכו'. נראה לי בס"ד נעלבים איירי שמחנפין אותם ברמז כמו שהיו עושין אוייבים של דוד המלך ע"ה שהיו עוסקין בסדר טהרות ושואלין אותו הבא על אשת איש מיתתו במה (סנהדרין קז.), וגם עוד שומעין חרפתם בפירוש ולא ברמז וזאת השתיקה ששותקין ואין עולבין ואין משיבין אין כונתם כדי להרויח על ידי כך מצות וזכיות אותם העולבין ומחרפים אותם אלא עושין זה מאהבתו של הקדוש ברוך הוא שצוה בכך וגם עוד אין בלבם צער על דבר זה שאין סובלים דבר זה בצער אלא הם שמחים ביסורין אלו הנה עליהם הכתוב אומר וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא)שיגינו על כל העולם כולו כשמש שהכל נהנין ממנה.

ועוד נראה לי בס"ד כפל הלשון של **שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם** היינו רוצה לומר אלו הנעלבין הם שומעין חרפתם של אלו העולבין שהכל מספרים בגנותם ומחרפים אותם ועם כל זה הם אינם משיבין להם דבר לחרפם בדבר הכל מעידין בו עליהם.

דף לח:

בְּהַנֵי תְּלַת מִילֵי נַחְתֵּי בַּעֲלֵי בָּתִּים מִנְּכָסֵיהֶם. נראה לי בס"ד נקט לשון נַחְתֵּי כי שלשה דברים אלו הם אחד בענין תורה ואחד בענין חירות ואחד בענין חלול שבת שיהיו נבוכים בו ונמצא ראשי תיבות שלשה אלה הוא 'נחת' שהוא ראשי תיבות **נ**בוכים **ח**ירות **ת**ורה ולכן בהני תלת שהם נחת המה נחתי. גם עוד יש בשלשה חטאים אלה סימן של אותיות

'נסע' שהוא ראשי תיבות נכסים סעודה עבדים ולכן בעבור זה נסע בעל הבית מקרקעותיו ונכסיו כיון דנעשה עני.

דְּמַפְקֵי עַבְדֵיהוּ לְחֵירוּתָא. נראה לי בס"ד דבזה נעשו עניים מדה כנגד מדה כי העבד הוא בכלל ממונו של אדם כשור וחמור וכיון שיש לו עבד נמצא זה הוא שפע ממין שהשפיע לו השם יתברך ואם מוציאו לחירות הרי זה מזלזל השפע של הקדוש ברוך הוא שאינו רוצה בו לכך מדה כנגד מדה יפסוק השפע של הקדוש ברוך הוא ממנו ויעני.

וכן **דְּסַיְּרֵי נִכְסֵיהוּ בְּשַׁבְּתָא** גם כן הוא מדה כנגד מדה כי האדם מתברך בחול בממון מכח קדושת השבת ולכן אלו דחללו קדושת שבת בעבור ממון שלהם אז לא יתברך ממונם מכח קדושת השבת ויתאבד מפני שנסתלק ממנו המלח המקיימו שהוא בא מכח קדושת השבת וכדאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא [נידה לא. השלך המלח ושוב אינו ראוי אלא לכלבים]

וכן **בְּקָבְעֵי סְעֻדְּתָם בְּשַׁבָּת בְּזְמַן הַדְּרָשָׁה** שדורשין בדברי תורה ברוב עם בקבע שאז אותם שעות שדורשין בהם בקבע נחשב להם כאלו עוסקים בתורה כל היום כולו מדין כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי ובזה הקביעות של דברי תורה ניצולים מטענת עשו שטוען גזל הממון בידכם כי שלי הוא שחלקנו העולמות ואנחנו משיבים כיון דהעולם קיים על התורה ולולי התורה היה חרב אנחנו זוכין בממון מדין מציל מזוטו של ים ולכן זה שאינו הולך לפרקא שהוא עת הקבוע לדברי תורה שעל ידו העולם קיים ומכח זה זוכין ישראל בנכסים לכן יורד מנכסיו דעתה לא נשאר לו טענה לזכות בממון שבידו.

וכתבנו במקום אחר דלכך תיקן משה רבינו ע"ה לישראל לדרוש ברב עם בשבת בדברי תורה כדי שיהיה עת זה קבוע ויספיק שיתקיים העולם על ידי עסק תורה זה ואז יהיה לישראל זכות בממון ונכסים ורבוי אכילה ושתיה בעולם הזה ועל כן אלו שהם נשמטים מעת הקבוע הזה המקיים העולם ומזכה את ישראל בנכסי עולם הזה לכך יהיו עניים שלא יהיה להם זכות בנכסי עולם הזה.

שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אַחַת קָבְעָה סְעוּדָתָהּ בְּשַׁבָּת, וְאַחַת קָבְעָה סְעוּדָתָהּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּשְׁתֵּיהֶן נֶעֱקְרוּ. קשא מאחר דרבא סמך בחדא מהני תלתא דנקיט על מימרא זו דאמר רבי חיא בר אבא בשם רבי יוחנן הוה ליה למנות עם השלש עוד אחת והיא אותם דקבעי סעודתם בערב שבת ואז יהיו ארבע מילי?

ונראה לי בס"ד דאותה משפחה שהיו קובעים בערב שבת לא אשתכח כוותייהו בשום זמן ועידן ובשום דור אלא רק אותה משפחה היא אחת היתה ונעקרה מה שאין כן מנהג אותה משפחה שהיו קובעים סעודתם בשבת בעת הדרשה אשתכח כוותייהו בכמה

זמנים אצל כמה בעלי בתים ולהכי הכניס זה למנין השלשה.
ועוד נראה לי דמצינו דאיכא פלוגתא בזה המנהג של אותה משפחה דנקיט רבי יוחנן דיש אומרים שהיו קובעים סעודה ממש בערב שבת שהיו נכנסין לשבת כשהם שבעים ויש אומרים דלא הוה הכי אלא היו עושים כבוד לילה ולא כבוד יום וכמו שכתב רש"י ז"ל ואפשר דרבא הוה מסתפק בזה אי הוה הכי או הוה הכי לא הזכיר זה בדבריו ואחסורי מחסרא ממניינא ולא רצה למנקט בסתמא כלשון רבי יוחנן כי היה רוצה לפרש דבריו ולא יאמר דבר סתום.

דף מה.

הָא אִיכָּא בְּנָתֵיהּ דְּרַב נַחְמָן. הדבר יפלא אם רב עליש מפרש הכתוב דקאמר על צדיק גמור שלא נמצא אשה איך סלקא דעתיה בהכי?
ונראה לי דרב עליש מפרש הכתוב על צדיק בעל אות ומופת שנמצא בגופו דבר חידוש הפך הטבע כמו רב צדוק שעמד בתנור אש ולא נכוה וכמו רבי זירא שהיה מסיק התנור באש ועומד בו וכן מה שאמר ברבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו וכן ברשב"י ורבי אלעזר שהיהי סובב אותם ויכולים בו וכן נסים שנעשו לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש וכן כמה נסים הפך הטבע שנעשו לצדיקים מינים ממינים שונים שכל דברים אלו שהם הפך הטבע לא נמצאו אלא בצדיקים זכרים ולא בצדקניות נקיבות ועל זה קאמר (קהלת ז, כח) אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי שנעשו להם דברים נפלאים וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי. ולכך תמה רב עליש **וְהָא אִיכָּא בְּנָתֵיהּ דְּרַב נַחְמָן** שהיה נעשה להם דברים נפלאים הפך הטבע דבחשן קדרה בידייהו שלא היה האש שולט בגופן וכאשר שמע דברים רעים מהם עדיין אומר שהיה מקודם נעשה להם דבר זה בנס אך אחר כך החמיצו וכמו שאמרו גבי יוחנן ששמש שמונים שנה בכהן גדול שנכנס לפני ולפנים שמונים שנה ואחר כך נעשה צדוקי כן אלו החמיצו אחר כך אבל כשראה דהדרן ואתן ועודם בחשי קדרה בידם אז מוכרח לומר דהיו עושין בכשוף וממילא יש לומר דגם בתחלה מעשה כשפים הוה להו.
אָתָא עוּרְבָא וְקָא קָרֵי לֵיהּ. יש להבין והלא להשם יתברך נגלו כל תעלומות גלוי וידוע לפניו דרב עליש לא יסמוך על דברי העורב ואם כן למה גזר שיכריז העורב ודי לשלוח לו הבשורה על ידי היונה דוקא שסומך עליה?
ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל ברמז הכתוב עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף (במדבר י, ב) שיש לאדם שני מלאכים הולכים עמו אחד מצד הטוב הולך לימינו ואחד מצד הרע לשמאלו ואם האדם צדיק מלאך רע עונה אמן בעל

כרחו שיתהפך הרע לטוב וגם הוא יכריז טוב עליו כמו מלאך הטוב ולזה אמר עֲשֵׂה לְךָ בצדקתך שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת הם שני מלאכים המכריזים שניהם כֶּסֶף שיכריזו טוב, עד כאן תוכן דבריו ז"ל.

ולכן כאן להורות דרב עליש היה צדיק גמור שגם מלאך דמצד הרע מכריז טוב עליו ונעשה לו לסניגור לכך שלח לו הבשורה טובה על ידי העורב שהוא כנגד מלאך הרע ועל ידי היונה שהיא כנגד מלאך הטוב ואם היה שולח היונה תחלה היה סומך עליה ובורח תכף ואז כרוז העורב היה ללא צורך ואין בו חידוש לכך שלח העורב תחלה ואחר כך היונה.

ועוד נראה לי דשלח העורב תחלה על דרך מה שאמרו בגמרא (שבת עז:) מאי טעמא עזי מסגן ברישא והדר אמרי אמר ליה כברייתו של עולם דקדים חשוכא ובתר אתא נהורא, וכן כאן בא העורב קודם דקליפה קדמה לפרי.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד הטעם ששלח את העורב אף על גב דידע רחמנא דרב עליש לא יסמוך עליו והיינו דאמרו רז"ל זה כלל גדול בתורה מגלגלין חובה על ידי חייב וזכות על ידי זכאי והנה מן השמים נגזר מיתה על ההוא גברא שיהרג ביד השבאים וסיבת מיתתו היתה ההכרזה ד'עִילִישׁ בְּרַח' אשר מזה הכרוז הבין ההוא גברא דאיכא הצלה בבריחה ולכן הסכים לברוח.

והנה בודאי דהסכים לברוח מכח העורב דהוא לית ליה האי מילתא דאמר רב עליש דעורב שקרא ורק האמין ליונה דנמשלה בה כנסת ישראל דאותו גברא אין לו שום הפרש בין עורב ליונה ובודאי דהסכים לברוח כששמע דברי העורב אך המתין לרב עליש שיברחו ביחד בשביל ששמע הכרוז נאמר על שמו 'עִילִישׁ בְּרַח' ובודאי אם לא היה רב עליש בורח כלל הוא היה בורח לבדו נמצא כרוז העורב הוא היה בעוכרו לסבב מיתתו על ידי הבריחה והיינו דמגלגלין חובה על ידי חייב אך רב עליש דהיה זכאי לא רצו מן השמים שיתגלגל זכות זה שיהיה ניצול בבריחה מכח כרוז העורב ולכן שם השם יתברך בלב רב עליש שלא יסכים לברוח על ידי כרוז העורב אלא עד שתבא היונה ותכריז כדי שיתגלגל זכות לרב עליש על ידי יונה שהיא זכאי ולכך הוצרכו שניהם.

"**עִילִישׁ בְּרַח, עִילִישׁ בְּרַח**". נראה לי בס"ד טעם שכפל הלשון כדי לכפול שמו וידוע מי שהוא צדיק כופלין שמו בדרך חיבה כמו אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל וכתב רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י כל צדיק ראוי לכפול שמו מפני ששרשו מאיר וקיים למעלה ונמצא הוא צדיק לעילא וצדיק לתתא.

ועוד נראה לי בס"ד בכפל הלשון להורות לו דמכאן עד שיגיע למעבר המים יברח דהיינו

ילך במרוצה כי הבריחה היא במרוצה ואחר שיעבור המים לא ילך לאט לאט אלא גם משם ינוס ויברח במרוצה שלא ישיגו אותו ולכן כפל לו לשון הבריחה.
ועוד נראה לי בס"ד נכפל לו הלשון להורות שהוא לבדו דוקא יברח ולא אחר לאפוקי מבנות רב נחמן וההוא גברא שלא תועיל הבריחה אלא לו. ובזה מובן דקדוק אחד דאמר שְׁמַע מִינָהּ מִיתְרַחִישׁ לִי נִיסָא, לי דייקא שהבין זה מכפל הלשון.
או אפשר לומר טעם פשוט בכפל הלשון על דרך מה שאמר יוסף הצדיק ע"ה וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹקִים וכו' (בראשית מא, לב). ושוב ראיתי במהרש"א ז"ל שרמז קרוב לזה.
ואפשר לרמוז בס"ד עִלַּיש [410] ביו"ד אחת עולה ת"י ועם תיבת בְּרַח [210] הוא מספר כתר [620] וכפלו לו הלשון '**עִלַּיש בְּרַח עִלַּיש בְּרַח**' לרמוז על כתר תורה בחלק הנגלה ועל כתר תורה בחלק הנסתר שבזכותם הוא ניצול ונעשה לו נס ואם תחשוב עיליש בשני יודי"ן עולה המספר תר"ל כמספר זריזות [630] שרמזו לו שיעשה זריזות בבריחתו וכפלו לו הדבר לזרזו יותר זירוז בתר זירוז.

דף מז.

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ, שָׁבַק קָבָא דְּמוֹרִיקָא, קָרָא אַנַּפְשֵׁיהּ: וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם (**תהלים מט, יא**). נראה לי לאו משום צרות עין חס ושלום קאמר הכי אלא אדרבה הראה בזה עין טובה שהיה לו כי היה שמח בחלקו והמעט רואהו מרובה דנחשב לו קבא דמוריקא דבר מרובה שראוי לומר עליו ועזבו לאחרים חילם.

דף נב.

אִיקְלַע רַבִּי מֵאִיר לְהָתָם, עַכְּבִינְהוּ תְּלָתָא בֵּי שִׁמְשֵׁי, עַד דְּעָבַד לְהוּ שְׁלָמָא. הטעם שהוצרך שלשה שבתות לגמור השלום כי המריבה נולדה מן הכעס וכל כעס הוא עשן העולה באף דכתיב עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ (תהלים יח, ט) וידוע דעשן הכעס נעשה ונשלם משלש קליפות שהם **נחש שרף** עקרב דראשי תיבות שלהם עָשָׁן ולכן הוצרך להתעכב אצלם שלשה שבתות שבכל שבת יבטל קליפה אחת ולכן כתיב שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים (ויקרא יט, כג) כנגד שלשה קליפות וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה קֹדֶשׁ הִלּוּלִים ולכך הכנה לקדושת השבת הוא בשלשה ימים שהם יום ד' ויום ה' ויום וא"ו ולכן צריך לטבול בערב שבת טבילה אחת לתיקון הכעס ולכן מספר כעס [150] ק"ן שיתחלק לשלשה חלקים כל חלק מספר נו"ן הוא נו"ן דנחש הנקרא סוספיתא דנחשא.

שַׁמְעֵיהּ דְּקָאָמַר: וַי, אַפְּקֵיהּ רַבִּי מֵאִיר לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵיהּ. נראה לי בס"ד הא דאמר וַי מפני דידוע דהשבת נקרא לב וכמו שהלב עומד באמצע הגוף כן השבת עומד באמצע בין ימי דה"ו ובין ימי אב"ג ומחלק חיות ומזון לכל הימים של חול כמו שהלב מחלק מזון וחיות לכל האיברים והנה אדם המקדש את השבת ונזהר בכבודו הוא לו בתואר לב שמקבל ממנו שפע וחיות כמו הלב אבל לאדם המחללו וכן לקליפה וכוחות החיצונים נהפך מספר לב למספר ב' פעמים וַי [16×2=32] שיהיה להם וי לעילא וי לתתא כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד הכתוב מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת (שמות לא, יד) שהוא כפול לעילא ולתתא.

ולכן דרשו בזוהר הקדוש (וכן בבראשית רבה יא, א) פסוק בָּרְכַת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ (משלי י, כב) על השבת ולכן השטן שהיה עושה לאלו המריבים את מספר לב למספר ב' פעמים וי שהוא וי לעילא וי לתתא הנה בעתה בא רבי מאיר והחזיר את מספר לב למקומו ובטל וי מאלו ונמצא דאפיק את מספר וי מביתיה דההוא גברא ושב וי לסטרא אחרא.

דף נה.

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין לוֹ אֶלָּא דְּמֵי מָרִישׁ בִּלְבַד, מִשּׁוּם תַּקָּנַת הַשָּׁבִין. יש להקשות הוה ליה למימר מפני תיקון העולם? ונראה לי בס"ד דכתבו המקובלים ז"ל כאשר אדם חוטא תקח הסטרא אחרא חלק קדושה מנפשו על ידי החטא ותבנה עליו בנין גדול כי ניצוצי קדושה הוא חיותה ובו תתחזק ותבנה בנין שלה אבל השם יתברך יקבץ נדחיו ויקיים בהם סברת בית שמאי לקעקע כל הבירה שלהם כדי שיטול ניצוץ הקדושה שלו ונמצא כי שלט האדם בליעל באדם התחתון להחטיאו לרע לו לזה האדם הבליעל דעל ידי כך הקדוש ברוך הוא מקעקע כל הבירה של אדם בליעל ולוקח את ניצוצי קדושה שעודם שם בעין.

וכתבתי במקום אחר בדרושים שעם האדם עצמו השב בתשובה יתנהג במידת החסד כסברת בית הלל שאינו אומר לבעל תשובה עלה השמיימה וקעקע הבירה של איש בליעל ותחזיר המריש למקום קדושה שנגזל ממנה כי באמת דבר זה אין יכולת לאדם לעשותו אלא אומר לאדם אם חטאת בשכבת זרע לבטלה וגרמת להיות כמה נצוצי קדושה שבויים בקליפה תתענה פ"ד תעניות כמנין אותיות שפגמת בהם ותנצל ואני אעשה הדבר הגדול הזה לקעקע כל הבירה של הקליפה ולהוציא משם ניצוצי קדושה וכן אם חטאת במשכב זכור תתענה רל"ג תעניות כנגד שמות הקודש שפגמת בהם וכן

אם חטאת באשת איש תתענה שכ"ה תעניות ואני אעשה במקומך לקעקע הבירה של הקליפה ולהוציא בולעה מתוכה וכן על זה הדרך בשאר עונות כי הולך השם יתברך עם האדם כסברת בית הלל לתת דמי מריש בלבד וכן כאן יתן מחלבו ודמו בתעניות כנגד שמות שפגם בהם בלבד והשם יתברך גומר הדבר הצריך לתיקון הפגם להוציא ניצוצי קדושה מן הקליפה.

והנה ידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש הלל ושמאי דרגין דאברהם ויצחק אינון נמצא הלל חסד שהוא הימין ושמאי גבורה שהוא השמאל וזו הריבותא דאף על פי שמתנהג עם הקליפות במדת הגבורה כסברת בית שמאי לקעקע כל הבירה עם כל זה עם האדם החוטא ושב בתשובה יתנהג במידת החסד כבית הלל דאינו מבקש ממנו אלא דמי מריש בלבד.

ובזה יובן בס"ד הכתוב **לְךָ זְרוֹעַ עִם גְּבוּרָה** (תהלים פט, יד) שתתנהג עם הקליפה כסברת בית שמאי עם כל זה אתנו **תָּעֹז יָדֶךָ** לקבלנו בתשובה כמו שאמרו הפותח יד בתשובה **תָּרוּם יְמִינֶךָ** להתנהג עמנו כסברת בית הלל וזהו שנאמר **עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ** (תהלים פ, ג) עם כל זה **לָכֶה לִישֵׁעָתָה לָנוּ**.

ולזה אמר בית הלל אֵין לוֹ אֶלָּא דְּמֵי מָרִישׁ מִפְּנֵי מִשּׁוּם תַּקָּנַת 'הַשָּׁבִין' דייקא הם בעלי תשובה על כל עון שיהיה שצריכין הם להלכה זו דאי אפשר להם לעשות הם עצמן כסברת בית שמאי והלכה זו דבית הלל היא תקנתם של בעלי תשובה.

דף נה:

אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם (משלי כח, יד). הקשה הרב עיון יעקב ז"ל קמצא לא עביד מידי והוה ליה למימר 'אַבַּר קַמְצָא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם'? עיין שם.

ונראה לי דכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא הדבר על שמו והכא קים ליה לתלמודא בעת שבא בר קמצא היה קמצא אהובו של בעל הבית יושב והיה בידו למנעו מן הדבר הזה שלא יוציאנו לבר קמצא מביתו וכיון דלא מנעו גם הוא נעשה שותף בנזק אשר נסתבב מחמת דבר זה. ולפי דברי מהרש"א ז"ל שהיו אב ובנו אם כן קמצא ודאי היה יודע שיש שנאה ומריבה בין בעל הבית ובין בנו בר קמצא והיה חייב לעשות שלום ביניהם מעיקרא וכיון דלא עשה שלום ביניהם נסתבב דבר זה ולכן נקרא על שמו גם כן.

והנה בודאי הא דלא פירש רש"י ז"ל כפירוש מהרש"א שהיו אב ובנו היינו משום דאי הוה הכי הוה ליה למימר 'אקמצא ובריה חרוב ירושלים'.

ועוד נראה לי בס"ד כונת הש"ס במה שאמרו **אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא** היינו רוצה לומר בשביל

שלא דקדק השומע להבין ולשים לבו בשינוי שיש בין תיבת קַמְצָא ובין תיבת בַּר קַמְצָא נסתבב חרבן ירושלים וכונת בעל המאמר בזה ללמדינו שצריך האדם לדקדק בלשונו היטב כמו שאמרו חכמים (משנה אבות א, יא) הזהרו בדבריכם וכן השומע גם כן צריך לתת לב על הדברים שישמע כי לפעמים בשביל תיבה קטנה שלא שם לבו עליה יצא מזה חרבן דתא חזי בשביל הפרש קטן שיש בין מאמר קמצא לבין מאמר בר קמצא שלא דקדק השומע היטב חרבה ירושלים.

דף נו.

אָמַר: **הוֹאִיל וַהֲוּוּ יָתְבֵי רַבָּנָן וְלֹא מִיחוּ בְּיֵהּ, שְׁמַע מִינָּהּ קָא נִיחָא לְהוּ**. נראה לי ודאי הם לא הרגישו בדבר זה שלא ראו דנקטיה בידיה ואפקיה ורק זה חשב שראו ולא מיחו ואפילו לפי דברי המדרש יתכן ידעו שזה רוצה להוציאו ולא נערו בו אבל לא ראו דנקטיה בידיה ואפקיה.

אֵיזִיל אֵיכוּל בְּהוּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא. נראה לי בס"ד זה בשמו דיבר כי לפי דברי רש"י ז"ל היה שמו כן בַּר קַמְצָא והשתא מן אותיות שמו יהיה צירוף זה 'בם קרצא' ולזה אמר אֵיכוּל בְּהוּ קָרְצָא, בהו דייקא באותיות שמו שהם 'בם קרצא'.

ועוד נראה לי מה שאמר **אֵיכוּל קוּרְצָא** על פי מה שאמרו המקובלים בפסוק וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ (בראשית ג, יח), קוֹץ קליפת הזכור דַּרְדַּר קליפת הנוקבא ולכן זה שנפרד מישראל נדבק בקוץ שנעשה לישראל קוץ מכאיב וגם עתה חל עליו קללת ארור דכתיב אָרוּר מַכֶּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר (דברים כז, כד) דקאי על המוסר ומלשין ושורש ארור הוא 'אר' ולפי זה נצטרפו בו אותיות קוץ עם אותיות אר ונעשה צירוף קוּרְצָא שהוא 'קוץ אר' ולזה פיו ענה בו ואמר אֵיכוּל קוּרְצָא.

שָׁדַר בְּיָדֵיהּ עֶגְלָא תְּלָתָא. נראה לי היה זה בהשגחה מן השמים שלא שלחו עמו שה או שור אלא עגל, לרמוז להם עתה הגיע זמן חרבן בית המקדש וגלות ישראל שיש בהם חלק מעון העגל כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין קב.) אין לך כל פקידה שאין בה מעון העגל דכתיב וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם (שמות לב, לד).

והא **דְּשָׁדַר בֵּיהּ מוּמָא בְּנִיב שְׂפָתַיִם** נראה לי גם זה היה בהשגחה לרמוז להם שהגיע זמן החרבן והגלות שהיה בעבור לשון הרע בדבר שפתים ולמאן דאמר שעשה מום בעינים רמזו להם שהגיע שליטת עשו הוא אדום אשר קליפתו היא 'רע עין' בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) כמנין 'רע עין' [400] ולכן כתב הרב מגלה עמוקות

ז"ל הרוצה להרוג חזיר יסמא את עינו, וידוע כי חזיר הוא קליפת עשו דכתיב יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר (תהלים פ, יד).

בָּעוּ לְמִיקְטְלֵיהּ. קשא ודאי המלך שלח עמו אנשים מעבדיו כי לא היה מאמין בזה לבדו ואיך יהרגוהו לפניהם?

ונראה לי כי עבדי המלך היו עומדים חוץ לבית המקדש דאין רשאין להכנס לפנים משום טומאה ורק זה נכנס לבדו עם העגל שבידו והם בעו למקטליה על ידי שם מפורש אחר שיצא וילך אצל עבדי המלך שיפול מאיליו לארץ מת קודם שידבר עמהם והם חושבים שמת פתאום והם היו לוקחים העגל מידו קודם שיצא מאתם ואז יחשבו עבדי המלך שהקריבו אותו.

עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקִילַס הֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ. עיין פירוש רש"י ז"ל ונראה דוחק. ונראה לי בס"ד כי רב זכריה הוה כהן ועומד בבית המקדש עם אחיו הכהנים והיו הכהנים רוצים להקריב משום שלום מלכות ורבי זכריה אמר יאמרו בעלי מומין קרבים על גבי מזבח ולכן לא תהיה הוראה זו דמשום שלום מלכות מותר על פי סברתינו אלא תהיה על פי הסכמת הסנהדרין שהם יתירו בדבר זה ולכן אמרו לזה שילך וישאל מן הסנהדרין ועל פיהם יקום דבר ודא עקא כי הוא יצא מן העזרה והעגל בידו ומסרו ביד עבדי המלך שהיו ממתינים בחוץ באומרו שלא רצו להקריב והם לקחו העגל וחזרו אצל המלך ואף על פי שהיו אומרים להם תביאו העגל להקריבו לא היו שומעין אחר שכבר לא קבלו גזרת מלך בפעם ראשונה שוב אין תקנה לדבר זה ונמצא ענוה שלו שלא רצה לדון דבר זה על פי סברתו אלא על פי הסנהדרין גרמה כל זה.

שָׁדַר עֲלוֹיֵהוּ נֵירוֹן קֵיסָר. נראה פשוט דהמלך של רומי נקרא קיסר שהוא רוצה לומר אמפרטו"ר אך השרים אשר מזרע המלוכה נקראים בתוארים שונים ומחברים עם תואר כל אחד שם קיסר דהיינו נירון קיסר ואספסינוס קיסר כמו שתאמר פקיד הקיסר גזבר קיסר יועץ קיסר וכן עתה במלכות פרס יש שרים מזרע המלוכה שנקראים בשם נאיי"ב אל צלטנ"ה וכן חסא"ם אל צלטנ"ה וכיוצא בזה ובן המלך קורין אותו שא"ה זאד"ה רוצה לומר בן המלך כמו שקורין באירופ"א לבן המלך בשם פְּרִינְץ.

שָׁדָא גִּירָא לְמַזְרַח. בדק ועשה הקסם בגירא ולא בדבר אחר מן השמים היה כך להורות כי חטאתם היה לשון הרע שנמשל לחץ דכתיב חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם (ירמיה ט, ז) וְשָׁדָא לְמִזְרַח תחלה לראות אם יעמוד להם זכות אור תורה המאיר וזכות זרע בית דוד דאתו מיהודה שהיה כנגד המזרח כמו שאמרו במדרש (במדבר רבה ב, י) בפסוק וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה (במדבר ב, ג) אמר הקדוש ברוך הוא למשה מזרח שממנו אור

יוצאה לעולם יהי כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה שנאמר וְהַחֹנִים קֶדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה ועליו שבט ישששכר שהוא בעל תורה שנאמר וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים (דברי הימים א' יב, לג) עיין שם.

ולכן **שָׂדָא לְמִזְרָח** תחלה שממנו יוצא אור לראות אם יעמוד להם זכות התורה שהיא אור העולם דכתיב וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג) דלכן יששכר במזרח וגם לראות אם יעמוד להם זכות דוד המלך ע"ה שנמשל כסאו כשמש דכתיב וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי (תהלים פט, לז) דעדיין הנשיאות לא פסקה מזרעו ובית המקדש נקרא על שמו דכתיב מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (תהלים ל, א) וכתיב רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד (מלכים א' יב, טז) גם אם יעמוד זכות כללות שבט יהודה שממנו המלוכה על ישראל שהוא במזרח כאמור.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שָׂדָא לְמִזְרָח לראות אם יעמוד להם זכות משה רבינו ע"ה שהוא בסוד השמש כמו שאמרו פני משה כפני חמה (בבא בתרא עה.) וכתיב אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ (דברים ד, מא) וְשָׂדָא לְמַעֲרָב לראות אם יעמוד להם זכות דוד המלך ע"ה אשר יסד כותל המערבי אשר הוא קיים לעולם ולא זזה ממנו שכינה (שמות רבה פרשה ב, ב) ואחר כך שדי לשתי רוחות צָפוֹן וְדָרוֹם עד כאן דבריו נר"ו.

לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. פירוש לתשלום ארבע רוחות שהם דרום וצפון. ונראה דהיתה נפילת הגירא בירושלים מדרך נס נגד הטבע כי הוא עשה זה בדרך קסם לידע אם רצון השם יתברך בכך ואם יפול כפי טבעו ודרכו מה הועיל בזה לכן עשה מקום המטרה מן הצד הלאה מירושלם כזה [הציור חסר] וכפי דרך הטבע אי אפשר שיפול הגירא בירושלם אך בדרך נס נתעקמו הגירין ונפלו בירושלם.

והנה בזה נראה לי בס"ד לפרש רמז הכתוב דישעיה נ"ד הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל (ישעיה נד, טו) פירוש כל מה שעשו האויבים בכם והצליחו מֵאוֹתִי היתה זאת וזהו שנאמר **הֵן גּוֹר יָגוּר** לשון גירא אשר מגרה האויב שהוא **אֶפֶס** שאינו נחשב כלום שהיה מגרה גירין כדי לבדוק ולקסום וכל זה הוא **מֵאֹתִי** שאני שמתי בלבו לבדוק בכך ותדעי **מִי גָר אִתָּךְ** ממה שתראי כי **עָלַיִךְ יִפּוֹל** הגירא בדרך נס שלא כפי הטבע ובזה תדעי מי הוא גר אתך. או הכונה **מִי גָר אִתָּךְ** זה נירון קיסר סופו כי **עָלַיִךְ יִפּוֹל** מלשון על פני כל אחיו נפל כי נתגייר ושכן עליך דנפיק מיניה רבי מאיר.

עָרֵק וְאָזִיל וְאִיגַּיֵּיר, וְנָפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר (יחזקאל כה, יד). נראה לי בס"ד הוא כיבד את התורה שסמך על הפסוק של תורה דפסיק ליה ינוקא לכך יצא ממנו רבי מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה דעל כן נקרא מאיר. **גם** עוד הוא חדל מלהחריב בית המקדש

שהיה אורו של עולם כדאמר בבא בן בוטא להורדוס לכך יצא ממנו רבי מאיר. **ועוד** נראה לי הוא נתפעל מן הנס שהראו לו מן השמים בענין החיצים כדכתיבנא לכך יצא ממנו רבי מאיר בעל הנס זיע"א.

ובזה נראה לי בס"ד לפרש רמז המאמר (חגיגה טו:) רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, כי זה האיש היה שמו נירון נֵירוֹן וידוע באבג"ד יתחלף הנו"ן במ"ם נמצא נירון הם אותיות רימון דאף על גב דכתיב רמון בלא יו"ד הנה בקריאה נקראת ביו"ד דחיר"ק משמש במקום יו"ד וזהו שאמרו 'רמון מצא' זה נירון קיסר שיצא ממנו 'תוכו אכל קליפתו זרק' כי זה נירון דאגייר היה בו קליפה חלק רע והיה בו נשמה חלק טוב ורבי מאיר יצא מחלק הטוב שהוא הפרי ואין בו מחלק הרע שהוא הקליפה כלל.

נמצא רבי מאיר היה בן גרים וכן רבי עקיבא רבו היה בן גרים והכל מפלאות תמים דעים שיצאו מאורות ישראל אלו מאנשים נכרים ואל תתמה בא וראה שתי פרידות טובות שיצאו מעמון ומואב שמהם יצאו מלכי בית דוד ומלך המשיח שיבא בב"א.

אָתָא, צָר עֲלַהּ תְּלַת שְׁנֵי. הנה נמשך בזה צער רעב שלש שנים נוסף על גלותם, ונראה לי בס"ד הטעם כי בבית שני היה עונם לשון הרע ששקול כנגד שלשה עבירות חמורות עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים וחטא זה בפה לכך צר שלש שנים לצערם ברעב שהוא הנאה שבפה שלש שנים על עון לשון הרע שהוא בפה שהוא לישנא תלתא ושקיל כתלתא חמירתא.

ובזה פירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו הטעם שסיבת פרענות שלהם היתה על ידי ששלח להם הקיסר עגלא תלתא גם זה הוא מן השמים שעלה בלבו לשלוח עגלא תלתא לרמוז להם כי עון לישנא תליתאי דשקול כתלתאי הביא להם אותה פורענות עד כאן דבריו נר"ו.

הֲוּוּ בָּהּ הַנְהוּ תְּלָתָא עַתִּירֵי. נראה לי בס"ד נזדמנו שלשה עשירים גדולים אלו כנגד שלשה נקודות הסגו"ל שהוא נקוד החסד לרמוז דאלו השלשה בהצטרפם יחד יכולים לעשות חסד שלם וגם לרמוז כי מן השמים נתנו שלשה אלה לעזרתם והם היו כפויי טובה שדחו חסד זה בידים.

אַמְרֵי לְהוּ רַבָּנָן: לָא מִסְתַּיְיעָא מִלְּתָא. נראה לי בס"ד הכונה שהיו בוטחים בעסק התורה שהיה הרבה באותו הדור וסמכו בזה על דבורו של יצחק אבינו ע"ה שאמר (בראשית כז, כב) 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב' כשהקול קול יעקב אז אין 'הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' ולכן גם עתה שמצוי בהון תורה לא יוכלו בני עשו לשלוט ואמרו להם רבנן עתה בדור זה לא מסתייעא ההיא

מילתא דיצחק אבינו ע"ה יען דאף על פי שהקול קול יעקב כיון דאיכא לשון הרע שהוא חטא בלשון לא יועיל לימוד התורה שהוא בלשון לבטל ידים של עשו.

קָמוּ קָלַנְהוּ לְהַנְהוּ אַמְבְּרֵי דְּחִטֵּי וְשַׂעֲרֵי, וַהֲוָה כַּפְנָא. פירש רש"י לאוצרות התבואה והעצים כדי שילחמו. וקשה מנא ליה ששרפו אוצרות העצים גם כן דהא די להם בשריפת חיטי ושערי?

ונראה לי בס"ד דהלא חיטי ושערי אי אפשר שישרפו הכל במהרה כי אם מעט מעט דאינם עצים שיהיו נשרפים במהרה ואם כן כיון דחזו יושבי העיר שהדליקו הבריונים אש באוצרות הא ודאי ירוצו כולם הם ונשיהם ובניהם להציל לעצמם ומי יעכב ביד המון רב ואיך הוה כפנא אם כל אחד נטל לו מאכל חצי שנה בלי ספק על כן מוכרח לומר מעשה שהיה כך היה דאלו אוצרות העצים היו סביב אוצרות החטים ושעורים על כן כאשר הדליקו הבריונים אש באוצרות החיטים הדליקו אש באוצרות העצים גם כן על כן נמצא הקיף אש להבה של העצים סביב אוצרות החיטים וכיון דהעצים מעלים להבה גדולה לא יש מקום להמון העם לגשת אל אוצרות החיטים להציל לעצמם ולכך נשרפו הכל והוה כפנא תכף ולכן הוכרח רש"י לפרש שהדליקו העצים גם כן.

דְּרַבִּי צָדוֹק יָתִיב אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּתַעֲנִיתָא. נראה לי בס"ד הטעם דיתיב ארבעים שנה בתענית להגין על ארץ ישראל שהיא ת' פרסה מהלך ארבעים יום וגבי מרגלים שתרו את הארץ ארבעים יום נגזר עליהם ארבעים שנה במדבר יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה (במדבר יד, לד) וכן הוא עשה להגין על ארץ ישראל שהיא מהלך ארבעים יום שלא תחרב יום לשנה יום לשנה.

וְלִיעַיְלוּ בָּךְ תַּלְמִידָךְ, וְלָא לֵיעוֹל בָּךְ אִינַשׁ אַחֲרִינָא. פירוש דהבריונים פותחים השער לכל מי שיוציאו לקברו כי בתוך ירושלים אסור לקבור מתים אך היה דרכם שהם ישאו המת משערי העיר עד בית הקברות לקברו בידם דחוששין פן אלו הנושאים אותו לא ישובו לירושלם אחר קבורה אלא ילכו לחיל הרומיים להציל עצמם ואז הרומיים ידעו סודם ועניינם ולכן צוהו דרך תלמידיו ישאו אותו כדי שיאמרו לבריונים שכך צווה בשעת מיתה שלא ישאוהו אלא רק תלמידיו פלוני ופלוני והבריונים יקבלו בכך לקיים צוואת רבם דאין קיום דבר זה קשה כל כך דרק משום חששה בעלמא היה מנהגם לשאת המת מן שער העיר עד בית הקברות ומשום חששא בעלמא לא יעברו על הצוואה של רבם וכן כתב מהרש"א שיאמרו כך היא הצוואה שלך.

בָּעוּ לְמִידְחֲפֵיהּ, אָמַר לְהוּ: יֹאמְרוּ רַבָּן דְּחַפּוּ. פירש רש"י יאמרו קאי על רומיים. וקשה מהיכן יודעים זה הרומיים דבשלמא דקירה רואין אותו אחר שיוציאוהו שהוא מדוקר

אך אם דחפוהו איך ידעו?
ונראה לי יאמרו קאי על שאר בריונים שבעיר שרואין זה ויקשה עליהם בזיון הזה שעשו הבריונים היושבים בשער העיר ועל ידי כך יהיה פירוד הלבבות בבריונים עצמן ויהיו נלחמים זה בזה הם בהם יעמוד השטן ביניהם והיא לא תצלח לבריונים.
אָמַר: **שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא, שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא**. נראה לי בס"ד דהוא כיון בלבו על מלכות העליונה דקדושה ולא על זה וכהאי גונא אמרו בזוהר הקדוש על מה ששלח דוד המלך ע"ה לנבל וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם (שמואל א' כה, ו) דכיון בלבו כלפי מעלה וכן אמרו רז"ל בגמרא עמה שאמר דניאל ע"ה לנבוכדנצר מָרֵי חֶלְמָא לְשָׁנָאךְ (דניאל ד, טז) דכיון כלפי מעלה וכן כאן כיון באלו הדברים על מלכות העליונה דקדושה.
ומה שכופלים שלום למלך פירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב הי"ו כי המלך צריך שיהיה לו שלום משרי המדינות שבמחוז שלו ועוד שלום משאר מלכים הכפופים אליו שלא ימרדו בו עד כאן דבריו נר"ו.

דף נו:

דְּאִי לָאו מַלְכָּא אַתְּ, לָא מִימְסְרָא יְרוּשְׁלֵם בְּיָדָךְ דִּכְתִיב: "**וְהַלְבָּנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל**" **וְאֵין 'אַדִּיר' אֶלָּא מֶלֶךְ** (**ישעיהו י, לד**). יש להבין למה נקיט לשון אַדִּיר ולא אמר בפירוש במלך יפול? ונראה לי בס"ד דרמז בזה על עשו שיש בו י"א אלופים כנגד י"א רוחות טומאה כמו שאמר רבינו ז"ל בשער הפסוקים עיין שם ולזה קראו בשם אַדִּיר שהוא אותיות 'דר י"א'.
אָמַר לֵיהּ: אִלּוּ חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וּדְרָקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ, לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל דְּרָקוֹן. יש להבין למה המשיל את ישראל ל'**דְּבַשׁ**' ולא לדבר אחר? ונראה לי בס"ד שרמז לו כמו שהדבש פסול להקרבה דכתיב כָּל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה' (ויקרא ב, יא) כן הם נפסלו לגבוה ולא חפץ בם ה' שיבאו ויכנסו בבית מקדשו ולא לישב בעיר קדשו. ומה שדימה הבריונים ל'דְּרָקוֹן' לרמוז שהם עושים מעשה נחש שהביא מיתה לעולם כן הם מביאים מיתה בידים לכל יושבי ירושלם.
והא דְּקָרֵי עֲלֵיהּ **רַב יוֹסֵף** וכו' הנה בודאי לא נעלמה תשובה זו מן רבן יוחנן בן זכאי אך שתק שלא רצה להאריך הויכוח עמו אף על פי שהיה יכול לנצחו בדברים אלו כי חלק כבוד למלכות שראה שעתא קיימא ליה. ומה שאמר 'קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף וְאִיתֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא' קשה הוה ליה למימר קרי עליה רבי עקיבא ואיתימא רב יוסף דרבי עקיבא תנא

הוא וקדים? ונראה לי בס"ד דרב יוסף בודאי קרי עליה כן ובזה לא יש שום ספק לשום אדם אך יש אומרים שגם רבי עקיבא קרא עליו המקרא הזה.

אֶלָּא בָּעֵי מִינָּאי מִידִּי דְּאָתֵן לָךְ. יש להקשות איך נשא חן בעיניו לתת לו שאלתו והלא לפי דעתו של קיסר היה רבן יוחנן בן זכאי מנוצח ממנו בטענה זו שטען אִלּוּ חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ וּדְרָקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל דְּרָקוֹן? ואשתיק רבן יוחנן בן זכאי וגם אחר כך כשאמר לו הקיסר 'אֲנָא נַמִּי אֲמֵרֵי לָךְ' אשתיק רבן יוחנן בן זכאי ונמצא שהקיסר נצחו בטענתו באותו ויכוח ואיך נשא חן בעיניו באשר הוא שם לתת לו שאלתו ובקשתו?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב בעומר השכחה (דף כב) מלך ספרד שלח בעד אדם אחד שהיה יודע לירות בחיצים מורה מופלג וגם המלך היה מהיר וחכם ביריית החצים ועמד המלך עם זה האיש לירות בחיצים ועשו במטרה מקום הסימן והמורה יריותיו במקום הנסמן הוא המורה הגדול והיה זה בפני כל שריו ועבדיו וירה המלך בחיציו ובכל פעם במקום הנסמן אבל עשה הרבה נקבים באותו מקום והאיש בדרך ארץ שהיה לו עם גבורתו היה מורה חוץ למקום אבל כל יריותיו היו בנקב אחד וכל עבדי המלך הסכימו שהמלך נצח.

ואחר שהלכו כולם ונשאר המלך עם אותו האיש לבדו אז אמר לו אותו האיש אל תחשוב אדוני המלך שאתה נצחת, הסתכל כמה נקבים נקבת במקום הנסמן ואני לא נקבתי אלא במקום אחד ולא הייתי מורה חוץ למטרה אלא להראות לעבדיך שאתה נצחתני והודה לו המלך ונתן לו מתנות וכבוד על גבורתו שהיתה מורכבת על דרך ארץ, עד כאן דבריו עיין שם.

וכזאת עשה רבן יוחנן בן זכאי לפני המלך כי באמת טענת המלך תשובתה בצידה למה ישברו החבית כל עוד שיש תקוה ליטול הדרקון בצבת וקטלי ליה ותשאר החבית שלימה? כי כן המה לכך היו מצפים אולי יוכלו לגרש את הבריונים ותשאר העיר קיימת וכמו שאמר רב יוסף, ותשובה זו היא פשוטה ואין צריך לה חכמה גדולה שאפילו תינוק יוכל לכוין תשובה זו מדעתו ובודאי גם הקיסר הרגיש בתשובה זו בעת שטען שהיה לכם לשבור את החבית ורק אמר טענתו כדי להראות שהוא נצוח את רבן יוחנן בן זכאי אך רבן יוחנן בן זכאי שתק בשביל דרך ארץ שלא יהיה נראה לפני היושבים שהוא נצח את הקיסר שאם משיב תשובה זו היה מתבזה הקיסר לפני עבדיו שהיו דבריו נראין דברים בטלים שאין בהם ממש ולא נתנו להאמר ולכך שתק שיהיה נראה לעיני הרואין שהקיסר נצחו וכמו הדרך ארץ שעשה בעל החיצים למלך ספרד.

ולכן אף על פי שחזר הקיסר ושנה באוולתו להעמיד דבריו הראשונים באומרו 'אֲנָא נַמֵּי אַמְרֵי לָךְ' גם עתה שתק רבן יוחנן בן זכאי ולא השיב התשובה שאמר רב יוסף והקיסר הרגיש בדרך ארץ שהיה אצל רבן יוחנן בן זכאי בדבר זה דהבין דודאי רבן יוחנן בן זכאי יש לו תשובה נצחת להשיב על טענתו ועם כל זה שתק זה פעמים בשביל כבוד הקיסר! לכך נשא חן בעיניו ואמר לו 'בָּעֵי מִינָּאִי מִידִּי דְּאֶתֵּן לָךְ' כאשר כבד מלך ספרד לאותו האיש בעבור דרך ארץ שעשה.

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק אחר למה על קושית רב יוסף שהקשה על רבן יוחנן בן זכאי על אשר לא בקש ממנו לפוטרם לגמרי עשה תלמודא תירוץ על רבן יוחנן בן זכאי דאמר ואיהו סבר דילמא כולי האי לא עביד וכו' ולמה על קושיא זו שהקשה רב יוסף על רבן יוחנן בן זכאי דאבעי ליה למימר שקלינן צבתא וכו' לא עביד תלמודא תירוץ לרבן יוחנן בן זכאי? ובזה ניחא דהכא התירוץ הוא פשוט דרבן יוחנן בן זכאי לא רצה להראות שהוא נצח את הקיסר משום דרך ארץ.

תֵּן לִי יַבָּנֶה וַחֲכָמֶיהָ. נראה לי לכל יושביה קרי להו בשם חֲכָמֶיהָ מפני דכל היושבים באותו זמן ביבנה היו מחובשי בית המדרש וכולם חכמים שהיה בה ריבוץ תורה הרבה ונראה דכיון להפחידו בעמלי תורה דהכלל ידוע (בראשית כז, כב) 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב אֵין הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' ודע דאותה הבשורה אמרה אליו הפריסתקא בלחישה.

אָזַל, שַׁדְרֵיהּ לְטִיטוּס הָרָשָׁע (**דברים לב, לז**). נראה שמו מעיד על רשעתו כי רוב אותיות שמו המה אותיות **טִיט** ואפשר שעל זה התפלל דוד המלך ע"ה הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל אֶטְבָּעָה (תהלים סט, טו) ולכן הגינה תפלתו של דוד המלך ע"ה ולא היה יכול לעשות כליה חס ושלום ותחבר ט' שבאמצע שמו עם אותיות וס יהיה **טוס** והוא תרגום של קוף כמו שנאמר במלכים (דברי הימים ב' ט, כא) קוֹפִים וְתוּכִיִּים, ותרגום קופין טווסין כנזכר בערוך והקליפה מכונית בשם קוף נמצא **טִיטוּס** הוא טיט וטוס שרמוז בו שתים לריעותא.

תָּפַס זוֹנָה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה, וְעָבַר עָלֶיהָ עֶבְרָה. נראה לי בס"ד בית קדשי קדשים הוא מקום שתי קדושות שהיו עומדים שם בנס שהם קדושת הארון שבו התורה אשר בנס היה עומד (בבא בתרא צט.) ואף על פי שבבית שני נגנז הארון קדושתו עומדת שם ועוד קדושת כרובים דגם כן בנס היו עומדים והיו מעורין זכר ונקבה לחיבת ישראל ולכן כנגד שתי קדושות אלו עשה שתי חילולין והיינו כנגד קדושת התורה הציע ספר תורה וכנגד קדושת כרובים שכב עם הזונה.

והא דאמר **תָּפַס הַזּוֹנָה** 'בְּיָדוֹ' לומר אף על פי שהיתה זונה נכרית היתה יראה לעשות שם עבירה והוא תפסה בידו והכניסה שם בעל כרחה.

וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהָיָה דָּם מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא (תהלים עד, ד). קשא איך קורא לדבר זה שיצא ממנו חלול שם שמים בשם נס? ונראה לי בס"ד משום שיצא מדבר זה טובה גדולה לישראל שניצולו מן הכליה מחמת דבר זה לכך קורא אותו בשם נס דלגבי ישראל הוא נס לטובתם.

והענין הוא דידוע כאשר ירבו העונות ויהיו מקטרגים על ישראל לעשות כליה שיתחייבו בכך בדין ובמשפט בלי שום תפונה הנה אז יש שתי טענות שיועילו להציל את ישראל מן הכליה אף על פי שהם חייבים בה מצד הדין והם **האחד** מה שנאמר בפרשת האזינו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת (דברים לב, כו -כז) דהיינו שאם חס ושלום יהיה כליה יתלו העכו"ם את הכליה בגבורתם ולא יאמרו שה' פעל כל זאת לכך לא ימסרם בידם לכלותם. והטענה **השניה** הוא מה שאמר דוד המלך ע"ה 'לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד' (תהלים קטו, א).

ועל כן אם לא היה אותו רשע מחרף כלפי מעלה ואמר 'אֵי אֱלֹקֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ' (דברים לב, לז) לא היו מליצי יושר יכולים להציל את ישראל מן הכליה בטענות הנזכרים כי היה המקטרג טוען דאותו רשע קיים גזרת השם יתברך בחרבן הבית ושריפת היכל שכבר נתנבא הנביא על בית שני (זכריה יא, א) 'פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ' וגם על הריגת ישראל נתנבא הנביא.

ועל אשר חלל המקום בזונה והציע ספר תורה אין זה מוכח שהוא מכחיש בהשגחתו יתברך וכופר בעיקר אלא עשה במקום ההוא כאשר עשו ישראל בעצמן בבית ראשון שהעמידו צלם בהיכל והיו שולחים הזמורה וגם הרגו כהן ונביא במקדש וכיון דחללו אותו גם הוא חללו ועוד דהיה אומר כיון דחרב נסתלקה קדושתו ממנו.

ואם כן אין פתחון פה למליצי יושר להציל ישראל מכליה על ידי שתי טענות אך אחר שחירף וגידף כלפי מעלה ואמר 'אֵי אֱלֹקֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ' בזה נעשה פתחון פה להצילם שלא יכלה אותם מחמת טענות אלו דודאי יאמר 'לֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת' כיון דחרף וגידף וכן טענה השניה 'כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד' עתה יש לה מקום לחול.

והנה בודאי דאותו רשע אף על פי שהיה מחרף ומגדף בלבבו לא היה מוציא מפיו חירוף וגידוף כלפי מעלה כי היה ירא לעצמו, אמנם אחר שנעשה דבר **שֶׁהָיָה דָּם מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא** אז נתגאה ורוחו הוציא כסיל וגילה רעת לבבו בחוץ בגלוי שפתח פיו לחרף ולגדף ואז ממילא נתחזקו אותם טענות ביד מליצי יושר לטובת ישראל להצילם שלא יוכל לכלותם ונמצא בצבוץ הדם בנס היה לטובת ישראל להצילם מן הכליה ולהכי קרי ליה בשם נֵס

בסתם כי לגבי ישראל הוא נס שנעשה לטובתם.

ונראה לי בצבוץ הדם נרמז בשינוי אותיות ב"ץ בתיבת 'קְבֻרִים' ובתיבת 'וְיִשְׁתַּכְּחוּ' (קהלת ח, י) באחת כתוב אות רי"ש במקום אות צד"י ובאחת אות כ"ף במקום בי"ת הרי שתיהם הם אותיות ב"ץ ולזה אמר וְהָיָה דָּם מְבַצְּבֵץ.

אַמַאי קָרֵי לָהּ בְּרִיָּה קַלָּה? דְּמַעֲלָנָא אִית לָהּ וּמַפְקָנָא לֵית לָהּ. נראה לי בס"ד רמזה לו בזה כי אחרים אף על פי שהרשיעו והרגו חללים הרבה מישראל חזרו בהם אחר כך דהא נבוזראדן הרג הרבה ואחר כך חזר בו ונתגייר ואותו רשע לא חזר בו לכן אשלח לו בריה דמעיילנא אית לה מפקנא לית ליה.

בָּא יַתּוּשׁ וְנִכְנַס בְּחָטְמוֹ, וְנִקַּר בְּמֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. ודאי כל מה שהיה לו בזה היה בדרך נס והא דניקר במוחו בשביל שהרג חכמי ישראל שהם דוגמת המוח וניקר שבע שנים בשביל שהחריב ארץ ישראל שהיא בת שבע והא דאשתיק מקול ארזפתא זה היה מן השמים כדי שיצטרך להביא גם ישראל להרבות קול ואז יתמקמק לפניהם ויקשה עליו דבר זה יותר מצער גופו.

וּכְשֶׁמֵּת, פָּצְעוּ אֶת מֹחוֹ, וּמָצְאוּ בּוֹ כְּצִפּוֹר דְּרוֹר מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. פירוש אחר שהוציאו אותו תפח מן האויר ונעשה כמותו כצפור דרור והיה כצפור על שם שהיה פרוץ הרבה שחירף וגידף, 'צפור' בהפוך אתוון 'פרוץ' והיה משקלו שני סלעים כל סלע הוא כ"ד מעין ונרמז בזה שהוא היה דבק בכ"ד זיני דמסאבותא דכורא וכ"ד זיני מסאבותא דנוקבא וכנגד זה יש כ"ד וכ"ד בקדושה בסוד וְשַׁמְתִּי כַּדְכֹּד שְׁמְשֹׁתַיִךְ (ישעיה נד, יב).

ומה שאמרו במתניתא **כְּגוֹזָל בֶּן שָׁנָה** פירוש אחר כך תפח יותר ונעשה כמותו כגוזל בן שנה והכובד שלו היה משקל שני ליטרא נעשה בו כובד מאיליו בנס לרמוז כי הוא היה מן אַלּוּף מַגְדִּיאֵל (בראשית לו, מג) שהיא רומי כמו שכתב רש"י ז"ל בפרשה, והיה דבק בי"א אירורים שהם כנגד י"א אלופים וידוע ארור בלשון הקודש, וליט בלשון תרגום, ושורש ארור הוא אר ואם תצרף שורש ארור שהוא **אר** עם **ליט** שהוא התרגום יהיה צירוף **ליטרא** שהוא מילה מורכבת 'ליט רא' והיה משקל שני ליטרא כי אותו רשע היה דבוק בזכר ובנקבה של הקליפה שהיא ב' פעמים 'ליט אר'.

פִּיו שֶׁל נְחֹשֶׁת וְצִפָּרְנָיו שֶׁל בַּרְזֶל. נראה הכונה מראה פיו של אותו יתוש שנעשה כצורת גוזל בן שנה אחר שיצא ממוחו היה כמראה של נחשת ולא היה נחשת ממש אלא רק מראהו כמראה הנחשת ונרמז בזה המראה של נחשת 'נחש ת' שהיה דבק בנחש וגם בקליפת 'רע עין' [400] שדבק בה עשו שהוא מספר ת'. ומראה צפרניו כמראה ה'בַּרְזֶל' [239] שהוא אותיות 'לב זר' וגם מספר 'אל זר' [238] עם הכולל שדבק בו.

גם נראה לי בס"ד היו בו שתי מראות אלו של נחשת ושל ברזל כי הוא חירף וגידף כנגד תפארת ומלכות וידוע כי נחשת שרשו בתפארת וברזל במלכות.

אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בִּנְגִידָא. אף על גב דהוא צוה שישרפו אותו ויפזרו אפרו בשבעה ימים, עם כל זה במקום ששרפו אותו מוכרח שנשאר מאפרו דבר מועט ועל אותו האפר היו חונים כוחות הנפש הטמאה שלו.

וידוע דבעל אוב אינו מעלה הגוף אלא מעלה כוחות הנפש וכן הענין גבי בלעם ומפורש בשער הגלגולים (דף סג:) דנפש הטמאה של עכו"ם שהיה טמא ביותר אפשר שתשאר כמה מאות שנים על הקבר כאמור שם באותה מעשה של רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל.

ונראה דבעל אוב אינו צריך לילך סמוך לקבר זה שמעלהו אלא הוא מעלהו אף על פי שהוא במדינה אחרת ולכן אף על גב דבלעם היה קברו במדין וזו היא שקורין אותה בערבי עתה בשם מדינ"ה הוא לא הוצרך ללכת שם וראיה לזה מבעלת אוב שהעלתה את שמואל הנביא ע"ה שקבור בָּרָמָה (שמואל א' כה, א) בהיותה במקום אחר.

כָּל הַמַּצֵּר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ (**איכה א, ה**). פירוש ששולט באותיות 'ראש' שבתוך שמם [יִשְׂרָאֵל] ולכך נעשה ראש.

דף נז.

אָמַר לֵיהּ: בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת. פירוש אש גיהנם נהפך לו לשכבת זרע רותחת שבזה מצטער יותר ונמאס בין יושבי גהינם ומקללים אותו וכן הכונה באומרו צוֹאָה רוֹתַחַת. ומה שניזון בלעם בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת, מפני שהיה משחית זרעו באתונו בכל לילה.

אָמַר לֵיהּ: טוֹבָתָם דְּרֹשׁ, רָעָתָם אַל תִּדְרֹשׁ. פירוש מיעצו לפתותם על ידי שיעשה להם חירות ובזה יהיו נכשלים בעונות הרבה מה שאין כן אם ירע להם לא יוכל להם להעבירם על דת! ובחר בלשון זה כי למפרע נקרא כך תִּדְרֹשׁ אַל רָעָתָם דְּרֹשׁ טוֹבָתָם, כלומר אם תרצה לדרוש את רעתם תדרוש אל טובתם ובזה יהיו נכשלים ויפלו בידיך.

ומה שאמר **כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּאִלּוּ נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ** כי אדום קליפתם חזיר בסוד יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר (תהלים פ, יד) וכתב מגלה עמוקות ז"ל הרוצה להמית חזיר יסמא את עיניו ונמצא חיות אדום הוא תלוי בעינים.

כִּי הֲווּ מַפְקֵי חַתְנָא וְכַלְתָּא, מַפְקֵי קָמֵיהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא, כְּלוֹמַר: פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִין. נראה מכאן הוא שורש מנהג עירנו בג'דאד יע"א שמוליכין עם הכלה כשתלך לבית בעלה בליל החופה תרנגול ותרנגולת שחוטין ושלוקין והחתן אחר שיכנס לחדר

הכלה לבא עליה קודם הכל לוקח ראש התרנגול וטוען ממנו ונותן ראש התרנגולת לכלה לטעום ממנו.

ונראה כי מנהג זה נמשך ממנהג דנקיט הגמרא כאן דאחר שראו שיצא תקלה מזה תקנו לבטל המנהג אך לא ביטלו אותו לגמרי אלא עשו שיוליכו אותם שחוטין ושלוקין וגם כן טעמא דידהו משום 'פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִין' כן נראה על הרוב ולכן אין ללעוג על מנהג עירנו בזה.

ואמרתי דרך הלצה על אשר מקדמים העולם בלשונם כשידברו בהם לומר ג'יג'י ודי"ק דהיינו תרנגולת ותרנגול ואין אומרים תרנגול ותרנגולת מפני כי אלו דרכן להביאם מבית הכלה ולכן חולקין כבוד לכלה להזכיר את שלה קודם ואין אומרים תרנגולא ותרנגולתא כדנקיט הש"ס כאן.

כְּלוֹמַר: פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִין. קשה אם בשביל האי טעמא היה להם להוליך לפניהם דגים שפרים ורבים ביותר כמו שנאמר (בראשית מח, טז) וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ? ונראה לי בס"ד דהם רצו לעשות הסימן בבריות שהם עודם חיים ובדגים אי אפשר לעשות בעודם חיים דהדגים כאשר הוציאום מן המים מתים.

אך עדיין קשה למה בחרו בתרנגולים יותר משאר עופות? ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל בגמרא (עירובין ק:) מדה טובה למדנו מן תרנגול דמפייס ואחר כך בועל, ולכן עושים הסימן בתרנגול ותרנגולת לרמוז לחתן שיעשה כמעשה התרנגול עם תרנגולת שיפייס ואחר כך יבעול ככה יתנהג עם אשתו תמיד כל הימים.

ועוד נראה לי בס"ד אמרו רז"ל (שבת ל:) עתידה אשה שתלד בכל יום, והקשה התלמיד (קהלת א, ט) אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ! והראה לו תרנגולת שמטלת ביצה בכל יום. ואמרתי גם עתה בזמן הזה נמצא דבר זה בזווג איש עם אשתו שאין לך זווג שלא יוולד בו נשמה הן זווג של עקרה הן זווג של ימי עיבור ויניקה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל ועל כן אין לבטל אדם הזווג מאשתו בכל עת ונמצא שהאשה היא כמו התרנגולת שמטלת ביצה בכל יום לכן שולחין סימן זה של פרו ורבו במין התרנגולים.

שַׁקְלֵיהּ קֵיסָר לְתָאגֵיהּ וְאוּתְבֵיהּ אַאַרְעָא. לפי פשוטו עשה בזה הכנעה לעצמו לפני השם יתברך כדי שיקבל תפלתו.

ועוד נראה לי כיון בזה שאם נגזר עליו שיהרג ונעקרת מלכותו על ידי ההוא בר דרומא שיספיק דבר זה שעשה בהשלכת התגא לארץ לבטל הגזרה בזה וכמו שאמרו לעיל (דף לה.) באותה קללה שקללה האשה לרבה בר רב הונא דכופה את הכסא שלו כדי שתתקיים הקללה בדבר קל זה ותתבטל.

אַכְשְׁלֵיהּ פּוּמָא לְבַר־דְּרוֹמָא (תהלים ס, יב). נראה דברים אלו היה מתחלה חושב כן בלבבו אך לא היה מוציאן מפיו ואם השם יתברך היה דן אותו להפילו כפי מחשבת לבבו היה נראה כחלול השם שזה לפנים נלחם בעד ישראל ואין העולם יודעים דברים אלו שהוא חושב ואומר בלבבו אך אחר שאמר הקיסר בקשה זו היה סייעתא דשמיא שאותם הדברים שהיה ההוא בר דרומא אומר בלבבו הוציאן בפיו וידעו העולם שהוא כופר בהשגחתו יתברך ולכן במפלתו לא נעשה חלול השם אלא אדרבה נעשה קדוש השם.

והא **דְּאָתָא נָחָשׁ שַׁמְטֵיהּ לְכַרְכְּשֵׁיהּ** נראה מפני שהוא עשה מעשה נחש שהטיח דברים שאינם מהוגנים כאשר דבר הנחש **וְהָיִיתֶם כֵּאלֹקִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע** (בראשית ג, ה) אמר לה כל אומן שונא בעל אומנתו הוא, אכל ח"ו מעץ הדעת וברא עולמות, ואם אתם תאכלו גם כן תבראו עולמות, לכך לא רצה שתאכלו ותהיו כמוהו ח"ו (מדרש תנחומא תזריע ט)!

חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, **שֶׁהָיוּ בָהֶן כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם**. יש לדקדק לפי דברי הש"ס שפירש טעם לשם **כְּפַר בִּישׁ** משמע דהוו כאנשי סדום וממה שראינו שזכו לרבוי עצום כפלים כיוצאי מצרים נראה שהיו אנשים טובים! ונראה לי בס"ד הא **'דְּלָא יְהֲבִי בֵּיתָא לְאוּשְׁפִּיזָא'** לאו משום דהיתה בם מדת אנשי סדום אלא כונתם לטובה לרחם על העניים דמאחר דהוה התם רבוי אכלוסין אם ימצא שם אורחים רבים יתייקר השער של הפרנסה וקשה לעניים הדרים שם ולכך לא יהבי ביתא לאושפיזא כדי שלא יהיו אורחים עוברים ושבים.

ו**'כְּפַר שַׁחֲלַיִם שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָן מִן שַׁחֲלַיִם'** נראה לכך היו רבים כפלים כיוצאי מצרים מפני ששם היו השחלים רבים כעפר דלכך הוו מתפרנסים על ידם שמוכרים אותם למקומות אחרים וידוע דהשחלים מרבים הזרע כמו שאמרו ביומא (יומא יח.) חמשה דברים מביאים את האדם לידי טומאה ואלו הן השום והשחלים וכו' עיין שם. ולכן בכפר זה שמצויים השחלים הרבה ודאי היו אוכלים מהם הרבה ועל ידי כך היו פרים ורבים הרבה.

והנה בגליון הש"ס בכתב יד אמר שחלים הוא מה שקורין בערבי רשא"ד אך בביאור המלות בכתב יד מצאתי השחלים הוא הנקרא בלשון ערבי תבלשא"ר.

ו**'כְּפַר דִּכְרַיָּא שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶם יוֹלְדוֹת זְכָרִים תְּחִלָּה'** נראה לי בס"ד הטעם כי הטבע של אויר אותו כפר היתה תאוות הנשים מרובה יותר מתאות האנשים ולכך כפי הטבע היו יולדות זכרים דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר (נידה כה:), אך אחר שתלד האשה כמה בנים יהיה בה חולשה ותתמעט תאוותה ואז תהיה שיעור תאות האיש מרובה על תאותה ותתאחר הזרעה של האשה כי יהיה איש מזריע תחלה שאז כפי הטבע יולדת נקבה ולכן אותם הנשים היו יולדות נקבות באחרונה ופוסקות.

אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, רַוְחָא, וּבְזְמַן שֶׁאֵין יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, גַּמְדָא. נראה לי בס"ד עשה הקדוש ברוך הוא כן בטבע הארץ בדרך נס להורות דארץ ישראל שייכה לישראל ובת זוגם היא ושלהם היא מעת בריאת העולם ולא יאמרו לסטים אתם שכבשתם את ארץ כנען, דהא חזינן בארץ זו ויושביה כמו טבע הצבי דהבשר הם ישראל והעור היא הארץ וכמו דהצבי אין עורו מחזיק בשרו אחר הפשט כן ארץ זו שהיא העור אינה מחזקת את הבשר שהם ישראל אחר שהופשטה ונפרדה מהם.

ובזה יובן מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ (ישעיה כד, טז) כנף לשון קיבוץ כמו כנוף ואתו כולי עלמא (עבודה זרה יט:) והיינו **מִן כְּנוֹף** וקבוץ **הָאָרֶץ** שנתכווצה בזמן החרבן **זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ** שמע לשון הבנה והיינו כי בזה נעשה דמיון הצבי לצדיק הוא זרע ישראל שאין עורו שהיא הארץ מחזיק את הבשר שהוא זרע אחר שהופשט ממנו.

וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרָה לָהֶן: סִפְּדוּ לָזֶה, שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ יוֹתֵר מִיּוֹסֵף. נראה לי בס"ד לנכרים השבאים עצמן אמרה כן לפרסם שבחו דאם היו ישראלים עמהם בשביה היה לו לכתוב כתובה על ידם **או אפשר** דהוו ישראלים עמהם בשביה אך לא היו יודעים לכתוב ולכך לא כתב לה כתובה **או אפשר** דלא היו עמהם אנשים אלא רק נשים דאין ראוים להעיד לכתוב כתובה ואמרה להם שיספידו **או אפשר** אחר שבאו אנשים לפדות אותה ואת הארוס שלה אמרה להם שכבר מת וראוי שתעשו לו הספד שפטפט ביצרו.

ומה שאמרה **יוֹתֵר מִיּוֹסֵף** להרבות שבחו נתכוונה דודאי אין לזה דמיון עם ענין יוסף הצדיק ע"ה דהתם הזונה היתה מתלבטת ומשתדלת להחטיאו וכאן אדרבה היא אמרה לו אל תיגע בי. **ועוד** הכא יש לו פת בסלו שימתין עד שפודין אותם ויבעלנה **ועוד** כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב.), כי היצר הרע שנלחם עם יוסף הצדיק ע"ה היה גדול דכוחו כלול מכל הקליפות כולם כי בקשה הסטרא אחרא להחריב העולם בזה.

מַעֲשֶׂה וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת בְּדִינָר. נראה לי הטעם שהיה השער כך להורות שהם נזונין ונשפעים בזכות התורה שנתנה בארבעים יום. והא דנחסר השער מוריא אחת דוקא ולא יותר לרמוז להם דהחסרון היה בשביל עון אחד בלבד תחפשו עליו ולא תחפשו יותר. **וגם** רמזו להם במוריה אחת שהעון נעשה ביום הכיפורים שהוא יום אחד בשנה כולה והוא סוף הארבעים של ימי התשובה שהם אלול ועשרת ימי תשובה ולכן נחסר מן הארבעים מוריה אחת. **גם** נרמז בזה על יום הכיפורים שהוא בסוד הבינה הנקראת אחת כמו שאמרו בזוהר הקדוש על מאמר אחת אחת ואחת אחת ושתים וכו' (משנה יומא, ה).

הָלַךְ וְזִמֵּן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו, וְהֵאֱכִילָן, וְהִשְׁקָן, שִׁכְּרָן, וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִטָּה אַחַת, וְהֵבִיא לְבָן בִּיצָה וְהִטִּיל בֵּינֵיהֶן, וְהֶעֱמִיד לָהֶן עֵדִים, וּבָא לְבֵית־דִּין. פירוש השכיבן על מטה שאשתו

שוכבת עליה שהיתה מטה גדולה והמתין להם עד שנשתכרו דאם לא היו שיכורין אף על פי שהיה נותן להם רשות לשכב במטה של אשתו שהיתה גדולה לא היו מקבלים לשכב דחוששים משום הרהור אך אחר שנשתכרו נשא אותם בידיו והשכיבן ולא הרגישו וגם האשה היתה משוקעת בשינה ולא הרגישה בעת שהביא את אלו והשכיבן במטה שלה וידוע דהם דרכן לשכב ערומים והוא הביא לובן ביצה והניח ביניהם.

ומה שבחר להביא שושבינין כדי שיאמינו העולם לדבר זה שאומרים אלו שושביניו שהיו אצלו בחופה ונעשה להם קירוב דעת עמה מזמן החופה. ומה שהוצרך להביא את שניהם ולא סגי ליה בחד כדי שלא נחשוד שהערים דיאמרו אם זה הערים למה טרח לעשות בשנים תסגי ליה בחד!

והא דהוכיח ממעשה זו שהיו צדיקים היינו משום דהוצרך לשכרם כדי להשכיבן ואם לא היו צדיקים לא היה צריך לשכרם אלא כיון שהיה נותן להם רשות לשכב במטה של אשתו היו שמחים בכך ועולין למטה אלא ודאי היו צדיקים ואם היה אומר להם שיעלו לשכב במטה זו היו חוששין מהרהור כיון דאשתו שוכבת שם.

וראיתי למהרש"א ז"ל שפירש דדייק שהיו צדיקים משום דרצו לאוסרה בעידי כיעור כזה ולא תלו שמא ראו קרי וזה דוחק מאד דהבית דין בכל מקום הם צדיקים ובעינן למילף מזה על המון העם וכפי מה שכתבתי בס"ד ניחא.

דַּהֲווּ נָהֲיגֵי, כִּי הֲוָה מְתַיְלִיד יְנוּקָא, שַׁתְלֵי אַרְזָא. יְנוּקְתָּא, שַׁתְלֵי תּוֹרְנִיתָא. נראה זה לסימן טוב ארז [208] עולה מספר ד' פעמים בן [52] דחיוב פריה ורביה להביא זכר ונקבה הרי שנים וצריך דאלו גם כן יולידו ולא יהיו עקרות הרי דור שני גם כן שנים נמצא הם ארבעה.

ונראה לי נטיעה של הזכר ארז שראשו אות א' ונטיעה של הנקבה תורניתא שראשה ת"ו זהו לסימן טוב שיתברכו החתן והכלה מן אל"ף ועל ת"ו שהם כ"ב צינורות השפע דלכן אומרים פסוקי אֵשֶׁת חַיִל (משלי לא, י) בקדוש ליל שבת.

אַתּוּ אָמְרוּ לֵיהּ לְקֵיסָר: "**מָרְדוּ בְּךָ יְהוּדָאֵי" אָתָא עָלַיְהוּ** (**איכה ב, ג**). הנה הרואה יראה כל חרבנות ארץ ישראל והריגת עם רב מישראל נסתבבו מדברים קלים דמסיבת קמצא ובר קמצא חרבה ירושלם ובית המקדש ומסבת התרנגולים חרב טור מלכא ונהרגו עם רב מישראל ומסיבת שַׁקָּא וְרִיסְפַּק חרבה ביתר שהיה בה רבוי חכמים והמון העם עד אין מספר וכל זה היה כך להודיע כי עתה בבית שני לא היה בידם עבירות חמורות עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אלא עונות קלים שאדם דש בעקביו שהם לשון הרע

ושנאת חינם שבעבורם נגזרו עליהם גזרות קשות אלו ולכן הסיבות שלהם היו סיבות קלות שאינם כדאי שיהיה נולד ומסובב מהם דברים קשים אלה.

וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים, שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם. נראה לי בס"ד דהיה כן בהשגחה פרטית להורות שדם זה הוא של בעלי תורה שנמשלה ליין הנמזג בשני חלקים מים כמו שאמרו בגמרא דנדה (נידה יט.) והמזוג שני חלקים מים ואחד יין להכי איתא בסנהדרין (סנהדרין לז.) בפסוק (שיר השירים ז, ג) אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג. ובזה פרשתי בס"ד הטעם דאמרו בגמרא דבתרא (בבא בתרא נז:) שלחן של תלמיד חכם שני שלישי גדיל ואחד גלאי.

ומה שאמר **אֵלּוּ שְׁמוֹנִים אֶלֶף קַרְנֵי מִלְחָמָה** נראה דדריש 'אַף' (איכה ב, ג) ראשי תיבות **פ' אֶלֶף**.

שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם אֶת כַּרְמֵיהֶם מִדָּמָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּלֹּא זָבָל. נראה לי בס"ד כשישראל שלמים ויושבין על אדמתם מתעטרים בעטרה של טל אורות שהוא טל אותיות של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן וכמו שנאמר (ישעיה כו, יט) טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ, ואחר החרבן נהפכה להם מספר טל למספר זבל [39] שנעשה דמן במקום זבל לזבל בו הכרמים ונמשך בזיון זה להם משך שבע שנים בעבור חלול כבוד התורה דכתיב בה חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה (משלי ט, א) דפסוק וַיְהִי בִּנְסֹעַ (במדבר י, לה) ויהי בנסוע ספר בפני עצמו ולכך היא שבעה ספרים.

דף נז:

אֵין לְךָ מִלְחָמָה שֶׁנּוֹצַחַת, שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו (בראשית כז, כב).. פירוש מלחמה של אומות העולם ולכן בעשו כתיב זְרוֹעַ רָמָה תִּשְׁבֹּר (איוב לח, טו) שהוא ראשי תיבות 'זרת' הרומז לעשו כי עשו בתחילה היתה זרועו רמה שאין מלחמה נוצחת אלא עד שיהיה בהם מזרע עשו.

ונראה לי על פי מה שכתב הגאון חיד"א בלב דוד פרק ט"ו דקליפה ראשנה של שבעים אומות נקראת צפו [176] ולכן תיקן דוד המלך ע"ה באלפא ביתא של אַשְׁרֵי תְּמִימֵי דָרֶךְ (תהלים קיט, א) קע"ו פסוקים כמנין צפו להכניעה עיין שם.

ונראה לי בס"ד לכן התורה נקראת צוף דְּבַשׁ אִמְרֵי נֹעַם (משלי טז, כד) כי היא צוף מכנעת את קליפת צפו ונראה לכן ס"מ [סמאל] נקרא בפי העולם בשם פלוני [176] שהוא מספר צפו ולכן באלופים של אליפז בן עשו יש אלוף ששמו צפו דכתיב אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז (בראשית לו, טו) נמצא **זֶרַע עֵשָׂו** נקרא בשם צְפוֹ שהוא שם הקליפה הראשונה של שבעים אומות.

ולזה אמר **אֵין לְךָ מִלְחָמָה שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו** פירוש במלחמות של אומות העולם יבא להם כח מקליפה ראשונה של שבעים אומות שהיא נקראת בשם זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו שהוא אלוף צפו בן בנו של עשו ילמדנו בזה לבטלה על ידי התורה שהיא צוף דְּבַשׁ. ולזה אמר והיינו דאמר רבי אלעזר **בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא** (איוב ה, כא) כי אותיות לָשׁוֹן במילואם כזה למ"ד שי"ן וי"ו נו"ן עולה המלוי הנחבא בתוך הפשוט מספר צפו דבחטא הלשון תתגבר ח"ו.

ומה שאמר **בְּחִרְחוּרֵי לָשׁוֹן תֵּחָבֵא** נראה דסמיך על פסוק הקודם (איוב ה, כ) בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חָרֶב בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא, דידוע ברכת החרב נתנה לעשו וזרעו דכתיב וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז, מ) וכן אמר אדום פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ (במדבר כ, יח) ולכן אחר שאמר 'וּבְמִלְחָמָה מִיַּד חָרֶב' דקאי על עשו שברכתו בחרב אמר 'בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא' רוצה לומר אף על פי שאמרתי אצילך מחרב עשו עם כל זה אם יש בך תחרורי לשון תחבא ולא תגש למלחמה אליו כיון דחטאת בלשון ואין לך כח כנגד חרב עשו.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד ענין **זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו** כאן בפסוק זה דידוע מה שכתב בעמק המלך שער קרית ארבע פרק י"ד, כי ס"מ [סמאל] נקרא 'נחש בריח' שהוא לעומת הבריח התיכון דקדושה ולילית נוקבה שלו נקראת 'נחש עקלתון' כי היא המפתה לבני אדם לילך בדרך עקלקלות יעוין שם.

וידוע שר אדום הוא ס"מ ונוקביה פלונית ונמצא שר אדום הוא שני נחשים שהם נחש בריח ונחש עקלתון ושניהם יוצאים למלחמה עם אדום אלא שפלוני הוא עיקר במלחמה ונוקביה טפילה אליו כמו שכתב רבינו ז"ל בשער הפסוקים.

ולכן מפלת אדום תהיה לעתיד על ידי זכות התורה הנקראת **זאת** (דברים ד, מד) שהוא מספר ת"ח שתבטל ה'**נחשים**' [408] שהם מספר ת"ח ומפלת הנחשים שהוא מספר ת"ח תהיה על ידי המשיחים משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ו'**משיחים**' [408] עולה מספר ת"ח ואז לעתיד בביטולם נאמר כולנו **הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ** (תהלים קיח, א) שעולה מספר ת"ח.

ולזה אמר בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא בְּחִרְחוּרֵי לָשׁוֹן תֵּחָבֵא חלק תיבת תחבא לשתים וקרי בה 'תח בא' רוצה לומר נחשים שהם מספר ת"ח בא לעולם לצער הבריות.

בְּבִקְעָה זוֹ הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מָאתַיִם וְאַחַת עֶשְׂרֵה רִבּוֹא. נראה לי בס"ד מספר זה כמנין **מעללי א־ל** [211] כלומר אל תחשוב מקרה הוא אלא הם מפלאות תמים דעים נורא עלילה על בני אדם שגזר כך וגלגל דבר זה על יד אותו האיש. והנה צ"ד רבוא כמנין

דמים [94] וזהו שנאמר דָּמִים בְּדָמִים נָגָעוּ (הושע ד, ב) רוצה לומר דמים מספר צ"ד רבוא בדמים של זכריה נגעו.

בְּהַהִיא שַׁעְתָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל למה דוקא ההיא שעתא אחר שדבר לו ונח והא גם קודם דנח כשראה ששחט סנהדרין ולא נח בחורים ובתולות ולא נח משום דרצה לנקום יותר היה לו להרהר בתשובה ולומר אם על נפש אחת כך על כמה נפשות על אחת כמה וכמה! עיין שם.

ונראה לי בס"ד כי הוא נרגש להיות חושש על עצמו אחר שראה שפייסו בדברים ונתפייס אז חש לעצמו שהוא היה סיבה לרבוי חללים דהיה לו לפייסו מתחלה כאשר פייסו באחרונה ולא היה נצרך להרבות חללים אבל קודם שנתפייס ונח לא היה חושש על עצמו שהיה לו התנצלות כי מן השמים נגזר בכך דהראיה נעשה רתיחת הדם בנס בידי שמים כדי לפייסו.

מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל הָמָן לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְּרַק. קשה הוה ליה להזכיר בני בניו של המן לבסוף על פי סדר הדורות שהיה אחר סנחריב ולמה הזכירו קודם סיסרא?

ונראה לי בס"ד דנקיט ליה ברישא משום דאיכא בזה חידוש טפי שהיה נין עמלק ואיכא דסבירא ליה אין מקבלים גרים מעמלק וכנזכר במכילתא (בסוף פרשת בשלח) והביאה בפתח עינים בסנהדרין על דף צ"ו ע"מ, מיהו בסנהדרין נקיט להו כפי סדר הדורות.

ועוד נראה לי בס"ד דנקיט המן קודם סיסרא דאיתא בשער הגלגולים (דף מג) דהמן וסיסרא במקום אחד הם יעוין שם, ולכן נקטיה קודם סיסרא ולא נקטיה אחר סנחריב כפי סדר הדורות ומשום דהיתה פגיעתו רעה להשמיד להרוג ולאבד הכל נקטיה קודם סיסרא ולא אחר סיסרא.

והא דלא חשיב **נֵירוֹן קֵיסָר** שיצא ממנו רבי מאיר משום דנירון נתגייר קודם שהרגו לישראל ונלחם בם.

אך קשה אמאי לא חשיב **עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן** שהיה בקליפתו רבי **ש**מעון **בן** נתנאל ירא חטא שהוא ראשי תיבות 'בשן' ומטעם זה היה משה רבינו ע"ה מתיירא להרגו ולכך אמר לו הקדוש ברוך הוא אַל־תִּירָא אֹתוֹ (דברים ג, ב) וכמו שכתב רבינו ז"ל בשער הגלגולים בדף מ' עיין שם?

דאין זו קושיא כי אלו דחשיב הם נתגיירו מבני בניהם ויצאו מזרעם אנשים צדיקים אך עוג הן אמת שהיתה נשמת רבי שמעון בן נתנאל בתוך קליפתו הנה אחר כך לא נולד מזרעו אלא יצאה נשמתו מקליפה של עוג ובאה בעולם הזה בזווג ישראל ונולדה בעולם הזה בישראל וכל החידוש והשבח שמזכיר באלו הוא שאותם הנשמות הגדולות יצאו

ובאו בעולם הזה בזרעם של אלו. וכיוצא בזה של עוג מצינו עוד מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דנשמת רבא היתה בקליפת לוט וכנזכר בשער הגלגולים ויש עוד הרבה נשמות גדולים כיוצא בזה.

"**הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו**". "הַקֹּל" **זֶה אַדְרְיָינוּס קֵיסָר שֶׁהָרַג בְּאַלָּכְסַנְדְרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שִׁשִּׁים רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא, כְּפָלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם** (**בראשית כז, כב**). הא דראה יצחק אבינו עליו השלום ברוח הקודש אותה שעה שתים אלה ולא ראה מה שהרג נבוזראדן רי"א רבוא בבקעה אחת וצ"ד רבוא על אבן אחת, נראה לי הוא ראה אותה שעה מה שעושין בני עשו, ונבוזראדן אינו מזרע עשו.

אך קשא אמאי לא ראה חרבן טוּר מַלְכָּא שהיה בה הרג רב יותר מכל זה המראה שראה דקטלו בה ג' ימים וג' לילות ובהך גיסא הלולא ולא ידעו הני בהני, גם אתמר לעיל ס' רבוא עיירות היה לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת היו בה כיוצאי מצרים וכו' וכל אלו נהרגו על ידי קיסר מלך רומיים שהיו מזרע עשו?

ונראה לי דראה צווחה של מפלת ביתר ומפלת אלכסנדרייא של מצרים מפני שהיה בהם ריבוץ תורה שהיו עוסקין הרבה בתורה ולא הגינה עליהם ולכן אמר בהם הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב שהיה שם קול תורה ועם כל זה שלטה בהם יד עשו אבל בטור מלכא לא היה ריבוץ תורה ואין זה חידוש ששלטה בהם ידי עשו.

אֵין לְךָ תְּפִלָּה שֶׁמּוֹעֶלֶת, שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב (**בראשית כז, כב**). פירוש **מִזַּרְעוֹ** כלומר ממדתו כי המידות נקראים תולדות של הצדיקים כמו שאמרו (בראשית רבה ל) תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים, ויעקב אבינו ע"ה מדתו אמת וצריך שיהיה המתפלל להתפלל במידת אמת שלא יהיה כאותם הכתוב בהם יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי (ישעיה כט, יג)

והא דמייחס התפלה ליעקב אבינו ע"ה כי התפלה במקום קרבן מנחה דכתיב תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב (תהלים קמא, ב) וכל קרבן הוא בסוג מנחה ומצינו **אדם** הראשון הקריב קרבן תחלה כמו שאמרו רז"ל (חולין ס.) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו והיה זה קרבן מנחה [103] שהוא מספר ק"ג אחר כך בא **הבל** והקריב קרבן מנחה וכתיב וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ (בראשית ד, ד) הרי מנחה שנית נעשה מספר ר"ו [206] ואחר כך באו אבות העולם ותקנו שמונה עשרה בא **אברהם** והקריב שחרית קרבן מנחה הרי נעשה ש"ט [309] ובא **יצחק** והקריב מנחה קרבן מנחה הרי נעשה מספר תי"ב [412] בא **יעקב** והקריב ערבית קרבן מנחה הרי נעשה

מספר תפלה [515] כמנין תקט"ו לכן תפלה תתייחס ליעקב אבינו ע"ה ומנחות אלו של אבות הם ג' תפילות.

מִלַּמֵּד, שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד, חֶרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, וְחֶרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי (תהלים קלז, א). נראה לי בס"ד לכן חיבר ספר תהלים שהוא שירה בפה כדי להגין עלינו בגלות בבל [34] וגלות אדום [51] ששניהם מספר פה [85] ולכן כתיב וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה' (ישעיה ט, יא) מספר 'בבל אדום' ועסק התורה שהוא בפה כמו שנאמר כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם (משלי ד, כב) ודרשו חז"ל (עירובין נד.) למוציאהם בפה יגן על ישראל בגלות בבל ואדום שהם מספר פה.

מַעֲשֶׂה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וִילָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקָלְוֹן (תהלים סח, כג). הא דנזדמן תגבורת לסטרא אחרא בסך זה של ארבע מאות ילדים וילדות כי הסטרא אחרא תתחלק לארבע מאות בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) וכנגדן היא ת"ו תמות האמורה בפסוק וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים (יחזקאל ט, ד) אך סוף דבר גברה הקדושה בסוד ת' עלמין דכסופין קדישין ונתגברו אותם ת' ילדים וילדות למסור עצמן על קדוש השם וחיו לעולם הבא בסוד תו תחיה ובכח שם הוי־ה שעולה מספר מקו"ם [בהכאה שכופלים כל אות בעצמה: י×י = 100, ה×ה = 25, ו×ו = 36, ה×ה = 25. סך הכל 186] כנזכר בתיקונים ניצולו מן ה'קלון' [186] שהוא מספר קפ"ו.

נָשְׂאוּ יְלָדִים קַל־וָחֹמֶר בְּעַצְמָם. קשא והלא הם שאלו את הגדול אם טובעים באים לחיי עולם הבא ודרש להם שבאים והיה צריך שיפילו עצמם ולמה נתרשלו ולא סמכו על דברי הגדול שבהם? ואם נאמר דלעולם סמכו על הדרשה והסכימו להפיל עצמם ורק הילדות קפצו וקדמו אותם אם כן למה אומר 'נָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמָן' דמשמע מחמת הקל וחומר הפילו עצמם ולא מחמת הדרשה?

ונראה לי בס"ד דלעולם סמכו על הדרשה והסכימו להפיל עצמם אך המה עדיין בתוך הספינה בלב ים והקלון המזומן להם הוא בתוך העיר ועדיין יש כמה ימים עד שיגיעו לעיר למקום הקלון ולמה יפילו עצמם עתה וחשו לחיי שעה? ואמרו להמתין עד שתגיע הספינה קרוב לנמל אז יפילו עצמם בתוך הים! ככה היה בדעת הילדים אך הילדות לא רצו להמתין ולא הקפידו על חיי שעה של כמה ימים בהיותם בים כי מרוב תשוקתם להתרחק מן העבירה לא התאפקו לעכב הדבר אלא תכף ומיד קפצו ונפלו, ואחר שראו הילדים כך אז נשאו קל וחומר למהר גם הם הדבר הזה ולא לעכב, ומה אלו שדרכם בכך נמאסה בעיניהם העבירה והקדימו לתקן הדבר בנפילתם קודם שיגיע זמן הקלון אנו על אחת כמה וכמה שצריך לנו למהר הדבר הזה ולא נמתין עד שתגיע הספינה לנמל כאשר

חשבנו לעשות מקודם.

ונמצא הקל וחומר הזה עשו למהר ולהקדים הנפילה ועל זה מביא פסוק כִּי עָלֶיךָ הָרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם (תהלים מד, כג) שלא לטמאות נפשינו בקלון אך אף על פי שלא הגיעה טומאת הקלון שהיא טביחת הנפש נחשב בעינינו כאלו עתה היינו כְּצֹאן טִבְחָה ועשינו הצלה לנפשינו קודם שהגיעה טביחה לנפש בפועל.

אָמַר לְהוּ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי" (**שמות כ, ב**). הא דכל אחד מהם הביא פסוק בפני עצמו נראה שזה היה לו שבעה מיני עבודה זרה ולכל אחד הוציא לו עבודה זרה בפני עצמו ולכן גם הם כל אחד הביא לו הוכחה חדשה מפסוק אחד וגבר ישראל!

וְאַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ, שֶׁאֵין מַעֲבִיר אוֹתָנוּ בְּאַמָּה אַחֶרֶת. הא דהוצרך להזכיר שבועה של הקדוש ברוך הוא גם כן נראה לי בס"ד כדי שלא יאמר אם נשבעתם יש תקנה שתעשו התרה משום פקוח נפש לכך אמר לו שגם הוא נשבע לנו ונמצא קבלנו הנאה בכך ודין השבועה הוא אם נשבע לחבירו וקבל הנאה אין מתירין לו ויש אומרים דאפילו אם התירו לו בדיעבד לא מהני ולא הותר ולכן אין תקנה בהתרה.

חֲבָל עָלָךְ קֵיסָר, חֲבָל עָלָךְ קֵיסָר. נראה לי בס"ד כפל הלשון אחד כנגדו ואחד כנגד השר שלו או חבלה בזכות תורה שבכתב וחבלה בזכות תורה שבעל פה ולכן (בראשית כז, כב) 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב' תרתי, ואין 'הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' תרתי ימין ושמאל.

ומה שאמרה בת קול **אִם הַבָּנִים שְׂמֵחָה** (תהלים קיג, ט) נראה לי בס"ד אותיות אלו הם **אנחמה ב[ה]שמים** בדקדוק.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זוֹ מִילָה, שֶׁנִּתְּנָה בַּשְּׁמִינִי (**תהלים קיג, ט**). ונראה לי בס"ד דאיתא בתיקונים, **מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה** (דברים ל, יב) ראשי תיבות מילה וסופי תיבות הוי"ה. וכתבו הראשונים מכאן תדע חיבתה של מילה שרמז אותה הקדוש ברוך הוא בתורה בראשי תיבות ואת שמו רמז בסופי תיבות.

ובזה פירש הרב עוללות אפרים ז"ל כִּי הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ (תהלים קלח, ב) כלומר המילה שניתנה באמירה כמו שאמרו רז"ל (שבת קל.) על פסוק שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ (תהלים קיט, קסב), **הִגְדַּלְתָּ** אותה על שמך דהמילה רמזת בראשי תיבות, ואת **שִׁמְךָ** רמזת בסופי תיבות עד כאן דבריו.

ועל זה רמז הכתוב (תהלים מד, כג) 'כִּי עָלֶיךָ' **זוֹ מִילָה** שרמוזה למעלה משמך 'הַרָגְנוּ כָּל הַיּוֹם' ומסיים 'נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה' כאדם ששחט צאן כדי לאכול מבשרם בשמחה כן מוציא דם מן הנימול בשמחה ולכן פירש ואמר **שֶׁנִּתְּנָה בַּשְּׁמִינִי** דהטעם דנתנה בשמיני

מפני שיש בה יחוד שם הוי־ה שהוא בן שמנה אותיות דנכתב בשם הוי־ה ונקרא בשם אדנ־י הרי הוא ד' אותיות במחשבה וד' אותיות בדיבור וזהו הטעם שנרמז שם הוי־ה עם המילה בפסוק אחד כי במילה יהיה יחוד השם כנזכר בספרי המקובלים היו"ד בגילוי העטרה והוא"ו בחרב שהיא הסכין שאוחז המוהל ומל בה ושני ההי"ן בחמש אצבעות ימין וחמש אצבעות שמאל של המוהל שאוחז בהם בעת שמל.

דף נח.

אִי מַטָּאִי לְגַבֵּיהּ, לָא אִיצְטְרִיכִי לָךְ. נראה לי בס"ד דהשואל שאל היכא כתיבה? והשיב לו חבירו דכתיבה בפסוק הזה גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה (דברים כח, סא), ומוכרח לפרש כונת חבירו דאמר לו כתיבה בפסוק דמפרש לקרא הכי 'אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר' היינו רוצה לומר גזרה שאין ראויה להכתב מפני שהיא דבר מגונה.
אך השואל אחר ששמע פסוק זה, אינו מפרש הכתוב בדרך זה שהבין חבירו שבא הכתוב לרמוז על דבר זה דוקא שהוא מגונה ואינו ראוי להכתב בפירוש, אלא מפרש הכתוב הכי שבא לומר אף על פי שכתבתי לכם כמה גזרות הנה יש עוד כמה וכמה גזרות אשר לא נכתבו ולא קאי על אחת בלבד ולכן אמר לו **אִי מַטָּאִי לְגַבֵּיהּ** דהאי קרא הייתי מבין שיש כמה וכמה גזרות שלא נכתבו ולכן לא הייתי שואל על אותה גזרה שלא נכתבה **וְלָא אִיצְטְרִיכִי לָךְ** לפירושך שאמרת שבא הכתוב לרמוז על גזרה זו דוקא שהיא דבר מגונה ודו"ק.
אַרְבָּעִים סָאָה קְצוּצֵי תְּפִלִּין נִמְצְאוּ בְּרָאשֵׁי הָרוּגֵי בֵּיתָר (תהלים קלז, ח). נראה לי בס"ד קרה להם כך כנגד מה שזלזלו בכבוד תורה הכתובה בלוחות שמשקלם היה ארבעים סאה כמו שאמרו הגמרא שהם הדליקו נירות בתשעה באב שבו נשרפה התורה.
וְאַרְבָּעָה קַבִּין מֹחַ עַל אֶבֶן אַחַת ששמחו ביום שנחרבה אבן אחת הידועה היא אבן השתיה וְתִשְׁעָה קַבִּין כנגד חרבן בית המקדש שהיה בסוד שם בן שהוא תשעה אותיות וַתְּהִי הָאֱמֶת (ישעיה נט, טו) שהוא ט' במספר קטן נעדרת בו והם שמחו ביום זה.
אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הָיוּ בְּכַרְךְ בֵּיתָר (איכה ג, נא). נראה לי בס"ד נתכוונו לעשותם מספר זה לבטל ארבע מאות רוחות קליפה של עשו בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) כמנין 'רע עין' [400]. ועשו שלשה סדרים של ארבע מאות דשלשה מדרגות יש בסטרא אחרא דסוד ג' קליפות המתבטלים על ידי מילה ופריעה ואטופי דמא כנזכר בעץ חיים. ומה שהיה לכל מלמד ארבע מאות ילדים ודאי היה לו רישי דוכנא כראוי ונרמזו ת"ו ילדים בתיבת בנות שהוא 'בן ת"ו'.

אָמְרוּ לוֹ: תִּינוֹק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי, וּקְוָצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים (ישעיה מב, כד). נראה כוונתו לשבחו ביופי דרמזו לו שצריך לחוש עליו לפדותו בשביל לאפרושי מאיסורא שלא יעשו קלון בו.

מֻבְטָחֵנִי בּוֹ שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. מקשים מה דבר חכמה מצא בו והלא רק אמר סיום הפסוק שזה כבר למדו בבית רבו?

ונראה לי בס"ד יש יסורין באים בהשגחה פרטית מאת ה' כדי לעשות בהם כפרה ואלו אפשר שיהיה ניצול מהם על ידי תפלה שתספיק לכפרתו מעט ויפטרהו השם יתברך מן השאר ויש אין שלוחים בהשגחה אלא כיון דהרשיע האדם ביותר אז נמסר ביד פועלי הדין לעשות בו מה שירצו שיתקיים בו מה שאמר הכתוב בפרשת וילך, וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹקַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה וכו'. (דברים לא יז-יח). והנה אדם כזה קשה הצלתו הן על ידי תפלה הן על ידי ממון כי אלו פועלי הדין המריעים לא ישמעו לקול מלחשים. ועל זה נתכוון רבי יהושע בן חנניה לשאול **מִי נָתַן לְמָשְׁסָה** וכו' (ישעיה מב, כד) רוצה לומר אם היסורין האלה באו בהשגחה מן השמים או אם הם מהסתר פנים האמור בפרשת וילך? והשיב לו התינוק **הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ** (שם) ונתחכם התינוק להדגיש את תיבת זוּ אשר משמעותה כמורה באצבע על אשר לפניו לומר אור השכינה אשר למעלה מראשנו הוא הביא עלינו היסורין האלה ואם כן הם בהשגחה וקרובה ההצלה להיות הן על ידי תפלה הן על ידי סיוע גשמי.

הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו. קצת קשה איך נשבע בכך ודילמא פוסקים עליו סך עצום שאין יכולת לרבי יהושע בן חנניה למצוא אותו? ונראה לי בס"ד דלא אמר הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו אלא נשבע איני יוצא מכאן דהיינו ממחוז רומי עד שאפדנו ואין הכי נמי אם בקשו ממון הרבה ולא יכול למצוא לא יצא משם וישאר שם לעולם.

ואם תאמר מה לו לצרה הזאת שישבע בכך? ונראה לי דכיון לטובת התינוק כי כיון דנשבע בכך לא יוכל לצאת ובודאי אנשי עירו ושער מקומו שבארץ ישראל אין יכולים להפרד ממנו ומוכרחים למצוא לו מעות סך גדול שירצו השבאים לפדותו בו כדי שיוכל רבי יהושע בן חנניה לצאת מן רומי ולבא אצלם להאיר עיניהם.

הַכִּירוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה, וְנָעוּ בְּבָכְיָה עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתָן. קשא געיית הבכיה הזאת שהיתה קשה וגדולה כל כך עד שיצאה נשמתם למה? אדרבה צריכין לשמוח זה

ניצול מביאת שפחה וזו נצולה מביאת עבד כי עתה ידורו אח ואחותו צדיקים ואין יצר הרע ביניהם ולעיני האדונים נראין כאיש ואשתו דהא אין יודעים שאין מזדווגים זה בזה אלא חושבין שהם כדרך כל הארץ ורק אחד מהם עקר!

ונראה לי בס"ד דהם היו חסידים גדולים וגעו בבכיה גדולה כי זה נצטער על אשר קרא על אחותו בלילה שם שפחה וזו נצטערה על אשר קראה על אחיה שם עבד ואף על פי שהיה בשגגה חשו פן פגעו בכבוד אבותם ובכבוד הכהונה והיה קשה עליהם דבר זה מאד ובעבורו געו בבכיה גדולה וחזקה עד שיצאה נשמתם וכל זה הוא מתוקף החסידות שלהם.

'בַּת פְּנִיאֵל' בִּתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים, שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ שַׁבַּאי כָּל הַלַּיְלָה.

נראה לי בס"ד הוצרך תלמודא לפרש שמו של אביה לומר אף על פי שהיתה בתו של כהן גדול ששמש לפנים שהיא עבודה של צניעות ביותר לא הגין עליה זכות עבודה זו של צניעות שלא תתבזה בהעדר הצניעות והטעם מפני שהיתה 'צָפְנַת' שֶׁהַכֹּל צוֹפִים בְּיֹפְיָהּ דנמצא היה יופיה מכשול לבני אדם לכך נתגלה יופיה עתה לכל בבזיון וקלון ואף על פי שלא חטאה בדבר זה צא ולמד ממה שאמר ר"י בן יקורת לבתו שובי לעפריך כנזכר בגמרא דתענית (תענית כד.).

לְמָחָר הִלְבִּישָׁהּ שִׁבְעָה חֲלוּקִים, וְהוֹצִיאָהּ לְמָכְרָהּ. נראה לי כששבה אותה היה לה חלוק אחד אך הוא עשה לה עוד ששה חלוקים להשביח המקח כאדם שיש לו חפץ יקר וכורך עליו כמה כריכות ובלילה הפשיט כל חלוקיה ונתעלל בה ערומה ולמחר בשביל למכרה חזר והלבישה כל השבעה חלוקים ולכן כשבא למכרה ורצה הקונה לראותה ערומה כשהפשיטה הששה חלוקים לא קרעה אחד מהם דהיו של השבאי ויראה לעשות בשלו כלום ורק השביעי שהיה שלה קרעתו.

והא **דְּנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֵפֶר** לומר 'פאר' היופי נהפך ל'אפר'. או בגדי כהונה של אביה שהיה כהן גדול דכתיב בהו לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת (שמות כח, ב) נהפכו לאפר. ועליה קונן ירמיה (ירמיה ו, כו) בַּת עַמִּי רוצה לומר בת אדם שהוא עמי שנכנס לפני ולפנים וקרינן ביה עמי בחירק חִגְרִי 'שָׂק' ראשי תיבות **ש**בעה **ק**שרים שבכל חלוק יש קשר אחד ואחר כך הִתְפַּלְּשִׁי בָּאֵפֶר שיתהפך הפאר לאפר.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עָלֵינוּ לֹא חָסְתָּ, עַל קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ הַגָּבוֹר לָמָּה לָא תָחוּס? (ירמיהו ו, כו).

נראה לי על פי מה שאמרו המקובלים ז"ל דכל הנסים נעשים על ידי שם הוי־ה והטבעיים נעשים על ידי שם אלקים לכן אלקים בגימטריא הטבע [86] ולכן נקרא שם הוי־ה שם הגבור כי גבורתו יתברך נראית בדברים הנסיים ולא בדברים הטבעיים ובישראל כתיב

וראו כל עמי הארץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ (דברים כח, י) שהוא שם הוי־ה שלא זכו לו האומות כי הם זכו לשם אלקים דוקא וידוע דשם הוי־ה הוא שם צנוע ונעלם כמו שנאמר וְזֶה שְׁמִי לְעֹלָם (שמות ג, טו) 'לעלם' כתיב וכיון דנקרא על ישראל ראוי שגם ישראל יהיה להם צניעות ולכן בראותה העדר הצניעות מהם אמרה 'עַל קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ הַגִּבּוֹר' הוא שם הוי־ה הנעלם וצנוע שנקרא עלינו 'לָמָּה לָא תָּחוּס' ואיך תניח שהאויבים ישלטו כל כך בישראל להסיר מעליהם הצניעות.

אָמַר לוֹ: שַׁגֵּר אִשְׁתְּךָ אֲצָלַי. קשא והלא זה הוכחה רבה ואומדנא חזקה שרוצה לזנות עמה דאם ירצה ללוות למה לא יתן לו בידו?

ונראה לי דודאי הוא עשה לו טעם לדבריו דאמר לו אתה רבי ובוש אני לתבוע אותך לכן אמסור המעות בידה כדי שאתבע אותך או אמר לו זו כתובתה מרובה ושמא לא תוכל אתה אחרי זה לפרוע חובי וחובה לכן אמסור בידה כדי שתתחייב היא עצמה ואז אני גובה קודם או יתכן היה לה קרקעות נכסי מלוג ולכך אמר לו אמסור בידה כדי שאוכל לגבות ממנה.

וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתִּנּוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ בַּדֶּרֶךְ. הא דאמר לו תִּנּוֹקוֹת כדי שלא יחשוב שזו היתה אנוסה ומותרת דאין דרכן של תנוקות לאנוס אשה גדולה.

ועוד נראה לי אמר לו תִּנּוֹקוֹת שלא יאמר צריך לחקור ולדרוש על דבר זה ששמעתי דעל הרוב הוא שקר דאיך נשמע דבר זה דודאי המנאף עושה מעשהו בסתר ומסתיר הדבר ואין מגלהו ואיך נשמע לך? אלא ודאי דבה שקר היא זו לכך אמר לו 'הַתִּנּוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ' ואלו לקלות דעתם אין בושין לעשות בהסתר גם אין להם בושה ויראה מגילוי הדבר והם אמרו ופרסמו מה שעשו עמה ולכן אין צריך אתה לחקור ולדרוש בזה.

עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד. פירש רש"י אשת איש. ומפירושו זה משמע לכאורה דאותו האיש תלמיד הנגר לא שכב עמה באותם שלשה ימים אלא המתין עד שנשאה, וכן הבין מהרש"א ז"ל וחתימת דין היתה על אשר עשק את זה לקחת אשתו בערמה והוסיף בחמס להביאו לשרת בפניו ולפני אשתו להגדיל צערו ולעשות לו עגמת נפש אחר אשר עשקו ושערי דמעה לא ננעלו (ברכות לב:). ואל תתמה אם זה היה רשע כל כך למה לא שכב עמה באותם שלשה ימים דיש לומר היא לא היתה רוצה להבעל לו בעודה אשת איש ולא היה רוצה לאונסה.

מיהו נראה לי לעולם שכב עמה. ומה שאמר כאן וְאָמְרֵי לְהּ עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד היינו שהיו רשעים באופן זה דנקיט הש"ס במקום אחר שהיו מניחים מטותיהם איש ואשתו עם איש ואשתו ובלילה מחליפים נשותיהם זה בזה בידיעה ובכונה דנמצא

עושים שתי פתילות בנר אחד בידיעה וברצון הבעלים שזה רואה אשתו שוכבת עם חבירו וזה גם כן רואה אשתו מנאפת דזה הוא ניאוף בפריצות הרבה שאינו כמנהג המנאפים והמנאפות.

דף נט.

וְהָא אִיכָּא דָּוִד? הֲוָה **עִירָא הַיָּאִירִי**. קשא והלא עתה תירץ לו כבר התרצן על קושיתו גבי שאול דכולהו שני אמרינן ולמה חזר והקשה כזאת דהתירוץ שלה הוא גם כן כך?
ונראה לי בס"ד גבי שאול כל ימי מלכותו היה שמואל חי ואחר שנפטר שמואל לא נשאר שאול חי אלא שמנה חדשים כמו שכתב רש"י ז"ל בגמרא דתמורה, וכן כתב בפירושו על הנביאים בשמואל, ולכן סבר המקשן דרק בהא דשאול תירץ לו כן משום דימים שנשאר לבדו בלא שמואל היו ימים מועטים אבל גבי דוד המלך ע"ה הוה להפך דאותם השנים שהיה דוד לבדו בלא עירא היאירי היו מרובין טפי מאותם השנים שהיה עמו עירא וסלקא דעתיה דזה לא יתרץ לו 'כּוּלְהוּ שְׁנֵי קָאַמְרִינָן' כיון דאותם השנים שהיו ביחד היו מועטים אך התרצן גם בזה תירץ כן.
והא דחזר ושאל גבי שלמה 'וְהָא קַטְלֵיהּ' אף על גב דכבר תירץ לו ד'כּוּלְהוּ שְׁנֵי קָאַמְרִינָן' נראה לי המקשן סבר כיון דשמעי נהרג על פי צוואתו של דוד המלך ע"ה וכבר נתחייב הריגה משעה שקלל את דוד המלך ע"ה חשיב גברא קטילא וכאלו אינו בעולם ולכך הקשה 'וְהָא קַטְלֵיהּ' על פי הצוואה ועל פי הדין ואם כן גברא קטילא הוה מעיקרא? והתרצן הבין שאלת המקשן כבראשנה ותירץ לו דב'כּוּלְהוּ שְׁנֵי קָאַמְרִינָן'.
והא דחזר והקשה בשבנא סבירא ליה להמקשן אחר שנהרג שבנא נתברר שלא היתה תורתו לשמה ואין לו בזה דין ראש ישיבה באמת וכאלו אינו דלא חשיב לכלום כיון דעוסק שלא לשמה ולכן הקשה לו **וְהָא אִיקְּטִיל** רוצה לומר מכח שנהרג על ידי סנחריב הוכח דאין זה חשיב בעל תורה כיון דהוי שלא לשמה והתרצן גם בזה הבין שקושיתו היא כמו שאמרו בראשונה ולכך השיב 'כּוּלְהוּ שְׁנֵי קָאַמְרִינָן'.

דף נט:

'וְקִדַּשְׁתּוֹ', **לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה**; **לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן, וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן** (**ויקרא כא, ח**). נקיט שלשה דברים כנגד ג' אותיות כֹּהֵן שהם יחידות שאין להם זוג שישוה עמהם והמה ה' באחדים נו"ן בעשרות ך' במאות.

דף ס.

'**אֵלֶּה**', **אֵלֶּה אַתָּה כּוֹתֵב, וְאִי אַתָּה כּוֹתֵב הֲלָכוֹת** (שמות לד, כז). הנה נודע הא דכתבו אחר כך תורה שבעל פה משום דנתמעטה חכמת הלב ובזה יובן מִי יְחָכְּמֵם וְיִשְׁמָר אֵלֶּה (תהלים קז, מג) היינו ישמור הדרשה של תיבת אלה לבלתי יעבור עליה כי כיון דהוא חכם באמת אינו נצרך לעבור על דרשה זו.

דף ס:

לֹא כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁבְּעַל־פֶּה (שמות לד, כז). נראה לי בס"ד דידוע תורה שבעל פה מכונית בשם אמונה ועליה נאמר וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב) ופרשתי בס"ד הטעם מפני שהיא תלויה באמונה שאינה כתיבה להדיא בתורה שבכתב.

ובזה תרצתי בס"ד הקושיא של התוספות במקום אחד אמרו רז"ל (שבת לא.) תחילת דינו של אדם על דברי תורה, ובמקום אחר אמרו רז"ל (סנהדרין ז.) שואלין לאדם תחלה ליום הדין נשאת ונתת באמונה ואחר כך שואלין קבעת עתים לתורה? ותרצתי דאין הכונה על משא ומתן של ממון אלא על משא ומתן של תורה שבעל פה שנקראת אמונה ואחר כך שואלים קבעת עתים לתורה שבכתב.

וידוע כי תורה שבעל פה היא ששה סדרים וכל סדר קרוי אמונה כי הוא תלוי באמונה וששה פעמים אֱמוּנָה עולה מספר בְּרִית [102×6=612] לזה אמר לֹא כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁבְּעַל־פֶּה שהיא ששה פעמים אמונה כמספר ברית ולכך בעבורה כרת ברית עם ישראל.

דף סב.

אָמַר לֵיהּ: וּמְקַמֵּי פַּלְנָאֵי נֵיקוּם. קשא אמאי לא חשו מפני דרכי שלום דהא מצינו דכבדו אותו וקראוהו בשם מר?

ונראה לי בס"ד דהיה כונתם לקום ללכת קודם שיגיע אצלם ואז אינו ניכר הדבר ואדהכי והכי קרב אצלם והוכרחו לקום מפני דרכי השלום.

אי יובן הוא היה רוכב ולמאן דאמר רוכב כמהלך צריך לקום ואחד מהם אמר דנקום מקמיה משום חומרא דספיקא דאורייתא לחומרא! והשיב לו חבירו כיון דזה בעל מחלוקת אין אנחנו חוששים מן איסור לחומרא ולא נקום ואין זה ניכר דיאמר הא דלא

קמו משום דסבירא ליה כמאן דאמר אין רוכב חשיב כמהלך ואדהכי והכי ירד מן הבהמה ובא ברגליו אצלם והוכרחו לקום.

"**שְׁלָמָא עָלַיְכוּ מַלְכֵי, שְׁלָמָא עָלַיְכוּ מַלְכֵי**" (משלי ח, טו). נראה לי קראם מלכים לרמוז התנצלות לעצמו על מחלוקת שעשה עם מור עוקבא כיון דהתלמידי חכמים נקראים מלכים הנה דרך המלכים להלחם זה בזה וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פסוק שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים וכו' (בראשית כה, כג). ומה שכופלים שלום למלך אחד של עצמו ואחד של ציבור התלויים בו ולכן גם התלמיד חכם צריך לכפול לו שלום מטעם זה.

דף סז.

רַבִּי מֵאִיר, חָכָם וְסוֹפֵר. פירש הרב עיון יעקב ז"ל מה שאמר סוֹפֵר היינו זה שבחו שהיו דברי תורה מיושרין אצלו שהיה לו זכירה גדולה שיוכל לכתוב שלא מן הכתב כדאיתא במגילה (מגילה יח:) עיין שם.

ונראה לי בס"ד לפי זה להכי נקיט שתי שבחים אלו בהדי הדדי מפני שהם הפכיים כפי הטבע ולא שכיחא שיהיו נמצאים ביחד אצל אדם אחד כמו שכתב הרב בינה לעתים במאמר שמואל לרב יהודה שיננא פתח פומך קרי פתח פומך תני כי היכי דתתקיים בידך (עירובין נד.), דכפי הטבע מי שהוא חכם וחריף גדול לא יהיה לו זכירה גדולה ומעולה ביותר מפני כי שתים אלו הפכיים הם זה יהיה מחמת יובש במוח וזה יהיה מחמת לחות במוח ולכן אמר לו כיון דאתה שיננא חריף קשא שיהיה לך כח הזכירה לכך תעשה דבר שיביאך לידי זכירה והוא פתח פומך וכו' עד כאן דבריו יעוין שם. ולכן רבי מאיר שהיה גדול בשתים באחד שהיה חכם גדול זך השכל וקל ההשכלה חריף ופקח והיה גם כן סופר שיש לו כח זכירה דרך פלא שלא היה נצרך לכתוב ספר תורה מתוך הכתב וזהו שבחו העצום.

רַבִּי טַרְפוֹן, גַּל שֶׁל אֱגוֹזִים. נראה לי אגוז [17] גימטריא טוב [17] והתורה נקראת טוב גם כמו אגוז שצריך לשבור הקליפה כדי להוציא הפרי כן דברי תורה צריך לשבר הקליפות על ידי קושיות תחילה.

וברבי ישמעאל נקיט '**חֲנוּת מְיֻזֶּנֶת**' שהיא חנות המוכרת יין והתורה נמשלה ליין וכמו שיש ביין כמה מדרגות בענין תוקף וחוזק שלו כן בדברי תורה יש כמה הדרגות.

ומה שאמר '**מִשְׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קַב וְנָקִי**' נראה לי נקיט קב שהוא ארבעה לוגין רמז לתורה שיש בה ארבעה חלקים פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] גם בה נתקנים ק"ב חרובין שהם מלוי ע"ב ס"ג מ"ה שעולין קב [102].

'וְרִבְּי יוֹסֵי נְמוּקוֹ עִמּוֹ' נראה לי בס"ד יוסי במלואו כזה יו"ד וא"ו סמ"ך יו"ד עולה המלוי מספר פז [87] לרמוז דבריו מְיֻסָּדִים עַל אַדְנֵי פָּז (שיר השירים ה, טו).

דף סז:

אָמַר לְהוּ: בִּישָׁרָא סוּמָקָא אַגּוּמְרֵי, וְחַמְרָא מַרְקָא. אף על גב דהיה מותר לו לשנות בדבור בעבור הצלת עצמו מן החולי עם כל זה הוא לא הוציא שקר ח"ו דהם לא אמרו מאי ניחא ליה השתא אלא אמרו 'מַאי נִיחָא לֵיהּ' בסתמא והוא השיב מאי דניחא ליה בשאר עתים דודאי בכל העתים ניחא ליה מצד טבעו בשר כחוש ויין מזוג במים הרבה אך באותו עת דוקא שהיה לו אותו חולי הוה ניחא ליה בהפך משום רפואה.

גְּדוֹלָה מְלָאכָה, שֶׁמְּחַמֶּמֶת אֶת בְּעָלֶיהָ. נראה יש מעלה במלאכה שהאדם מתפרנס בה אך מעלה זו אינה דבוקה בגוף המלאכה אלא בשכר שלוקח האדם בעבורה אמנם הוא צריך גם כן לעשות יגיעה לגופו כדי שיזיע שבזה תהיה רפואתו ולכן הוא עושה מלאכה ומזיע ומתרפא הנה המעלה הזאת דבוקה בגוף המלאכה ולכן רב ששת כשהיה צריך להזיע בשביל רפואה היה מתעסק בְּכְשׁוּרֵי שהיה צריך להסיען ממקום למקום ואמר עתה גדולה מלאכה זו שאני עושה כי מלבד הרווחה שיש לי מן עסק זה שצריך אני להסיע הכשורי ממקום למקום הנה זו המלאכה מחממת אותי ואני מזיע בה שנמצא יש לי תועלת מגוף המלאכה שהיא היגיעה שאני יגע כי בזה תהיה רפואתי.

אָמַר לֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ: זִיל גְּנוֹב. קשא והא קיימא לן אסור לגנוב אפילו דרך שחוק ועל מנת לשלם וכן פסק הרמב"ם ז"ל (רמב"ם הלכות גניבה א, ב), ואמרו בפסיקתא אפילו בשביל לשמור ממונו אסור לגנוב!

ונראה לי בס"ד דהוא אמר לשמעיה דבר זה לפני ריש גלותא שהוא בעל הבית והבשר שלו וברשותו קעביד לכן אם יגנוב מן העבדים אין זה גניבה כיון דעושה כן מדעת בעל הבית. ועוד איכא היתר בלאו הכי בהאי עובדא דעושה כן לאפרושי מאסורא שיתבררו מעשיהם לפני ריש גלותא ולא יאמין מכאן ולהבא בהם לאכול מידם ודע כי 'דִּיסְתָּנָא דְּחַנָּקָא חֲמָתָא' אתעביד מעשה בזה דאשה אחת היתה שונאה את חמותה והביאה לה חתיכה זו שיש בה עצם זה כדי לאכול ונחנקה בה ולכן היו כל העולם קורין לחתיכה זו בשם זה על שם המאורע ההוא.

דף סח.

וְאָמְרֵי לֵיהּ: לֵיתֵי מַר לִינַח. קשא וכי הוא היה בא מן הדרך ויגיע כדי שיאמרו לו לנוח? והלא הוא היה יושב במסיבה לפנים אצל ריש גלותא והיה נח במנוחה!

ונראה לי בס"ד כי היה להם מקום מושב שלהם בבית החיצון של ריש גלותא ואמר לו לרב ששת 'לִינַח מַר גַּבָּן' שרוצים לשאל ממך איזה הלכות ודינים והדרך אם יאמר לאדם גדול שישב יאמר לִינַח, ונעתר להם להכנס למקום מושבם והם אמר לו כן כשיצא מחצר הפנימי והוא הולך בחצר החיצון והם כבר הזמינו גומא סמוך למקום מושב בחצר ההוא ופרסו עליה מחצלת ועשו זה על אם הדרך אשר בו יבא להכנס למקום מושבם ורב חסדא היה מהלך אחריו רחוק ממנו וכשראה רב חסדא מחצלת פרוסה חשש פן פחים טמנו לו בזה ולכך 'נָחַר לֵיהּ' כי לא היה סמוך אצלו כדי לדבר עמו אך נחר ליה כדי שימתין ולא ילך עוד עד שיגיע הוא אצלו ויאמר לו בפיו על דבר המחצלת שיזהר ממנה.

אמנם רב ששת כששמע נחירה של רב חסדא הבין שראה איזה שינוי והיה הולך עם רב ששת תינוק אחד ואמר לו פְּסוֹק פְּסוּקֵיךְ! ומן הפסוק הבין שיש איזה דבר רע לפניו ואז תכף שאל לשמעיה מה אתה רואה שינוי? ואמר לו רואה מחצלת פרוסה, אז הבין שתחת המחצלת טמון פח אליו ואמר לו 'הָדַר מֵינָהּ'!

ולבתר דנפק שאלו רב חסדא מְנָא יָדַע מַר שיש מחצלת ואמר לו משום דְּנָחַר לִי מַר ידעתי שיש איזה פח טמון לפני מהלכי ועוד דהתינוק אמר פסוק המורה שיש פח לפני וצריך אני להטות דרך הלוכי ועוד אפילו אם לא היה התנוק אומר פסוק זה הייתי צריך לחוש להטות משום דַּחֲשִׁידִי עֲבָדֵי.

שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִינֵי שֵׁדִים הָיוּ בְּשִׁיחִין (קהלת ב, ח). ראיתי לרבינו ז"ל בעץ חיים שער קיצור אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשייה] פרק ח' שיש שדים שגופם היא משתי יסודות אש ואויר ושוכנים ביסוד הרוח כי יש להם נפש חי ויש שדים שנפשם נפש דומם ושוכנים בארץ במחילות עפר ויש מהם גם בנפש הצומחת ושוכנים בימים ובנהרות ובבורות ואלו השניים הם נקראים תתאין והם רעים מאד והראשונים בינונים ויש בהם מין שלישי שיש בהם גם נפש המדברת ושוכנים ביסוד אש ואלו עליונים מכולם, עד כאן יעוין שם. ועוד כתב רבינו ז"ל בעץ חיים שיש שדים יהודאין ויש שדים נוכראין וכתב עוד שם דאשמדאי הוא שם יהודי עיין שם.

ונראה לי דכל מלך שיעמוד על השדים נקרא בשם אשמדאי כמו שאמרו רז"ל על שם פרעה מלך מצרים ונראה דאשמדאי הוא ביסוד האש ולכן נקרא אַשְׁמְדַאי אותיות 'אש אדמי' ותואר אדמי הוא כמו תואר אדם שהוא תואר חשוב ומפני שהוא יאודי נקרא כן.

אִיתַּיהּ בְּטוּרָא פְּלָן. נראה לי בס"ד דאותו ההר היה מכוון כנגד קליפת נגה דחציה טוב וחציה רע והוא היה עולה לרקיע לקליפת נוגה בחצי הרע שבה ואין לו יכולת לעלות יותר דאין לו מגע בחצי הטוב שבה ועל זה החצי אמר סָלִיק לִרְקִיעָא והיה שומע משם דברים נסתרים ועל זה אמרו גמר מתיבתא דרקיעא וכשהיה יורד לעולם הזה התחתון היה יורד דרך אותו ההר. ומה שהוצרך להכין לו שם מים כי מצד טבעו ומזגו שהיה מיסוד האש כאשר כתבתי לעיל על פי דברי רבינו האר"י ז"ל היה מרגיש בצמאון בעת שנעתק מן אויר הרקיע ויורד לאויר עולם הזה ולכך היה מכין לו שם מים לשתות.

שַׁדְּרֵיהּ לְבִנְיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע, יְהֵיב לֵיהּ שׁוֹשֵׁילְתָּא דְּחָקִיק עֲלָהּ שֵׁם, וְעִיזְקְתָא דְּחָקִיק עֲלָהּ שֵׁם. נראה דהשולשליתא היתה כדי לסגור את אשמדאי שלא יברח אך העזקתא לא הוצרכה בעבור שמירת בניהו בלבד אלא עוד הוצרכה לכמה דברים האחד שעל ידה עשה קפיצת הדרך שהגיע להההוא טורא ברגע והשניה על ידה חפר השני בורות כי הר קשה שהוא סלע קשה איך יכול לבדו לחפור בו שני בורות בשעה קלה אך על ידי העזקתא שבידו נעשה מעשה נס שעקר אבנים מן ההר בידו כאלו עוקר חולייא של חול ועפר רך ובשעה קלה עשה ב' גומות אחת למעלה ואחת למטה קודם שירד אשמדאי.

אָמַר: **כְּתִיב**: "**לֵץ, הַיַּיִן הֹמֶה שֵׁכָר, וְכָל שֹׁגֶה בּוֹ לֹא יֶחְכָּם**" (**משלי כ**, א). פסוק זה אמרו שלמה המלך ע"ה קודם מעשה זו ואז נאמר למעלה ברקיעא גם כן ולמדו אשמדאי מיהו בקרא אחרינא דהושע צריך לומר כמו שכתבו התוספות ז"ל.

והא דהביא גם פסוק דזנות ויין נראה נפל בפיו פסוק על ענין מה שאירע לו סוף זו המעשה שאחר שהטריד את שלמה המלך ע"ה הוה בא לזנות עם נשיו ואז נתקיים בו 'זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב' (הושע ד, יא).

והא **דְצָחֵי וְלָא סָנֵיָא לֵיהּ וְאִישְׁתִּי** הנה זה היה בהשגחה מן השמים כדי שיעשה בו בניהו מה שעשה ויבא דבר המבוקש לידי גמר טוב אך מצד טבעו אינו צריך לשתות מן היין אחר שידע חסרונו ונזקו כי השד קופץ כל העולם כרגע ילך למקום מוצא המים מן ההרים וישתה שם.

כִּי נָקִיט לֵיהּ וְאָתָא. נראה בעת שהניח בו השלשלת היה שוכב בגוף בדמות אדם ממש וכיון שנתן בו השלשלת בטל כח השידים ממנו שלא היה יכול להפוך גופו לדמות אחר ונשאר בדמות אדם ובודאי ראש השני של השלשלת נשאר ביד בניהו והעולם היו רואין את בניהו תופס אדם הקשור בשלשלת ולא היו יודעין שהוא אשמדאי אלא חושבין אדם ממש וכאשר הפיל הדקל והחריב הבית היה נשאר בו כח מעט להזיק בו ואם היה רוצה

בניהו גוער בו שלא יזיקו אך הניחו לעשות מה שירצה כדי לידע סיבות העניינים מה הם אחר שישאלו אותו עליהם.

דף סח:

לְדִידִי לָא מָסַר לִי, לְשָׁרָא דְּיַמָּא מְסִירָא לֵיהּ. נראה לי שמיר לשון שמירה וגם שמיר אותיות 'שר ים' רוצה לומר שמירה שלו תהיה על ידי שם ים וענין זה וענין שייכות שיש לתרנגול הבר בזה הכל מפלאות תמים דעים וברוך היודע.

אוֹתְבֵיהּ לְחַד גַּפֵּיהּ בְּרָקִיעָא וּלְחַד גַּפֵּיהּ בְּאַרְעָא. הענין הוא כשנטל השלשלת ממנו שב כוחו אליו והראה עצמו בעל כנפים דהוה מטי חד כנף ברקיעא וחד כנף בארעא כדי להבעית את שלמה המלך ע"ה ופתקיה ת' פרסי שהוציאו מגבול ארץ ישראל שהיא ת' פרסה.

ומה שקבל שלמה המלך ע"ה עונשו על ידי השד בשביל שעבר על 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' (דברים יז, יז) שאהב נשים נכריות והנשים נמשלו לשדים כמו שאמרו רז"ל על חוה ומגדלת שער כלילית. וכן נמי על שעבר על 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים' שהשדים נקראו סוסים כמו שאמרו ברעיא מהימנא דפרשת בא (זהר פרשת בא לב:) ואינון כסוסין לו ועיין מאמרי רשב"י מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד קפיצת הדרך שעושין על ידי השדים כמו שאמרו על הרב רבי אלעזר מגרמיזא ז"ל שהיה משתמש באוירא דשידי הנקרא שמושא דהבלי זוטא עיין שם, ונמצא השידים הם דוגמת הסוסים.

בְּדִקּוּ בְּכַרְעֵיהּ. פירש רש"י ז"ל רגליו של שד דומות לתרנגולים. נמצא אין השד יכול לדמות רגליו לרגלי אדם אלא נשאר דמות רגליו כאשר היה לו והטעם נראה לי בס"ד מפני כי כף הרגל דבוק בעפר מתחלתו כי הוא הנוגע בעפר הארץ החמרית ולכן כח טומאתו של שד בכף רגליו חזקה יותר ולכך אינו יכול לשנותה ממה שהיתה לדמות בריה טובה של אדם מרוב גסות ועכרירות הטומאה שיש בה.

ודע כי פה עירינו בגדאד מנהגם לעשות שמירה ליולדת בליל שישי ללידתה וחוששין לה מפני המזיקין באותה לילה יותר משאר לילות ומנהגם להניח בחדר היולדת שפוד אחד ברזל תחוב בו רגל של תרנגולים ועוד שאר מינים תחובין גם כן בו, ולפי המאמר הזה נראה טעם לתחיבת רגל תרנגולים בשפוד ברזל להפחיד השידים שרגלם דומין לרגל תרנגולים שיבינו שגברנו עליהם והרגנו השד ואסרנו רגלו בברזל.

ושוב ראיתי בתוספתא שמביא מנהג קדמון שפוקקין החלון אצל היולדת בסירה וקושרים ברזל בכרעי המטה שלה ופירש חסדי דוד ז"ל בביאורו על התוספתא לפי

שיהיה שמירה ליולדת מן המזיקין והכשופים בדברים הללו שפוקקין החלון בקוצין, רוצה לומר קוצין נותנין בעיניהם שלא יוכלו ליכנס ומהאי טעמא קושרין ברזל כגון חרב או שפוד בכרעי המטה כאלו הם מפחידים את המזיקין ונלחמים עמהם עיין שם, ואף על גב דהתם פקפק במנהג זה, עיין בספר נר מצוה שכתב לית לן בה. הרי השפוד נמצא במנהג הקדמונים בזמן הגמרא ולפי זה הטעם שכתבתי על רגלי התרנגולים הוא נכון.

וְקָא תָּבַע לְהוּ בְּנִידּוּתַיְהוּ. הגאון מהר"ם (בתשובה סימן קיו) נשאל על אשה הנבעלת לשד אם נאסרת וכו' ועיין להגאון חיד"א ז"ל (בחיים שאל סימן נג) שהביא דבריו ופלפל בהם וזכר להאי סוגיא והעלה דאין הוכחה מהאי סוגיא כלום עיין שם.

ונראה לומר דאם ביאת שד אסורה איך היה אשמדאי בא על אשת איש, דכתבנו לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל שהיה יהודי ואם לא ישמור הלכות יהודאין למה נקרא יהודי? ומצינו דחש תחלה שלא ישתה יין משום דכתיב לֵץ הַיַּיִן וכו' (משלי כ, א), וכתיב זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב (הושע ד, יא) ואיך במרד ומעל יבא על אשת איש? אלא ודאי ביאת שד באדם אינה כלום ואם האדם בא על השידה יש בזה איסור השחתת זרע כמשחית זרעו על עצים ואבנים אבל אם השד בא על אשה אין כאן איסור ויש מכאן הוכחה לדין מהר"ם ז"ל.

רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: מֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט, וְחַד אָמַר: מֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט וּמֶלֶךְ. עיין רש"י דלכאורה נראה שהבין נשאר הדיוט ממש וכן הבין מהרש"א ז"ל ובאמת דבר זה אי אפשר להולמו לפי פשט הכתובים וגם רחוק מן השכל והעיקר כמו שכתב רש"ל ז"ל על דברי רש"י וזה לשונו לא חזר למלכותו רוצה לומר כעין מלכות ראשונה שמלך על העליונים דשוב לא היה יושב על כסא ה' להיות מלך בעליונים ובתחתונים עד כאן לשונו. ודבר זה הוא עיקר כי בתחלה היה שולט גם בשידים ואם כן נשאר מלך על כל ישראל כשאר מלכים ומאן דאמר השני סבירא ליה חזר למלכותו העליונה.

דף ע.

שְׁמוֹנָה, רֻבָּן קָשֶׁה וּמְעוּטָן יָפֶה. הנה תלתא קמאי ראשי תיבות שלהם דעת שהוא ראשי תיבות 'דרך עושר תשמיש' ולזה רמז הכתוב מוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב (קהלת א, יח) כי רובם קשה. ועוד ארבעה מהם שהם 'שינה מלאכה חמין הקזה' ראשי תיבות שמחה לזה אמר וּלְשִׂמְחָה מַה זּוֹ עֹשָׂה (קהלת ב, ב) מה לשון מיעוט כמו וְנַחְנוּ מָה (שמות טז, ז).

והנה בעושר פירש רש"י ז"ל הקושי שמבטלו מן תלמוד תורה ומגביה לבו. ועוד נראה

לי גם בענייני הגשמיות קשה כי מרבה נכסים מרבה דאגה (משנה אבות ב, ו) ועוד ברבוי עושר שולט בו עין הרע בגופו שיחלה או ימות בר מינן. ובמלאכה לא פירש כלום, ונראה לי בס"ד דודאי מן לימוד המלאכה יהיה ריוח לאדם שיתפרנס בה אך אם ירצה ללמוד רבוי מיני מלאכות יאבד זמנו בהם ונעשה זקן ועדיין לא עסק במלאכה אחת בשביל ריוח כאותו אדם שרצה ללמוד מלאכת התפירה כדי להתפרנס בה וחשב בדעתו לתפירה צריך מחטים וחוטין ושאר כלים וטוב שאלמוד גם כן מלאכות כל דברים הצריכים לתפירה ועסק בלימוד כולן ונעשה זקן ולא עסק במלאכת התפירה להרויח ולהתפרנס בה. ועל זה אמר כאן רבוי המלאכה קשה, רוצה לומר רבוי הלימוד הצריך לה אבל על יגיעת הגוף לא יאמר מלאכה הוה ליה למימר עסק ועבודה.

או יובן הכונה על דרך שאמר החכם [חות יאיר סימן מג כתב שהרמב"ם אמר לשון זה הראב"ד שהשיג עליו] 'לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת' כי המלאכה אף על גב שיש בה יגיעה כיון דהורגל בה לא אכפת לו ביגיעה כי הרגל על כל דבר נעשה טבע אך אדם שאינו מתמיד לעסוק במלאכה אחת אלא חודש אחד יהיה חייט וחודש אחד צורף וחודש אחד נגר וחודש אחד פחמי וכיוצא בזה שהוא מדלג ממלאכה למלאכה ואינו מרגיל עצמו במלאכה אחת זה קשה לגוף מכמה צדדים.

לְמַטָּה, לְמַטָּה מִן הַבֵּיצִים. לְמַעְלָה, לְמַעְלָה מִן הַבֵּיצִים. הא דעשה הגבול בביצים כדי לשלול את פי הטבעת שהוא בסוף חצי העליון של הגוף שהוא למעלה מעט מהביצים דהדם היוצא משם הוא רפואה לגוף וכמו שכתוב בספר הברית ולכן מי שדרכו לצאת ממנו דם מפי הטבעת ופסק כמה חודשים מביאים לו עלוקה לשאוב דם והיא במקום הקזה באותו מקום ויש בזה תועלת גדולה.

דף פה.

קְטַנָּה מִתְגָּרֶשֶׁת בְּקִדּוּשֵׁי אָבִיהָ אַמַּאי וְהָא בְּעֵינָן וְיָצְאָה וְהָיְתָה. עיין בהמאסף שנה שניה גליון י"ט סימן פ"ד מה שכתבתי אנא עבדא בדבר זה ועוד עיין שם בגליון ל"ה סימן קמ"ז מה שכתבתי בס"ד עוד באותו ענין, עיין שם.

דף פח.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אוֹתָן שָׁנִים שֶׁלֹּא עָלוּ יִשְׂרָאֵל לָרֶגֶל, יֵלְכוּ בַּשִּׁבְיָה. קשא למה תלה הגלות בדבר זה שהוא רק ביטול מצוות עשה ולא תלה בעון עבודה זרה שהיה מצוי אצלם?

ונראה לי בס"ד דהוה ודאי בתוכם כמה צדיקים שלא היו עובדי עבודה זרה וכמו שנאמר וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים וכו' (מלכים א' יט, יח) והוה ראוי שיגין זכותם לבטל השביה וכמו שאמרו גבי סדום, ולכן תלה מדבר זה דאפילו הצדיקים לא עלו לרגל.

והנה הרב עיון יעקב ז"ל הקשה דבסוף תענית (תענית ל:) אתמר שעשו לט"ו באב יום טוב בעבור שבו ביטל הושע אותם פרדסאות וכאן קאמר דיצא רעה לישראל מביטול הפרדסאות? ומה שתירץ אינו מחוור. ונראה לי דמעיקרא אין כאן קושיא כי היום טוב עשו אותו בירושלים ששם היו הסנהדרין ושם היה קדוש החודש וקביעות המועדים כי חשבו דודאי תחזור עטרה ליושנה ויעלו ישראל לרגל אך הרעה הזאת של גזרת השביה היתה לעשרת השבטים שהם ראו שביטל הושע הפרדסאות ועם כל זה לא עלו.

'חָרָשׁ', **שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁפּוֹתְחִין נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֹרְשִׁין** (מלכים ב כד, טז). עיין רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד אם פותחין להורות היתר באיזה דבר הנוגע לאיסור והיתר או לטהר בדיני טומאה וטהרה או לזכות בדיני נפשות ודיני ממונות אין שום אדם יוכל להתחכם כנגדן לסתור דבריהם ולהוכיח להפך ובשעה שסוגרין דהיינו שמורין איסור או טומאה או חובה בדיני נפשות ודיני ממונות אין שום אדם יוכל לסתור דבריהם להורות היתר וטהרה וזכות.

ומה שאמר עולא **שֶׁהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים לְ'וְנוֹשַׁנְתֶּם'** (דברים ד, כה) בזה פרשתי בס"ד הכתוב וַתִּתֶּן לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ (תהלים יח, לו) רוצה לומר מה שהיה הגלות בשנת תת"ן [850] בזה נעשה לי מגן ישעך.

דף צ.

יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁזְּבוּב נוֹפֵל לְתוֹךְ כּוֹסוֹ, וְזוֹרְקוֹ, וְאֵינוֹ שׁוֹתֵהוּ. נראה לי מדמה יצר הרע של תאות המשגל לזבוב מפני דהזבוב חונה יותר על מתיקה ובתאות הביאה כתיב מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ (משלי ט, יז) שיש בה מתיקות יותר וגם קראו זְבוּב אותיות 'זב בו'. ועשה המשל ביין כי היין הוא סרסור של עבירת הניאוף וכמו שאומרים לסוטה הרבה יין עושה (משנה סוטה א, ד), והרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (נזיר ב.).

וְזוֹ הִיא מִדַּת פַּפּוֹס בֶּן יְהוּדָה שֶׁהָיָה נוֹעֵל בִּפְנֵי אִשְׁתּוֹ וְיוֹצֵא. אף על גב דהידוע היה בימי רבי יהושע בן פרחיה ופפוס היה בימי רבי עקיבה יתכן תרי פפוס היו או זה שהיה בימי רבי יהושע בן פרחיה האריך ימים הרבה ונשאר עד זמן רבי עקיבא.

דף צ:

אֲפִלּוּ מִזְבֵּחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת (מלאכי ב, יג). נראה לי בס"ד דאיתא בגמרא (כתובות י:) מִזְבֵּחַ נטרקון 'מזין מזיח מכפר' ופרשנו **מזין** שמוריד שפע פרנסה לישראל אך לא תהיה הפרנסה בתערובת צער ויגיעה אלא **מזיח** עונות אלו המקטרגים שנבראים מן עונות כמו שכתב הרמ"ק [רבי משה קורדובירו] ז"ל על פסוק מִי אֵ־ל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן (מיכה ז, יח) **ומכפר** החטאים כאלו לא היו ולכך לא יהיה בשפע הפרנסה תערובת צער.

וזהו כוחו של מזבח בזמן שהיה בית המקדש קיים וידוע דאמרו רז"ל (בבא מציעא נט.) 'אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו' לכן זה המגרש אשתו ראשנה שהיה שפע הפרנסה בא לו בעבורה כמו שנאמר יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ (משלי ה, יח) הנה אפילו מזבח בזמן בית המקדש שהוא מזין שמוריד לישראל שפע פרנסה בלתי תערובת צער כאמור, הנה לזה המגרש אשתו ראשונה מוריד עליו שפע של דמוע רוצה לומר שיש בו תערובת צער שאין לו בפרנסתו נחת מפני שהוא נגע וקלקל בדבר שהברכה והשפע בא בעבורו שהיא אשתו ראשונה דכתיב בה יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ.

ועוד נראה לי בס"ד על דרך הרמז דהתורה נקראת אשה דכתיב תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב (דברים לג, ד) ודרשו רז"ל (פסחים מט:) אל תקרי מורשה אלא מאורסה, ונמצא יש לאדם שתי נשים שהם התורה והאשה הגשמית ואשתו הראשונה היא התורה כי צריך לישא אותה תחלה ואשתו השניה היא האשה הגשמית ויש אחר שנושא אשה השניה מגרש אשתו הראשונה שלא יעסוק בתורה עוד, הנה זה אפילו מזבח שהוא מכפר ומרצה את האדם לפני המקום מוריד עליו דמעות רמז לכוחות הדינין כי דמעות רומז ים לכוחות הדינין.

ולזה רבי יהודה פירש 'אִם שְׂנֵאתָהּ שַׁלַּח' ורבי יוחנן דרש 'שָׂנוּאוּי הַמְשֻׁלָּחַ' ומפרש בגמרא הָא בְּזִוּוּג רִאשׁוֹן הָא בְּזִוּוּג שֵׁנִי, כלומר זווג ראשון שהוא של התורה כי היא אשתו ראשונה שלומד תורה קודם שישא אשה הגשמית הנה זה 'שָׂנוּאוּי הַמְשֻׁלָּחַ' אבל זווג שני שהוא של אשה הגשמית 'אִם שְׂנֵאתָהּ שַׁלַּח' ולכן כתיב בתורה עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח) שצריך להחזיק בה תמיד כל ימיו שלא לגרשה ח"ו כי היא הנותנת חיים לעושיה ומוצאה מצא **חיים**.